

1982063084

U.O.V.S. - BIBLIOTEEK

198206308401220000019

HIERDIE EKSEMPLAAR MAG ONDER
GEEN OMSTANDIGHEDE UIT DIE
BIBLIOTEEK VERWYDER WORD NIE

DIE DIAMOND FIELDS ADVERTISER EN DIE

SUID-AFRIKAANSE POLITIEKE KRISISSE

1896-1898

deur

HERMA HENRIETTE GOUS

Voorgelê ter vervulling van die vereistes

vir die graad

MAGISTER ARTIUM

in die

FAKULTEIT LETTERE EN WYSBEGEERTE

DEPARTEMENT GESKIEDENIS

aan die

UNIVERSITEIT VAN DIE ORANJE-VRYSTAAT

Studieleier: PROF. M.C.E. VAN SCHOOR

1982

Univeriteit van de Oorlog-Vrijheid

21-04-1982

T 968.7045 GOU

BIBLIOTHEEK

INHOUDSOPGAW E

Bladsy

<u>VOORWOORD</u>	...	...	...	...	...	...	iii
------------------	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

<u>INLEIDING</u>	...	...	...	...	...	...	1
------------------	-----	-----	-----	-----	-----	-----	---

HOOFSTUK I

DIE JAMESON-INVAL

1.1	Die verhoudinge tussen Brittanje en Transvaal tot 1895	...	...	...	...	...	11
1.2	Die Uitlander-vraagstuk	...	...	...	...	...	15
1.3	Die Rhodes-sameswering	...	...	...	...	...	19
1.4	Onmiddellike reaksie op die Jameson-inval	...	...	...	...	...	25
1.5	Sir Hercules Robinson se besoek aan Pretoria	...	...	...	...	...	28
1.6	Die Duitse Keiser se telegram	...	...	...	...	...	30

HOOFSTUK II

CHAMBERLAIN EN DIE ZUID-AFRIKAANSKE REPUBLIEK

2.1	Chamberlain en die Uitlander-vraagstuk	...	...	...	...	...	33
2.2	Kruger se voorgenome besoek aan Engeland	...	...	...	...	...	37
2.3	Rhodes se besoek aan Engeland	...	...	...	...	...	41
2.4	Chamberlain oorweeg oorlog	...	...	...	...	...	44

HOOFSTUK III

DIE ONDERSOEK NA DIE JAMESON-INVAL

3.1	Die Reform Committee se verhoor en vonnis	...	...	...	...	...	57
3.2	Die Kaapse Gekose Komitee se ondersoek	...	...	...	...	...	60
3.3	Jameson se verhoor	...	...	...	...	...	62
3.4	Die Britse Komitee van Onderzoek	...	...	...	...	...	63

HOOFSTUK IV

DIE KRISIS VAN APRIL 1897

4.1	Transvaalse verdrae met vreemde moondhede	...	74
4.2	Transvaalse wetgewing en die Londonse Konvensie		77
4.3	Die Regbank-krisis		86
4.4	Die ooreenkoms tussen Transvaal en die Vrystaat		94
4.5	Die krisis van April 1897		96

HOOFSTUK V

DIE DIAMOND FIELDS ADVERTISER EN DIE
KAAPSE OPENBARE MENING

5.1	Die South African League		106
5.2	Die South African League op die Diamantvelde		120
5.3	Die Kaapse politieke situasie na die Jameson-inval		130
5.4	Die Kaapse verkiesing van 1898 en die oorname van die Diamond Fields Advertiser	...	132

HOOFSTUK VI

<u>BESLUIT</u>		140
<u>BRONNELYS</u>		148
<u>OPSOMMING</u>		152

VOORWOORD

Ek rig graag 'n woord van waardering aan diegene wat tot die ontstaan van hierdie verhandeling bygedra het. Eerstens wil ek my studieleier, prof. M.C.E. van Schoor, hartlik bedank vir sy leiding, aanmoediging en positiewe kritiek. 'n Verdere woord van dank aan Hilary Norton, bibliotekaresse van die McGregor-museum, Kimberley wat nooit enige moeite ontsien het om vir my die nodige bronne deur inter-biblioteeklening te verkry nie. Ek wil ook die personeel van die biblioteek van die UOVS bedank vir die flink en doeltreffende wyse waarop hulle my behulpzaam was. Ek erken ook hiermee die hulp van die Africana-afdeling van die Kimberley Openbare Biblioteek wat die Diamond Fields Advertiser tot my beskikking gestel het. Ook 'n hartlike woord van dank aan Joan Pretorius wat die verhandeling vir my getik het soos ek geweet het slegs sý kon.

Laastens, maar beslis nie die minste nie, wil ek my ouers en my broer bedank vir hul belangstelling en aanmoediging; so ook vir Ruth Smit met wie ek my entoesiasme omtrent my verhandeling kon deel.

As Albert Cartwright nog geleef het, sou ek hierdie verhandeling graag aan hom opgedra het. Gedurende die jare wat hy deur die hoofartikels van die Diamond Fields Advertiser tot my gesprek het, het ek 'n groot bewondering opgebou vir dié man wat alles veil gehad het vir die droom van 'n verenigde Suid-Afrika en die moed van sy oortuigings, ongeag die gevolge.

Kimberley

12 Desember 1981.

H.H. GOUS

INLEIDING

Die pers het nie bloot 'n-nuusfunksie nie, maar is terselfdertyd ook 'n meningsweerspieëler en 'n meningsvormer. Dit is juis die noue verbintenis tussen die openbare mening en die pers as meningsvormer wat laasgenoemde so 'n uiters belangrike faktor in enige politieke situasie maak. Bogenoemde geld vir koerant sowel as tydskrif,¹ maar dit was veral die koerant wat gedurende die tydperk voor die uitbreek van die Anglo-Boereoorlog 'n belangrike bydrae tot die voorbereiding van 'n geskikte klimaat vir oorlog gelewer het.

C.M. Zöllner se bewering dat die koerant, anders as die tydskrif, eerder probeer "om sy leser daaglik van die jongste nuus op hoogte te hou, as wat dit 'n mening aan die hand doen,"² het beslis nie vir die Suid-Afrikaanse koerante van die 1890's gegeld nie. Dit is bv. van Edmund Garrett van die Cape Times, wat die grootste sirkulasiesyfer in die hele Suid-Afrika gehad het, gesê dat "he valued his editorial chair only as a pulpit from which to utter things which he believed with all his heart."³

Britse staatslui sowel as Kaapse politici aan Afrikaans- en Engelssprekende kant het dan ook die waarde van die koerant as meningsvormer terdeë besef en sy moontlikhede ten volle benut. S.J. du Toit van die Afrikanerbond het bv. koerante in gedagte gehad toe hy in 1891 verklaar het dat "(t)he press is the greatest power and strongest factor in politics. And we have the chance to get the press of the Colony in our

-
1. Christian W. Zöllner, Duitsland en die Tweede Vryheidsoorlog, pp. 11, 13, 17, 19.
 2. Ibid., p. 23.
 3. A.N. Porter, The origins of the South African War (Joseph Chamberlain and the Diplomacy of Imperialism 1895-99), p. 173; A.N. Porter, "Sir Alfred Milner and the Press, 1897-1899," The Historical Journal, XVI, 2(1973), p. 325.

hands to such an extent that we can dominate public opinion."⁴

In die Kaapkolonie van die 1890's het beide die Afrikanerbond en die South African League dan ook hul bondgenote in die Kaapse pers gehad. Terwyl Ons Land, Onze Courant en Het Oosten die Bond ondersteun het,⁵ het koerante soos die Cape Times en die Cape Argus in belang van die League gewerk.⁶ Die geskiedenis van die Diamond Fields Advertiser getuig by uitstek van die besondere waarde wat Kaapse politici gedurende die periode onder bespreking aan koerante as meningsvormers geheg het.

Sir Alfred Milner, die Britse Hoë Kommissaris in Suid-Afrika sedert 1897, het ook die waarde wat koerante as meningsvormers vir die bevordering van sy imperialistiese oogmerke kon hê, terdeë besef. Hy het d.m.v. sy noue verbintenis met Edmund Garrett van die Cape Times en W.F. Monypenny van The Star in Johannesburg gepoog om die Britse openbare mening in Suid-Afrika en Brittanje agter hom te verenig vir die finale kragmeting met Paul Kruger waarvoor hy hom beywer het.⁷ Daar bestaan dan ook geen twyfel dat koerante soos The Star, die Cape Times en die Transvaal Leader 'n belangrike bydrae tot die bevordering van die Uitlander-agitasie teen die Kruger-regering gelewer het nie.⁸

Alhoewel die waarde van die koerant as meningsvormer dus geensins betwyfel kan word nie, is dit nogtans onmoontlik om die presiese invloed van 'n koerant op die openbare mening

4. T.R.H. Davenport, The Afrikaner Bond, p. 142.

5. Ibid., p. 196.

6. J.S. Marais, The Fall of Kruger's Republic, pp. 161n, 166; M.F. Bitensky, The South African League, pp. 161-162.

7. A.N. Porter, "Sir Alfred Milner and the Press, 1897-1899"; Thomas Pakenham, The Boer War, pp. 87-88; A.H. Duminy, The Capitalists and the outbreak of the Anglo-Boer War, pp. 46-47.

8. A.N. Porter, "Sir Alfred Milner and the Press, 1897-1899," pp. 329, 335-336; J.S. Marais, op. cit., pp. 162, 209.

te bepaal. Selfs al sou die oplaagsyfer van 'n koerant bekend wees, stem die oplaagsyfer en die werklike lesersgetal nie ooreen nie.⁹ Boonop is dit onmoontlik om te bepaal hoe verreikend die invloed van 'n koerant op elke individuele leser is.

Alhoewel die waarde van die Diamond Fields Advertiser¹⁰ as potensiële meningsvormer nie uit die oog verloor moet word nie, is daar in die verhandeling hoofsaaklik gepoog om die koerant as meningsweerspieëler te bestudeer. Dit gaan hier om die DFA as kontemporêre bron, wat midde-in die Suid-Afrikaanse politieke krisis van 1896 tot 1898 gestaan het, se interpretasie van die historiese gebeure. Daar is m.a.w. gepoog om vas te stel hoe die DFA as enigste Engelstalige dagblad in 'n oorwegend Engelstalige gemeenskap 'n politieke situasie, waarin "ras"¹¹ in 'n toenemende mate die onderskeidende faktor geword het, beoordeel het. Die verhandeling is dus nie 'n diepte-studie van die Suid-Afrikaanse politieke krisis van 1896 tot 1898 as sodanig nie. Dit was nietemin nodig om die historiese gebeure as agtergrond aan die hand van sekondêre bronne weer te gee.

Die DFA moet egter nie net teen die breë agtergrond van die Suid-Afrikaanse en Kaapse politieke situasie van die jare 1896 tot 1898 gesien word nie, maar ook teen die plaaslike agtergrond van die Diamantvelde waarin dit gefunksioneer het.

Die Jameson-inval en die Randse opstand het die Uitlanders se griewe op die voorgrond gestoot en die Britse bevolking in die res van Suid-Afrika in simpatie agter Rhodes en hul landgenote in Transvaal verenig. As dit vir alle Britse sentrums in die Kaapkolonie gegeld het, soveel te meer vir

9. Christian W. Zöllner, op. cit., p. 24.

10. Hierna in teks en voetnote afgekort na DFA.

11. Alhoewel die woord ras in werklikheid met fisiese kenmerke soos kleur te doen het, is dit in die 1890's gebruik om die twee "blanke rasse" van Suid-Afrika, t.w. die Afrikaner en die Engelsman mee aan te dui.

die Diamantvelde wat 'n besondere verbintenis met Rhodes en die Rand gehad het. Die Diamantvelde se arbeid, kapitaal en breinkrag het immers 'n groot bydrae tot die ontwikkeling van die Randse goudvelde gelewer.

Die Consolidated Gold Fields of South Africa is bv. in 1887 deur Rhodes en sy Kimberley vennoot, Charles Rudd, gestig. Alfred Beit, Julius Wernher en Hermann Eckstein van die Rand Mines Ltd. was al drie met die diamantbedryf verbind en was bekendes op die Diamantvelde. Ook Barney Barnato, die stigter van die Johannesburg Consolidated Investment Company, Ltd. het sy loopbaan as diamantmagnaat in Kimberley begin en het dié kiesafdeling in die Kaapse parlement verteenwoordig.¹²

Na die ontdekking van goud in die 1880's het baie van Kimberley se inwoners dan ook na die Rand verhuis. Die verhuising is waarskynlik verder aangehelp deur die amalgamasie van die diamantmyne in 1888 deur Rhodes in De Beers Consolidated Mines, Ltd. Honderde delwers en opsigters is werkloos gelaat toe die Du Toitspan- en Bultfonteinmyne na die amalgamasie gesluit is ten einde die diamantproduksie te verminder. In 1891 het 'n komitee wat deur die Kaapse regering aangestel is, berig dat Kimberley se bevolking tussen 1888 en 1891 met die helfte verminder het. Dit kan met redelikheid aanvaar word dat baie van die werkloos 'n heenkome op die goudvelde gaan soek het. Kimberley se inwoners het dus baie familie en vriende ten tye van die Jameson-inval aan die Rand gehad.¹³

Die meeste van die hooffigure in die Rhodes-sameswering wat die Jameson-inval voorafgegaan het, was ook eertydse inwoners van Kimberley en bekendes op die Diamantvelde, t.w.

12. Hedley A. Chilvers, The Story of De Beers, pp. 72-73; Brian Roberts, Kimberley: Turbulent City, pp. 242, 244, 267.
13. Ibid., pp. 242, 269, 281, 300-301.

Rhodes, Alfred Beit, Lionel Phillips en les bes dr Leander Jameson.¹⁴ Dr Rutherford Harris wat die voorbereidings vir die Jameson-inval in London getref het, was een van Kimberley se parlementêre verteenwoordigers.

Uit bogenoemde is dit dus duidelik dat die Jameson-inval, die Randse opstand en die gebeure wat daaruit voortgevloei het, veral op die Diamantvelde 'n besondere uitwerking moes hê.¹⁵ Dit is ook teen hierdie plaaslike agtergrond wat die DFA dus as barometer van die openbare mening bestudeer moet word.

Die Diamond Fields Advertiser and Commercial Guide is op 23 Maart 1878 deur James Richards en John E. Radford gestig. Dit is aanvanklik twee keer per week uitgegee en is gratis versprei. Die koerant is vir die eerste keer op 18 September 1878 te koop aangebied. Sedert November van dieselfde jaar het dit drie keer per week verskyn. Op 10 Februarie 1879 is dit in 'n groter formaat van ongeveer 55 cm by 45 cm gedruk. Die prys van die koerant is tot 'n siksens verhoog en die naam is na Diamond Fields Advertiser verander. Die DFA het in Mei 1882 'n dagblad geword en vanaf 18 September 1885 tot 6 Februarie 1886 het ook 'n aanduitgawe verskyn. Gedurende die 1890's is ook 'n naweekuitgawe uitgegee.¹⁶

Dit is nie duidelik wanneer Richards van sy aandeel in die DFA afstand gedoen het nie. Die koerant is egter kragtens die Kaapse Wet van 1884 onder die name van John Radford en William Roper as eienaars by die siviele kommissaris in Kimberley geregistreer.¹⁷ Nadat Radford afgetree het, het Roper die enigste eienaar en bestuurder van die DFA geword.

14. Ibid., pp. 163, 165, 242.

15. Ibid., pp. 300-303.

16. Conrad Lighton, Cyril B. Harris and Judy Woodburne, with assistance from Muriel Macey, 100 Years of the Diamond Fields Advertiser 1878-1978, pp. 7, 9, 11.

17. Ibid., p. 11.

Henry Tucker, die eerste redakteur van die DFA, is in ongeveer 1884 deur Robert Fischer Wilson opgevolg. Wilson het die DFA in April 1896 verlaat om die redakteurskap van die Johannesburg Times te aanvaar.¹⁸ Hy is op sy beurt in begin-Mei 1896 deur Albert Cartwright opgevolg.¹⁹ Aangesien hierdie verhandeling hoofsaaklik die periode wat Cartwright redakteur van die DFA was, dek, is dit vervolgens nodig om meer aandag aan hom te skenk.

Dit is by geleentheid van Albert Cartwright gesê dat hy as "one of the most able journalists who have functioned in South Africa" beskou is.²⁰ Hy het nietemin, ten spyte van die 25 jaar wat hy aan die Suid-Afrikaanse koerantwese verbonde was, in so 'n mate in die vergetelheid geraak dat inligting omtrent hom uiters skraap is.

Albert Cartwright is op 25 Desember 1868 in Manchester, Engeland gebore. Hy het sy skoolopleiding aan die Davyhulme Wesleyan Grammar School, Lancashire ontvang. In die begin van 1889 het hy na die Kaapkolonie geïmmigreer waar hy vir drie jaar op die redaksie van die Cape Times gedien het. Op 12 Maart 1892 het Cartwright 'n weekblad, The South African, gestig. Hierna is hy as die subredakteur en daarna as die assistent-redakteur van The Star aangestel.²¹ Cartwright was dus in Johannesburg ten tye van die Jameson-inval en Randse opstand, waarin die redakteur van The Star, F.H. Hamilton, 'n leidende aandeel gehad het.²² Hy het dus eerstehandse kennis van die Uitlander-situasie gehad.

18. George Beet, "The Diamond Fields Advertiser 1878-1928," DFA Jubilee Supplement, 22.3.1928; DFA, 14.4.1896, "Report"; 20.4.1896, "Report."

19. DFA, 1.6.1896, "Report."

20. George Beet, op. cit.

21. Walter H. Wills and R.J. Barrett (eds.), The Anglo-African Who's Who and Biographical Sketch-Book, p. 26; "Union List of South African Newspapers," D.H. Varley, Grey Biographies, November, 1949, No. 3, p. 27.

22. A.N. Porter, "Sir Alfred Milner and the Press, 1897-1899," p. 329.

Volgens Eric Walker het Cartwright, "who dreaded Afrikander domination yet hated the plutocratic atmosphere of The Star offices,"²³ nie geweet wat om van die Jameson-inval te dink of daarna te doen nie. Net die aanbod om redakteur van die DFA te word, het hom daarvan weerhou om na Nieu-Seeland te emigreer.²⁴

Volgens Vere Stent het die eienaar van die DFA, William Roper, aan redaksionele onafhanklikheid en verantwoordelikheid geglo. Hy het gevolglik geweier om hom met Cartwright as redakteur in te meng.²⁵ Die sogenaamde onafhanklikheid van die pers met sy implikasie van onpartydigheid was egter 'n mite wat nie op die werklikheid gebaseer is nie. Koerant-redakteurs het wel 'n hoë premie op hul onafhanklikheid geplaas en sou dit nie geduld het dat die eienaars of hoofaandeelhouders van koerante hulle beheer nie. Redakteurs is nietemin dikwels juis vanweë die standpunte wat hulle aangehang het sowel as hul joernalistieke vernuf aangestel. Sodoende kon die eienaars daarvan verseker wees dat hul koerante 'n sekere beleid sou volg wat die gewenste invloed sou uitoefen.²⁶ Dit kan met redelikheid aanvaar word dat selfs Roper nie 'n redakteur, wie se sienswyses lynreg in stryd met syne was, sou aangestel het nie.

Gedurende die tydperk wat Roper beheer oor die DFA gehad het, kan dit egter wel as 'n onafhanklike koerant bestempel word in soverre dit nie aan 'n spesifieke politieke party of politikus gekoppel was nie. Volgens George Green was Roper

-
23. The Star is beheer deur die Argus Printing and Publishing Company waarin Rhodes en ander Randse kapitaliste 'n groot finansiële aandeel gehad het. Sien A.N. Porter, "Sir Alfred Milner and the Press, 1897-1899," pp. 325, 329.
24. Eric A. Walker, W.P. Schreiner, a South African, pp. 76-77.
25. Vere Stent, "Vere Stent Recalls Old Times," DFA Jubilee Supplement, 22.3.1928.
26. A.N. Porter, "Sir Alfred Milner and the Press, 1897-1899," p. 325.

"between sizes in politics," alhoewel met 'n "distinctly anti-Rhodes bias."²⁷ Dit sou uit die aard van die saak aan Cartwright heelwat meer geleentheid gebied het om sy eie persoonlike sienswyses tot die algemene beleid van die DFA te verhef. Ongelukkig is baie min omtrent Cartwright en sy politieke oortuigings gedurende die tydperk wat hy redakteur van die DFA was, bekend. Sy houding en optrede nadat hy die DFA verlaat het, vertoon egter duidelike ooreenkomste met die DFA se beleid onder sy redaksie.

Nadat Cartwright Kimberley in Maart 1898 verlaat het,²⁸ was hy vir 'n paar maande die redakteur van die Cape Mercury in King William's Town, wat onafhanklik van die Argus Printing and Publishing Company gestaan het.²⁹ Hy was ook die Suid-Afrikaanse korrespondent van die liberale Londonse koerant, The Daily Chronicle. Toe die koerant egter in November 1899 sy beleid verander, het Cartwright geweier om verder as korrespondent op te tree.³⁰

In 1899 het Cartwright die eerste redakteur van The South African News geword. Die koerant het W.P. Schreiner se regering wat na die 1898-verkiesing in die Kaapkolonie aan bewind gekom het, ondersteun.³¹ Dit was die enigste Engelstalige koerant in Kaapstad wat Rhodes en die kapitaliste teengestaan het.³²

John X Merriman, 'n lid van die Schreiner-kabinet, het i.v.m. Cartwright as redakteur van The South African News aan F.J. Centlivres geskryf: "I am glad to think that you have secured the services of Mr. Cartwright as editor. He not

27. George A.L. Green, An Editor Looks Back (South African and other Memories 1883-1946), p. 64.

28. DFA, 16.3.1898, "Report."

29. DFA, 12.11.1898, "Report"; Phyllis Lewsen (ed.), Selections from the Correspondence of John X. Merriman 1890-1898, pp. 305n, 315n.

30. D.W. Kruger, Die Ander Oorlog, p. 147.

31. Eric A. Walker, op. cit., p. 121; J.S. Marais, op. cit., p. 227.

32. Arthur Davey, The British Pro-Boers 1877-1902, p. 112.

only displayed marked ability while conducting the Kimberley Advertiser, but on the purchase of that paper by the Rhodes group, he resigned most excellent prospects rather than write to order. Honest independent men of that kind are worth a host of hysterical partisans who are ready to turn their Radical jackets in the service of Capital."³³

In Maart 1900 het Cartwright die sekretaris van die South African Conciliation Committee geword. Die liggaam het die oorlog en Milner teengestaan en het hom beywer vir vrede en die behoud van die Boere-republieke se onafhanklikheid.³⁴

Cartwright is in Maart 1901 op 'n aanklag van laster tot 'n jaar tronkstraf gevonniss. Hy het nl. 'n naamlose brief van 'n offisier in The South African News geplaas wat in 'n Londonse koerant gepubliseer is, waarin beweer is dat lord Kitchener 'n geheime opdrag aan offisiere gegee het om geen Boere-gevangenes te neem nie. Die verhoor en vonnis het groot opspraak verwek en het 'n perspolemiek tot gevolg gehad. Dit is deur die opposisie van die Britse regering gesien as 'n poging om lastige kritici die swye op te lê. In 'n artikel in The Manchester Guardian is na Cartwright verwys as "one of the few quite truthful and public spirited journalists in what mr. Winston Churchill pardonably called 'that land of lies.'" Beide Kruger en Davey is egter van oordeel dat Cartwright wel skuldig was en dat die verhoor en vonnis gevolglik geregverdig was.³⁵

33. Phyllis Lewsen (ed.), op. cit., pp. 303, 305.

34. Standard Encyclopaedia of Southern Africa, Vol. 3, p. 121; T.R.H. Davenport, op. cit., pp. 213-214; Arthur Davey, op. cit., pp. 77-83.

35. D.W. Kruger, op. cit., pp. 147-149; Arthur Davey, op. cit., pp. 174-175.

Op 29 April 1901 het Cartwright aan William Stead vanuit die Roelandstraat-gevangenes geskryf: "I hope this loss of a year won't mean that you will gain any ground with Rhodes. I want to fight you there as long as I've any fight in me." Hy het bygevoeg: "In my small way, I am going through my baptism. I have a right to call myself a South African now."³⁶

Met hierdie laaste woorde het Albert Cartwright sy hele politieke filosofie, wat ook die motivering agter die DFA se beleid onder sy redaksie was, saamgevat. Dit was nl. as Suid-Afrikaner dat Cartwright tussen die jare 1896 tot 1898 die beleid van die DFA geformuleer het, soos so duidelik uit die DFA-hoofartikels van hierdie periode blyk.

In 1905 het Cartwright die redakteur van The Rand Daily Mail geword en vanaf 1907 was hy die redakteur van The Transvaal Leader. Hy het in 1914 na Engeland teruggekeer en vanaf 1916 tot met sy aftrede in 1947 was hy die redakteur van West Africa. Cartwright is op 29 Februarie 1956 in Sussex, Engeland oorlede.³⁷

36. W.T. Stead Papers (Transvaal Archives) Vol. 4:
A. Cartwright to W. Stead, 29.4.1901.

37. Standard Encyclopaedia of Southern Africa, Vol. 3,
p. 121.

HOOFSTUK I

DIE JAMESON-INVAL

Die Verhoudinge tussen Brittanje en Transvaal tot 1895

Die Transvaalse Boere se militêre oorwinning oor die Britse magte in Februarie 1881 by Amajuba het uitgeloop op die Pretoriase Konvensie, waarvolgens Brittanje "complete self-government subject to the suzerainty of Her Majesty" aan Transvaal gegee het. Volgens lord Kimberley, die Britse sekretaris van kolonies op daardie tydstop, is die woord susereiniteit in die inleiding van die Konvensie gebruik as "a convenient mode of expressing generally that certain stipulations existed in the Convention which limited the sovereignty of the Transvaal state." Die belangrikste van die beperkings was die Britse beheer oor die Transvaalse buitelandse beleid en die vetoreg oor Transvaalse wetgewing, rakende sy swart bevolking.¹

In 1884 is die Pretoriase Konvensie vervang met die Londonse Konvensie, wat geen melding gemaak het van susereiniteit nie en slegs een uitdruklike verbod bevat het, naamlik: "The South African Republic will conclude no treaty or engagement with any State or nation other than the Orange Free State, nor with any native tribe to the eastward of the Republic until the same has been approved by Her Majesty the Queen."²

Paul Kruger, die president van die Zuid-Afrikaansche Republiek, was vasbeslote om van die beperkings van die Londonse Konvensie ontslae te raak en vir Transvaal volkome onafhanklikheid, vry van enige Britse beheer, te bekom.³ Die Britse regering was egter ewe vasberade om Suid-Afrika as Britse invloedseer te behou en was dus glad nie bereid om van sy vetoreg oor

-
1. Peter Warwick, The South African War (The Anglo-Boer War 1899-1902), p. 13; G.H.L. le May, British Supremacy in South Africa, 1899-1907, p. 1.
 2. Ibid., p. 1.
 3. Jean van der Poel, The Jameson Raid, p. 2; Richard H. Wilde, "Joseph Chamberlain and the South African Republic, 1895-1899: A Study in the Formulation of Imperial Policy," Archives Year Book for South African History, 1956, I, p. 2.

Tranvaalse verdragsluiting met vreemde moondhede afstand te doen nie. Boonop het die Britse regering gehoop op die uiteindelijke vereniging van die Suid-Afrikaanse state in 'n Britse federasie met die Kaapkolonie as die hoeksteen.⁴

Met die ontdekking van goud aan die Witwatersrand en die snelle ontwikkeling van die goudmynindustrie na 1886 het die Zuid-Afrikaansche Republiek egter die Kaapkolonie as die belangrikste ekonomiese sentrum in Suid-Afrika vervang.⁵ Die verandering het dit vir die eerste keer vir Brittanje ekonomies wenslik gemaak om Transvaal permanent by die Britse Ryk in te trek. Dit het egter terselfdertyd aan die Zuid-Afrikaansche Republiek die middele en die dryfkrag verskaf om die vorming van 'n Britse federasie in Suid-Afrika effektief teen te staan, sy onafhanklikheid te versterk en die Britse juk finaal te probeer afwerp.⁶

Sedert die laat-1880's was dit die verklaarde Britse beleid om Transvaal met Britsbeheerde gebiede te omring en sodoende van 'n onafhanklike deurgang na die see en kontak met vreemde moondhede af te sny.⁷ Transvaal se pogings om weswaarts en noordwaarts uit te brei is gevolglik in die wiele gery deur die uitroep van 'n Britse protektoraat oor Betsjoeanaland in 1885 en die toekenning van 'n Britse oktrooi in 1889 aan Cecil John Rhodes se British South African Company in die gebied ten noorde van die Limpopo.⁸

Rhodes se hoofoogmerk was die stigting van 'n Suid-Afrikaanse federasie onder die Britse vlag. Hy het die vereniging van

-
4. Jean van der Poel, op. cit., p. 12; Ronald Robinson and John Gallagher with Alice Denny, Africa and the Victorians (The Official Mind of Imperialism), pp. 429, 437.
 5. Ibid., p. 418; Andrew N. Porter, "British Imperial Policy and South Africa 1895-9," Peter Warwick (ed.), The South African War (The Anglo-Boer War 1899-1902), p. 37.
 6. Ibid., p. 37; Jean van der Poel, op. cit., p. 2; Ronald Robinson and John Gallagher with Alice Denny, op. cit., p. 211.
 7. A.N. Porter, The origins of the South African War (Joseph Chamberlain and the Diplomacy of Imperialism 1895-99), p. 73.
 8. Peter Warwick, op. cit., pp. 14-15.

die twee Boere-republieke en die twee Britse kolonies, Natal en die Kaap-kolonie, in 'n spoorweg- en handelskonvensie gesien as die eerste stap in die rigting van 'n politieke federasie. In die verwesenliking van sy ideaal was Paul Kruger, met sy strewe na volkome onafhanklikheid vir Transvaal en sy hardnekkige weiering om tot 'n spoorweg- en handelskonvensie toe te tree, sy vernaamste struikelblok.⁹

Rhodes en die Britse regering het gehoop dat die ontdekking van 'n tweede Rand in die gebied ten noorde van die Limpoporivier as teenwig vir die Transvaalse rykdom sou dien, die skaal in die guns van die pro-Britse element in Suid-Afrika sou swaai en Transvaal uiteindelik sou forseer om tot 'n Suid-Afrikaanse federasie toe te tree.¹⁰ Teen 1894 was dit egter duidelik dat Rhodesië nie oor dieselfde minerale rykdom as die Rand beskik het nie.¹¹

Kruger het boonop sy pogings voortgesit om sy staat se onafhanklikheid te verseker d.m.v. 'n roete na die see, wat die Transvaalse afhanklikheid van die spoorwegroetes en hawens van die Britse kolonies sou beëindig. Na Rhodes se kolonisasie van die Noorde het hy gevolglik sy oë ooswaarts na Kosibaai, geleë aan die kus van Tongaland, gerig. Alhoewel Swaziland, geleë tussen Tongaland en Transvaal, in 1894 onder Transvaalse beheer geplaas is, het die Britse regering egter in 1895 vir Tongaland geannekseer en sodoende Transvaalse toegang tot die see langs hierdie roete geblokkeer.¹²

Die rykdom van die Rand het die Transvaalse regering egter in Junie 1892 in staat gestel om geld in London van Rothchild te leen vir die Rand-Delagoabaai-spoorlyn, wat teen die einde

9. Jean van der Poel, op. cit., p. 2; Richard H. Wilde, op. cit., p. 2.

10. Ronald Robinson and John Gallagher with Alice Denny, op. cit., pp. 242, 250-251; Andrew N. Porter, "British Imperial Policy and South Africa 1895-9," p. 41; Eric Stokes, "Great Britain and Africa: The Myth of Imperialism," History Today, Vol. 10, 1960, p. 562.

11. Ronald Robinson and John Gallagher with Alice Denny, op. cit., p. 418.

12. J.S. Marais, The Fall of Kruger's Republic, pp. 49-52; Peter Warwick, op. cit., p. 15; Richard H. Wilde, op. cit., p. 3.

van 1894 voltooi is.¹³ Die Zuid-Afrikaansche Republiek het dus nou oor 'n onafhanklike roete na die see, wat hom bevry het van die wurggreep van die Britse kolonies, beskik. Slegs deur 'n nouer verbintenis met Transvaal sou hulle voortaan kon verseker dat hulle in die Randse rykdom sou deel. Die moontlikheid dat die Zuid-Afrikaansche Republiek die kolonies in 'n Verenigde State van Suid-Afrika, vry van Britse beheer, sou intrek, was nie uitgesluit nie.¹⁴

Die nuwe rykdom van Transvaal het die Kruger-regering ook in staat gestel om nouer bande met Brittanje se industriële en koloniale opponente, soos Frankryk, Holland, en veral Duitsland te sluit.¹⁵ Gedurende 1894 en 1895 het dit geskyn asof die Transvaalse regering voorkeur aan Duitse belange ten koste van Britse belange gegee het. In 1895 het die Britse agent in Pretoria bekend gemaak dat Franse en Duitse beleggings in Transvaal moontlik spoedig Britse beleggings sou oortref. Dit het ook duidelik geword dat Duitse handel met Transvaal vinniger as dié van Brittanje toegeneem het. Dit alles, plus Duitsland se diplomatieke steun aan Transvaal gedurende 1894-1896 is deur Britse staatsmanne gesien as 'n gesamentlike poging van Duitsland en die Transvaalse regering om Britse invloed in Transvaal te ondermyn.¹⁶

Teen 1894 het die ekonomiese en politieke implikasies van die ontdekking van goud aan die Rand dus aan Britse staatsmanne rede tot ernstige kommer gegee.¹⁷ Lord Ripon, die Britse sekretaris van kolonies, was egter gekant teen die gebruik

13. Ronald Robinson and John Gallagher with Alice Denny, p. 412.

14. Ibid., p. 410; Andrew N. Porter, "British Imperial Policy and South Africa 1895-9," pp. 37-38.

15. Leonard Thompson, "Great Britain and the Afrikaner Republics, 1870-1899," Monica Wilson and Leonard Thompson (eds.), The Oxford History of South Africa, 11. p. 313; Peter Warwick, op. cit., p. 15.

16. A.N. Porter, The origins of the South African War, pp. 52-54; Ronald Robinson and John Gallagher with Alice Denny, op. cit., pp. 419-420.

17. Peter Warwick, op. cit., p. 15.

van geweld teen die Zuid-Afrikaansche Republiek.¹⁸

In Junie 1895 het lord Salisbury se Unioniste-regering die bewind in Brittanje by lord Rosebery se Liberale regering oorgeneem.¹⁹ Alhoewel Salisbury, soos sy voorgangers, die status quo m.b.t. Transvaal wou behou, was dit spoedig vir hom duidelik dat 'n ferme standpunt ingeneem sou moes word ten einde Britse oppergesag in Suid-Afrika te verseker.²⁰

Die nuwe sekretaris van kolonies, Joseph Chamberlain, was 'n vurige Britse imperialis. Hy het die uitbreiding en ekonomiese ontwikkeling van die Britse Ryk, sowel as die vereniging van Brittanje en sy kolonies in 'n imperiale federasie voorgestaan. Hy het ook die Britse ideaal van 'n Suid-Afrikaanse federasie binne die Britse Ryk gedeel.²¹ Beide Porter en Wilde is egter van oordeel dat Chamberlain nie met sy aanstelling 'n duidelik uitgewerkte program van optrede vir Suid-Afrika gehad het nie. Hy is egter kort na sy aanstelling deur gebeure in Suid-Afrika tot optrede gedwing.²²

Die Uitlander-vraagstuk

Alhoewel die ontdekking van goud aan die Witwatersrand die Zuid-Afrikaansche Republiek se ekonomiese posisie en sy verhoudinge met Europese moondhede versterk het, het dit terselfdertyd ernstige binnelandse probleme tot gevolg gehad.

Na die ontdekking van goud het duisende immigrante vanaf Engeland, Europa, Amerika, Australië en die res van Suid-Afrika na Transvaal gestroom.²³ Aanvanklik kon hulle Transvaalse burgerskap, tesame met volle stemreg na vyf jaar verblyf in

18. J.S. Marais, op. cit., p. 60.

19. Ibid., p. 64.

20. A.N. Porter, The origins of the South African War, pp. 54, 56.

21. J.S. Marais, op. cit., pp. 67-68; Andrew N. Porter, "British Imperial Policy and South Africa 1895-9," pp. 39-40.

22. Ibid., p. 40; Richard H. Wilde, op. cit., pp. xii, 9.

23. J.S. Marais, op. cit., p. 1.

Transvaal bekom. Kruger het egter weldra begin vrees dat die ou burgerbevolking deur die nuwe aankomelinge verswelg sou word, en gevolglik is die vereiste verblyfskwalifikasie in 1890 van vyf na veertien jaar verleng. Terselfdertyd is 'n tweede volksraad in die lewe geroep waarvoor Uitlanders, wat genaturaliseer het, na twee jaar verblyf in Transvaal kon stem. Die liggaam kon egter net sake, rakende die mynbouindustrie, behartig en sy wette was onderhewig aan die goedkeuring van die Eerste Volksraad. Die oorgrote meerderheid van die Uitlander-bevolking het dus geen verteenwoordiging in die sentrale wetgewende liggaam gehad nie en ook geen effektiewe middel om 'n verandering in die Kruger-regering se beleid, wat swaar op die goudmynindustrie gedruk het, te bring nie.²⁴

In 1892 is die Transvaal National Union deur die Uitlanders gestig "to obtain by all constitutional means equal rights for all citizens of this republic, and ... the redress of all grievances."²⁵ Historici verskil onder mekaar oor die erns van die Uitlanders se griewe. Van der Poel, Marais, Thompson, Headlam en Walker beweer egter almal dat die Uitlanders se griewe oordryf is.²⁶ Marais haal dr. A.P. Hillier aan wat beweer het "except as regards education, the 'grievances' had not really caused a very strong feeling in the mass of the population of Johannesburg. The capitalists, and such of the higher employes in the mines as had an interest in profits, were the real revolutionaries."²⁷

Hierteenoor beweer Walker en Headlam dat die mynmagnate "did not care a fig for the franchise," terwyl die middelklas en die myners "who for the most part, meant to make the Rand their permanent home, looked at it differently." Alhoewel

24. Ibid., pp. 53-54; G. Blainey, "Lost Causes of the Jameson Raid," Economic History Review, XVIII, no. 2, 1965, p. 356.

25. J.S. Marais, op. cit., p. 56.

26. Jean van der Poel, op. cit., pp. 6-7; J.S. Marais, op. cit., p. 59; Leonard Thompson, op. cit., p. 310; Cecil Headlam and E.A. Walker, "The Jameson Raid," The Cambridge History of the British Empire, VIII, p. 568.

27. J.S. Marais, op. cit., p. 101.

hulle erken dat griewe soos die dinamietmonopolie, die hoë spoorweg- en doeanatariewe en die arbeidstekort die mynmagnate die swaarste getref het, voer hulle aan dat dit die lewenskoste van die hele gemeenskap verhoog het omdat almal van die myne afhanklik was. Boonop het die mynmagnate gevind "that, if it came to the worst, some at least of the officials could be bribed."²⁸

Blainey toon egter aan dat die griewe van die Randse mynindustrie ernstiger was as wat historici besef het en dat die maatreëls van die Kruger-regering, soos die dinamietmonopolie, die Nederlandse spoorwegmaatskappy se hoë vervoertariewe, die reëling i.v.m. bewaarplase en die duur en onvoldoende swart arbeid, veral die diepvlak-maatskappye aan die Rand ernstig benadeel het.²⁹

Die dinamietmonopolie het deel gevorm van die Transvaalse regering se konsessie-beleid, waarvolgens sekere individue of maatskappye monopolies vir die lewering van sekere dienste of verbruiksgoedere ontvang het. Teen 1894 was die dinamietmonopolie in die hande van die Anglo-Duitse Nobel Trust. Hulle gemiddelde prys vir 'n kas van 50 lb. nr. 1 dinamiet was teen 1895-1896 85s; ongeveer 40s hoër as die vrye markprys in Kimberley. As in gedagte gehou word dat plofstowwe in 1895 8.6% van alle produksiekoste aan die Rand uitgemaak het, is dit duidelik dat die dinamietmonopolie veral die diepvlak-maatskappye swaar getref het.³⁰

Die spoorweg-konsessie is toegeken aan die Nederlandse Zuid-Afrikaanse Spoorwegmaatskappy, wat al die spoorlyne, wat Transvaal met die see verbind het, beheer het. Die maatskappy het hoë tariewe op steenkool, mynmasjienerie en voedselvoorrade gehef. Weer eens was dit die diepvlak-myne wat die

28. Cecil Headlam and E.A. Walker, op. cit., p. 568.

29. G. Blainey, op. cit., pp. 356-360, 362.

30. Ibid., pp. 356-357; Peter Richardson and Jean Jacques Van-Helten, "The Gold Mining Industry in the Transvaal 1886-99," Peter Warwick (ed.), The South African War (The Anglo-Boer War 1899-1902), pp. 32-33.

grootste hoeveelheid steenkool benodig het, wat die swaarste getref is.³¹

Die bewaarplase was areas aangrensend aan die myne wat die mynmaatskappye kon huur vir bgrondse gebruik, maar nie toegelaat was om te ontgin nie. Die mynmaatskappye was van oordeel dat hulle eerste aanspraak op die ontginning van die bewaarplase gehad het. Die Kruger-regering het die bewaarplaasvraagstuk egter op die lange baan geskuif en teen die einde van 1895 nog nie uitsluitel oor die saak gegee nie.³²

Die drankmonopolie was in die hande van die Hatherley-distilleerdery, wat tussen 1893 en 1896 oor die 300,000 gellings drank per jaar aan kleinhandelaars verskaf het, hoofsaaklik vir verkoop aan die swart mynarbeiders aan die Rand. Die mynmaatskappye het die drankhandel heftig veroordeel, nie soseer vanweë enige humanitêre oorwegings nie, maar vanweë die negatiewe effek wat dit op die doeltreffendheid van die swart arbeidsmag gehad het.³³

Boonop het die mynmaatskappye die Kruger-regering geblameer omdat dié hul nie op 'n effektiewe wyse met die werwing van 'n goedkoop en betroubare swart arbeidsmag vir die myne behulpzaam was nie. Lone het ongeveer 69% van die mynindustrie se jaarlikse produksiekoste uitgemaak. Die helfte hiervan is aan swart arbeiders uitbetaal. Die mynmaatskappye het aangevoer dat hulle met 'n voldoende arbeidstoevoer lone met ten minste 'n derde sou kon verminder. Alhoewel al die myne deur die skaars en duur swart arbeid benadeel is, beweer Blainey dat die diepvlak-mynmaatskappye die swaarste getref is omdat hulle geen winste gemaak het nie en slêgs vir hul hoër produksiekoste kon vergoed deur op 'n groter skaal te werk.³⁴

Naas bogenoemde griewe het die Uitlanders ook beweer dat die staatsadministrasie ondoeltreffend en korrup was. Boere is

31. Ibid., p. 33; G. Blainey, op. cit., p. 358.

32. Peter Richardson and Jean Jacques Van-Helten, op. cit., p. 31; J.S. Marais, op. cit., p. 20; G. Blainey, op. cit., p. 360.

33. J.S. Marais, op. cit., p. 25; Peter Richardson and Jean Jacques Van-Helten, op. cit., p. 34.

34. Ibid., p. 31; G. Blainey, op. cit., p. 357.

as staatsdiensamptenare aangestel sonder enige inagneming van hulle kwalifikasies en dikwels a.g.v. nepotisme. Dit is ook duidelik dat omkoperij van staatsdiensamptenare en oneerlike praktyke wel voorgekom het.³⁵

Die erkenning van Nederlands as die enigste amptelike taal en as verpligte onderrigmedium in skole wat staatshulp ontvang het, het ook ontevredenheid geskep.³⁶

Die National Union het die gebrek aan stemreg as die vernaamste van hulle griewe beskou. Aanvanklik het hulle hul oogmerke probeer bereik deur die hou van openbare vergaderings en die voorlegging van petisies aan die Kruger-regering, wat by herhaling verwerp is. Ook het hulle nouer samewerking met die anti-Kruger element onder die burgerbevolking probeer bewerkstellig.³⁷ Van die mynmagnate het die National Union aanvanklik weinig steun ontvang.³⁸

Die Rhoses-sameswering

Teen die einde van 1894 was dit vir Rhodes duidelik dat die Kruger-regering met geweld omvergewerp sou moes word, indien hy sy federasie-planne vir Suid-Afrika ten uitvoer wou bring.³⁹ Ook as besturende direkteur van die Randse diepvlak-maatskappy, Consolidated Gold Fields of South Africa, het Rhodes goeie rede gehad om die Kruger-regering te probeer vervang met 'n regering wat die goudmynindustrie meer simpatiekgesind sou wees.⁴⁰

In 1895 het Rhodes en Alfred Beit, van die diepvlak-maatskappy Rand Mines Limited gevolglik hul steun aan die Uitlander-beweging toegesê. Die meeste ander leidende figure in die Rhodes-sameswering, soos Lionel Phillips, John Hays Hammond en

35. Leonard Thompson, op. cit., p. 310; J.S. Marais, op. cit., pp. 20-22.

36. Ibid., p. 55.

37. Ibid., p. 57.

38. Jean van der Poel, op. cit., p. 7; Cecil Headlam and E.A. Walker, op. cit., p. 569.

39. Jean van der Poel, op. cit., p. 6.

40. Ibid., p. 8; G. Blainey, op. cit., p. 365.

kol. Frank Rhodes, was almal senior verteenwoordigers van bogenoemde twee maatskappye. Dit bring Blainey tot die gevolgtrekking dat die Jameson-inval "was essentially the revolt of the two big companies that were heirs to the treasures and problems of the deep-levels."⁴¹

Rhodes se plan vir die oorname van die Transvaalse regering het 'n opstand van die Uitlanders aan die Rand, die plasing van 'n gewapende mag op die Transvaalse wesgrens ter ondersteuning van die opstand, en die koms van die Britse Hoë Kommissaris na Johannesburg, na die uitbreek van die opstand, behels. Die tussenkoms van die Hoë Kommissaris as arbiter tussen die Transvaalse regering en die Uitlanders was noodsaaklik ten einde Britse oppergesag in Transvaal te verseker.⁴²

Ten einde sy oogmerke te bereik het Rhodes in Augustus 1895 vir Rutherford Harris, die sekretaris van die British South African Company na Engeland gestuur om Joseph Chamberlain te oorreed om die Betsjoeanaland-Protectoraat, geleë aan die Transvaalse wesgrens, aan die British South African Company te oorhandig.⁴³ Alhoewel Chamberlain dit later voor die Britse Komitee van Onderzoek ontken het, is dit duidelik dat hy tydens sy onderhandelinge met Harris daarvan bewus geword het dat Rhodes die Protectoraat nodig gehad het vir die stasionering van 'n gewapende mag wat hy i.v.m. die verwagte opstand in Johannesburg wou gebruik.⁴⁴ Chamberlain het nie sy weg oopgesien om die hele Protectoraat aan die British South African Company oor te dra nie, maar in begin November het hy die oordrag van 'n gedeelte daarvan, geleë aan die

41. Jean van der Poel, op. cit., p. 7; G. Blainey, op. cit., pp. 362-364.

42. Jean van der Poel, op. cit., p. 21; Andrew N. Porter, "British Imperial Policy and South Africa 1895-9," p. 41.

43. C.M. Woodhouse, "The Missing Telegrams and the Jameson Raid, Part 1, "History Today", X11, 1962, p. 399; Jean van der Poel, op. cit., pp. 26-27.

44. Ibid., pp. 34, 48; E. Drus, "A Report on the Papers of Joseph Chamberlain Relating to the Jameson Raid and the Inquiry," Bulletin of the Institute of Historical Research, XXV, 1952, p. 34; J.S. Marais, op. cit., pp. 80-81, 87.

Transvaalse wesgrens, bekragtig. Hy het ook vir die oorplasing van die Bechuanaland Border Police na die British South African Company voorsiening gemaak.⁴⁵

Chamberlain was ook deeglik daarvan bewus dat Rhodes 'n leïdende aandeel in die Johannesburgse opstandsbeweging gehad het. Hy het egter nie alleen versuim om hom te keer nie, maar het ook seker gemaak dat hy Rhodes se versekering gekry het dat die Britse vlag ná afloop van die opstand in Johannesburg gehys sou word.⁴⁶

Chamberlain se optrede tydens die onderhandelinge met Harris en gedurende die daaropvolgende maande voor die Jameson-inval, het vir hom felle kritici, sowel as vurige "advokate vir die verdediging" onder hedendaagse historici verwerf. Die debat handel in hoofsaak oor die graad van en die motiewe agter Chamberlain se betrokkenheid by die Rhodes-sameswering.⁴⁷

So voer Van der Poel aan dat "the Colonial Secretary and the High Commissioner were deeply implicated in the conspiracy that caused the Raid," en dat Chamberlain "by these means ... intended to make the Transvaal a British Colony."⁴⁸

Hierteenoor beweer Porter dat Chamberlain se rol "was much more cautious, less far-reaching in its actions and far less aggressive in intent." Hy ontken dat Chamberlain met voorbedagte rade daarna gestreef het om die ondergang van Transvaal, deur die bevordering van interne rewolusie en gewapende inmenging van buite, teweeg te bring.⁴⁹

Selfs Porter is egter genoodsaak om te erken dat "the evidence which has survived" bewys dat Chamberlain en sy amptenare

45. Ibid., pp. 86-87; C.M. Woodhouse, op. cit., p. 399; Jean van der Poel, op. cit., p. 49.

46. Ibid., pp. 48-49; J.S. Marais, op. cit., pp. 88, 91, 94; Richard H. Wilde, op. cit., p. 18.

47. Melvin G. Holli, "Joseph Chamberlain and the Jameson Raid: a Bibliographical Survey," Journal of British Studies, vol. 3, nr. 2, 1964.

48. Jean van der Poel, op. cit., p. 259.

49. A.N. Porter, The origins of the South African War, p. 85.

"had considerable knowledge not only of what was brewing in Johannesburg, but of Rhodes' hand in the matter and of the plans which he had made to intervene in support of a rising against Kruger's Government. They knew too that these plans involved the placing of armed Company men on the border of the Republic within the strip of territory which they eventually handed over to the Company for its railway."⁵⁰

Ook sir Hercules Robinson, die Britse Hoë Kommissaris, het deeglik kennis gedra van Rhodes se planne en die rol wat hy veronderstel was om daarin te speel. Daar is 'n duidelike aanduiding dat Rhodes hom self in die middel van Oktober 1895 ingelig het. In 1900 het Jameson verklaar dat hy en Robinson hul gesamentlike optrede saam voor die Inval bespreek het en dat laasgenoemde elke besonderheid van die reëlins geken het. Robinson het egter na die Inval ontken dat hy oor enige vooraf-kennis van die sameswering beskik het en sy verklaring is deur die Britse Komitee van Onderzoek, die Kaapse Parlement en selfs die Transvaalse regering aanvaar.⁵¹

Na die oordrag van die Betsjoeanaland-grensstrook is die militêre voorbereidings vir die beplande inval afgehandel. Amper 400 lede van die Rhodesiese berede polisie is onder dr. Leander Jameson by Pitsani gestasioneer en 'n verdere 120 vrywilligers van die Bechuanaland Border Police is by Mafeking saamgetrek.⁵² Wapens vir die opstand aan die Rand is vanaf Kaapstad na Kimberley gesmokkel waar dit in een van De Beers Consolidated Mines se store in oliedromme en goederetrokke verpak is. Daarvandaan is dit na sekere myne in Johannesburg gestuur waar dit ondergronds gebêre is.⁵³

Die beplande opstand was geen geheim nie. James Bryce, Liberale lid van die Britse kabinet wat die Rand in November 1895 besoek het, het verklaar dat dit openlik bespreek is: "In Johannesburg little else was talked of, not in dark corners, but at the

50. Ibid., p. 70.

51. Jean van der Poel, op. cit., pp. 34-39; E. Drus, "The Question of Imperial Complicity in the Jameson Raid," English History Review, LXV111, 1952, pp. 587, 591.

52. Thomas Pakenham, The Boer War, p. 2.

53. Jean van der Poel, op. cit., p. 59.

club where everybody lunches, and between the acts at the play." Teen die einde van Desember het selfs Kruger op 'n vraag van 'n burger erken dat hy van die dreigende opstand geweet het.⁵⁴

Uit korrespondensie tussen Robert Mead, ondersekretaris van kolonies, en Chamberlain blyk dit duidelik dat laasgenoemde daarteen gekant was dat die Johannesburgse opstand a.g.v. die dreigende krisis tussen Engeland en die VSA oor die Guiana-Venezuela-vraagstuk uitgestel moes word. Hy het gevolglik opdrag gegee dat Edward Fairfield, die assistent-ondersekretaris van kolonies, aan Rochfort Maquire, een van Rhodes se agente, moes verduidelik dat onmiddellike aksie verkieslik was bo 'n uitbarsting oor ses maande wat met 'n krisis in die Anglo-Amerikaanse verhoudinge kon saamval.⁵⁵ Chamberlain se standpunt is op 20 Desember deur Maquire aan Rhodes oorgedra. Dit was juis op 'n tydstip toe daar ernstige twyfel by die Uitlander-leiers, sowel as by Britse regeringsamptenare in Suid-Afrika, soos Graham Bower en Francis Newton, ontstaan het oor die wysheid om met die opstand en inval voort te gaan.⁵⁶

Dit was duidelik dat Johannesburg nie vir 'n opstand gereed was nie. Die meeste Uitlanders was nie met rewolusionêre geesdrif besield nie. Daar was nie genoeg wapens om die sukses van die opstand te verseker nie en boonop was daar onsekerheid by die Uitlander-leiers omtrent Rhodes se houding i.v.m. die Britse vlag. Die meeste leiers het die behoud van die republiek onder die Transvaalse Vierkleur bo 'n Britse kolonie onder die Union Jack verkies.⁵⁷

Chamberlain se boodskap het ongetwyfeld daartoe bygedra dat Rhodes ten spyte van die waarskuwings wat hy ontvang het,

54. J.S. Marais, op. cit., p. 101.

55. Ibid., pp. 88-89; Jean van der Poel, op. cit., pp. 68-69; E. Drus, "The Question of Imperial Complicity in the Jameson Raid," p. 586.

56. Ibid., p. 586; Jean van der Poel, op. cit., pp. 71-72, 74-77; J.S. Marais, op. cit., pp. 89-90.

57. Ibid., p. 101; J.G. Lockhart and C.M. Woodhouse, Rhodes, p. 310; Jean van der Poel, op. cit., pp. 64, 73.

besluit het om met sy planne voort te gaan. Hy het Jameson dan ook op 23 Desember laat weet dat die opstand op die beplande dag, d.i. 28 Desember, sou plaasvind.⁵⁸

Die Uitlander-leiers was egter ten gunste daarvan dat die opstand uitgestel moes word. Baie leiers het selfs voorgestel dat 'n nuwe plan gevolg moes word wat Rhodes en Jameson en sy troepemag uitgesluit het. Op 26 Desember is twee boodskappers, majoor Heany en kapt. Holden, deur die Uitlander-leiers na Jameson by Pitsani gestuur om hom omtrent Johannesburg se onvoorbereidheid in te lig en hom te waarsku om nie te beweeg nie.⁵⁹

Toe die nuus Chamberlain bereik dat die opstandsbeweging in Johannesburg doodgeloop het, het hy op 29 Desember aan Robinson getelegrafeer dat hy Rhodes moes waarsku dat indien hy en Jameson sake in Johannesburg met 'n gewapende inval in Transvaal tot 'n punt probeer dryf "I should have to take action under articles 22 and 8 of the Charter."⁶⁰

Jameson het intussen besluit om presies te doen wat Chamberlain gevrees het, nl. om met die beplande inval voort te gaan in die hoop dat hy sodoende die Uitlanders tot 'n rewolusie sou forseer. Hy het die Transvaalse grens op 29 Desember met sy troepemag oorgesteek. Hierop het die Uitlander-leiers 'n Reform Committee gevorm wat die beheer oor Johannesburg oorgeneem het en die ingesmokkelde wapens onder die Uitlanders verdeel het.⁶¹

Toe die nuus van Jameson se inval Rhodes bereik het, het hy aan Jameson getelegrafeer: "On no account whatever must you move. I strongly object to such a course." Die telegraaflyn na Pitsani was egter geknip en die telegram is nie gestuur nie.⁶² Rhodes het ook versuim om Jameson se optrede in die openbaar te repudieer. Hy het duidelik gehoop dat Jameson tog

58. *Ibid.*, pp. 75-76; E. Drus, "The Question of Imperial Complicity in the Jameson Raid," p. 586.

59. J.P. Fitzpatrick, *The Transvaal From Within*, pp. 129-130.

60. J.G. Lockhart and C.M. Woodhouse, *op. cit.*, p. 321; J.S. Marais, *op. cit.*, pp. 91-92.

61. *Ibid.*, p. 102; Thomas Pakenham, *op. cit.*, p. 1.

62. Felix Gross, *Rhodes of Africa*, p. 285.

nog sukses sou behaal, soos blyk uit die telegram wat hy op 30 Desember aan Flora Shaw, verslaggeefster van die London Times gestuur het: "Inform Chamberlain that I shall get through all right if he supports me but he must not send cable like he sent to High Commissioner in South Africa. To-day the crux is, I will win and South Africa will belong to England."⁶³

Toe die nuus van Jameson se optrede Robinson bereik het, het hy egter 'n boodskap aan Jameson gestuur waarin hy hom beveel het om terug te draai. Hy het ook 'n proklamasie uitgevaardig waarin hy Jameson se optrede repudieer. Op 30 Desember stuur Chamberlain 'n telegram aan Robinson waarin hy sy optrede goedkeur.⁶⁴

Onmiddellike reaksie op die Jameson-inval

Die DFA se onmiddellike reaksie op die nuus van Jameson se inval in Transvaal was 'n heftige en ondubbelsinnige veroordeling van sy optrede en die plasing van alle blaam op Jameson.⁶⁵ Die DFA was daarvan oortuig dat nòg die Transvaal National Union, nòg sir Hercules Robinson, nòg Rhodes medeverantwoordelik was vir Jameson se optrede. Indien die National Union medepligtig was, moes hul manifes van griewe en die vergadering wat vir 6 Januarie 1896 beplan is, deel gewees het van "a deliberate policy of insincerity which it would be an injustice to ascribe to them." Sir Hercules Robinson "find it out only in time to be too late to stop him" en Rhodes "learn all about it only from his morning newspaper."⁶⁶ Die gerugte dat Rhodes by die inval betrokke was, is deur die DFA verwerp omdat dit die steun van alle politieke partye van hom sou vervreem, die British South African Company se oktrooi in gevaar sou stel en tot sy eie

63. Jean van der Poel, op. cit., pp. 94-95.

64. Ibid., p. 94; J.S. Marais, op. cit., pp. 92, 97.

65. DFA, 3.1.1896, "Editorial"

66. Ibid.

ondergang sou lei.⁶⁷

"We prefer to think that some one has blundered, and that his usually ready lieutenant has in this instance sought to strike out a career of his own. Apart from the morality of it - judged by the law of civilised nations - Mr Rhodes could not have made such a blunder, but for the present we prefer to place the responsibility on the actual leader of an expedition denounced upon all hands as an act of war upon a friendly State, without authority and without excuse."⁶⁸

Die nuus van Jameson se inval in Transvaal het Kimberley se inwoners met ongeloof en bewondering vir Jameson en sy mag vervul. "No upheaval of Nature," het 'n besoeker verklaar, "could have created greater amazement ... than this sensational news." Die spanning in Johannesburg was algemeen bekend - baie Kimberley inwoners het familie op die Rand gehad - en die gerugte van die dreigende opstand, wat so openlik in Johannesburg bespreek is, moes ongetwyfeld ook Kimberley bereik het. Jameson se optrede was egter vir almal 'n verrassing.⁶⁹

Dr Jameson was geen onbekende op die Diamantvelde nie. Hy het vanaf 1878 tot ongeveer 1889 in Kimberley as mediese dokter gepraktiseer,⁷⁰ en volgens die DFA is hy selfs in 1896 nog deur honderde op die Diamantvelde "with feelings of almost fraternal affection" bejeën.⁷¹

Die nuus van die Jameson-inval het ongeveer 'n duisend mense buite die kantore van die DFA laat saamdrom en die meeste het tot na middernag vir die spesiale uitgawe met nuus oor Jameson se bewegings en die toestand aan die Rand gewag. 'n Telegram wat Jameson se oorgawe weerlê het, is met groot entoesiasme ontvang: "Cheer after cheer was given for Jameson and his

67. Ibid.

68. Ibid.

69. Brian Robert, Kimberley: Turbulent City, p. 300.

70. C.J. Beyers (ed.), Dictionary of South African Biography, III, p. 439.

71. DFA, 4.1.1896, "Editorial."

column, followed by the spontaneous singing of 'Rule Britannia' ... and the patriotism of the Kimberley folk rung out on the still night air in a manner that showed unmistakably in which direction their sympathies were directed."⁷²

Moontlik het die houding van Kimberley se inwoners tot die effense verandering in die DFA se aanvanklike reaksie op die gebeure bygedra. Alhoewel die DFA met sy veroordeling van die inval volgehou het, is simpatie met Jameson en sy troepemag na hul nederlaag by Doornkop en hul daaropvolgende oorgawe aan die Boeremagte uitgespreek. Die DFA het ook mettertyd tot die oortuiging gekom dat meer persone as net Jameson en sy manne vir die inval verantwoordelik was.⁷³

Op die stadium was die DFA egter nog steeds onwillig om te aanvaar dat die Uitlanders of hul leiers in die National Union vir die Jameson-inval verantwoordelik was. Volgens die DFA sou dit nie alleen natuurlik nie, maar ook verstaanbaar gewees het as die National Union Jameson se hulp ingeroep het na die uitbreek van 'n opstand - wat gevolg het op die mislukking van alle wettige metodes - en nadat die Transvaalse regering probeer het om die opstand te onderdruk. Geen opstand is egter, volgens die DFA, beplan voordat hervormings deur die Regering geweier is en die weiering met onderdrukkende maatreëls gepaard gegaan het nie.⁷⁴

Uit bogenoemde blyk dit dat die DFA nie teen 'n opstand as laaste uitweg vir die verwydering van wettige griewe gekant was nie en moontlik selfs die inroep van buitelandse hulp, onderhewig aan sekere voorwaardes, sou goedgekeur het.

72. Ibid., "Report."

73. Ibid., "Editorial."

74. DFA, 7.1.1896, "Editorial."

In die volgende hoofartikel is aanvaar dat die Uitlander-leiers wel vir Jameson om hulp gevra het. Terselfdertyd is die bewering, dat die Uitlanders op grond van die Londonse Konvensie van die veronderstelling uitgegaan het dat hulle ook op die beskerming van Britse troepe op 'n latere stadium van die opstand kon staatmaak, bespreek. So 'n interpretasie van die Londonse Konvensie is heftig deur die DFA veroordeel. Die Konvensie was 'n waarborg vir die Transvaalse onafhanklikheid, "for because of its provisions Great Britain has been able to define her position in relation to the recent violation of territory, and to give assurance to the Transvaal that there is no breach of treaty upon her part." Die verklarings van Robinson en Chamberlain waarin hulle Jameson se optrede gerepudieer het, was vir die DFA genoegsame bewys dat Brittanje nie agter die Jameson-inval gesit het nie.⁷⁵

Sir Hercules Robinson se besoek aan Pretoria

Sir Hercules Robinson het op 4 Januarie 1896 in Pretoria aangekom as bemiddelaar tussen die Transvaalse regering en die Uitlanders. Tydens sy verblyf in Pretoria het Chamberlain hom gebombardeer met opdragte om by die Kruger-regering op die verwydering van die Uitlanders se griewe aan te dring.⁷⁶

Robinson het egter Chamberlain se opdragte geïgnoreer en Chamberlain in kennis gestel dat die "present moment is most inopportune (for advocacy of Uitlanders' claims) ...; any attempt to dictate in regard to the internal affairs of South African Republic at this time would be resisted by all parties in South Africa, and would do great harm."⁷⁷

Die DFA het egter aanvaar dat Robinson wel die Uitlanders se griewe met Kruger sou bespreek en die sterkste argumente sou aanvoer om Kruger te oorreed om nie die Jameson-inval as

75. DFA, 8.1.1896, "Editorial."

76. Elizabeth Pakenham, Jameson's Raid, p. 106; J.S. Marais, op. cit., pp. 105-106.

77. Ibid., p. 107.

verskoning vir die ignorering van die "dringende" en "redelike" eise van die Uitlanders te gebruik nie.⁷⁸

Op aanbeveling van sir Hercules Robinson het die Uitlanderleiers besluit om aan Kruger se eis van onvoorwaardelike oorgawe toe te gee.⁷⁹ Die neerlegging van wapens deur die Uitlanders is deur die DFA goedgekeur. Die koerant was vol vertroue dat Kruger na die neerlegging van wapens gewillig sou wees om met die Uitlanders oor hul griewe te onderhandel en dat die dringendste griewe moontlik verwyder sou word.⁸⁰

Sir Hercules Robinson het egter nie die optimisme van die DFA gedeel nie. Alhoewel hy Chamberlain na die oorgawe van die Uitlanders in kennis gestel het dat hy nou hoop om met die Transvaalse regering oor die griewe te onderhandel, het hy Pretoria op 14 Januarie verlaat sonder om die griewe met die Transvaalse regering te bespreek.⁸¹

Later in die jaar het die DFA Robinson teen diegene wat hom geblameer het omdat hy nie van die geleentheid gebruik gemaak het om hervormings vir die Uitlanders teweeg te bring nie, verdedig. Die DFA het verklaar dat as dit nie vir sy verstandige en gematigde optrede was nie en vir die feit dat hy onvoorwaardelik deur die Afrikaners vertrou is nie "the events of the New Year would probably have had a disastrous termination. ... The wonder is not that Sir Hercules Robinson should have retired with the terms he obtained; but rather, coming in upon a revolution which had collapsed - a revolution whose leaders betrayed its cause when they even went so far as to consider the question of obtaining outside help, instead of trusting Johannesburg - that he was able to secure the terms he did."⁸²

78. DFA, 7.1.1896, "Editorial."

79. Jean van der Poel, op. cit., p. 140.

80. DFA, 9.1.1896, "Editorial."

81. J.S. Marais, op. cit., p. 108; Elizabeth Pakenham, op. cit., Jean van der Poel, op. cit., pp. 145-146.

82. DFA, 9.7.1896, "Editorial."

Meer as 'n jaar na die gebeure het die DFA weer na Chamberlain se versoeke aan Robinson om hervormings vir die Uitlanders te verkry, verwys en verklaar: "The difference between the two statesmen was that Lord Rosmead knew his South Africa thoroughly, while Mr Chamberlain did not."⁸³

Die Transvaalse regering het besluit om Jameson en sy offisiere aan die Britse regering te oorhandig en op 9 Januarie is met die inhegtenisname van die lede van die Reform Committee begin.⁸⁴

Die DFA het die Transvaalse regering se reg om die Uitlander-leiers aan te kla en te verhoor erken en het verklaar dat daar gevolglik geen verontwaardiging gevoel hoef te word oor hul arrestasie nie. Die DFA was oortuig daarvan dat hulle 'n regverdige verhoor sou ontvang en het 'n beroep op die Transvaalse regering gedoen om hulle met grootmoedigheid te behandel.⁸⁵

Die Duitse Keiser se telegram

Op 3 Januarie, die dag na Jameson se oorgawe, het die Duitse Keiser die volgende telegram aan president Kruger gestuur: "I express to you my sincere congratulations that without calling on the aid of friendly Powers you and your people, by your own energy against the armed bands which have broken into your country as disturbers of the peace, have succeeded in re-establishing peace, and defending the independence of the country against attacks from without." Die telegram het 'n uitbarsting van verontwaardiging onder die Britse bevolking en pers tot gevolg gehad.⁸⁶

Die eerste reaksie van die DFA op die Keiser se telegram het egter eers in die uitgawe van 15 Januarie verskyn, en wel van

83. DFA, 17.2.1897, "Editorial."

84. Jean van der Poel, op. cit., p. 144.

85. DFA, 11.1.1896, "Editorial."

86. Elizabeth Pakenham, op. cit., p. 98; J.S. Marais, op. cit., p. 99.

die koerant se korrespondent in Bloemfontein wat die Keiser se optrede veroordeel het, maar die idee van Duitse inmenging verwerp het as belaglik.⁸⁷ Eers op 17 Januarie het die redakteur van die DFA die Keiser se inmenging as "onnodig" en "ongeleë" veroordeel en 'n giftige aanval op die Keiser self geloods.⁸⁸

Die verwysing na die Transvaalse onafhanklikheid in die Keiser se telegram het 'n verwerping van Brittanje se aanspraak op susereiniteit oor Transvaal geïmpliseer.⁸⁹ Die Duitse regering het die standpunt ingeneem dat die susereiniteit afgeskaf is toe die Pretoriase Konvensie in 1884 met die Londonse Konvensie vervang is, en dat slegs die beperkings op die Transvaalse buitelandse verhoudinge, soos vervat in artikel IV van die Londonse Konvensie, behoue gebly het. Hierteenoor het Salisbury aangevoer dat die inleiding van die Pretoriase Konvensie, waarin die susereiniteit genoem is, nie afgeskaf is nie, maar deel van die Londonse Konvensie gevorm het en dat Britse susereiniteit oor Transvaal dus nog bestaan het. Porter beweer dat "Salisbury's implication was clearly that suzerainty had some meaning beyond that specified in Article IV of the 1884 Convention."⁹⁰

Die DFA het die Britse standpunt, dat die susereiniteit met die aanvaarding van die Londonse Konvensie behoue gebly het, gedeel. "The London Convention ... did not abrogate the Pretoria Convention of 1881; it merely supplemented it. ... Both Conventions have, as their cardinal element, the complete self-government of the Transvaal, subject to the suzerainty of Her Majesty the Queen."⁹¹

Die DFA het erken dat daar onduidelikheid oor die presiese betekenis van die woord susereiniteit bestaan het. Susereiniteit het egter, volgens die DFA, ten minste twee

87. DFA, 15.1.1896, "Bloemfontein correspondent."

88. DFA, 17.1.1896, "Editorial."

89. J.S. Marais, op. cit., p. 99.

90. A.N. Porter, The origins of the South African War, pp. 86-87.

91. DFA, 8.1.1896, "Editorial."

praktiese implikasies gehad nl. die teenwoordigheid van 'n Britse resident in Transvaal en die Britse vetoreg oor die Transvaalse verdrae met vreemde moondhede, soos vervat in artikel IV van die Londonse Konvensie. Laasgenoemde het aan Brittanje al die susereiniteit verskaf wat sy moontlik kon benodig, het die DFA verklaar.⁹²

'n Wydverspreide opvatting het nou ontstaan dat die Keiser se telegram slegs 'n faset was van 'n groter sameswering om die Britse beheer oor Transvaal met 'n Duitse protektoraat te vervang en dat Jameson met sy optrede beoog het om hierdie sameswering in die wiele te ry. Dit is duidelik dat die DFA nie bereid was om hierdie opvatting sonder die voorlegging van voldoende bewyse te aanvaar nie: "There has been a good deal of political coquetry between President Kruger and the 'big brother' in Germany. But all this falls very short of a deliberate attempt to repudiate the Convention of '84 and to place Germany in the position now occupied by Great Britain."⁹³

Volgens Van der Poel is daar geen bewys dat Duitsland probeer het om 'n protektoraat oor Transvaal te verkry of om Britse beheer oor die gebied te beeindig nie. Sy voer aan dat Duitsland se inmenging in die Jameson-inval deel was van 'n poging om Engeland in 'n nouer verbintenis met die Drievoudige Verbond te dwing. Om dié rede het Duitsland Engeland op elke moontlike gebied probeer dwarsboom, sodat hy dit uiteindelik onmoontlik sou vind om sy imperialistiese oogmerke sonder die ondersteuning van die Drievoudige Verbond te verwesenlik.⁹⁴

92. Ibid.; DFA, 21.1.1896, "Editorial"; DFA, 3.2.1896, "Editorial."

93. DFA, 10.2.1896, "Editorial."

94. Jean van der Poel, op. cit., pp. 132-133; Vgl. ook Ronald Robinson and John Gallagher with Alice Denny, op. cit., p. 430.

HOOFSTUK II

CHAMBERLAIN EN DIE ZUID-AFRIKAANSKE REPUBLIEK

NÁ DIE JAMESON-INVAL

Chamberlain en die Uitlander-vraagstuk

Die Jameson-inval het 'n betekenisvolle verandering in die Suid-Afrikaanse politieke situasie tot gevolg gehad. Kruger se posisie is daardeur versterk deurdat dit alle Afrikaners in Suid-Afrika in hul simpatie met die Transvaalse regering en hul wantroue van alle Engelse verenig het. In Transvaal self het dit Kruger se houvas op sy burgers verstewig en tot sy klinkende oorwinning in die 1898-presidentsverkiesing gelei. In die Kaapkolonie het dit die samewerking tussen Afrikaans- en Engelssprekendes beeindig aangesien die verbintenis tussen Rhodes en die Afrikaner Bond verbreek is. In die Vrystaat het dit twee maande later gelei tot die verkiesing van Marthinus Theunis Steyn tot Staatspresident wat nouer eenheid tussen die twee Boere-republieke voorgestaan het.¹

Die Jameson-inval het dus Brittanje se posisie in Suid-Afrika, waaroor daar reeds voor die Inval ernstige kommer bestaan het, verder verswak. Chamberlain se beheptheid met die Uitlanders se griewe na die Jameson-inval was 'n poging om Brittanje se verslegtende posisie te verbeter en die skaal weer in sy guns te laat swaai. Die Uitlander-griewe sou nl. aan Brittanje voldoende geleentheid bied om konstant in die Transvaalse huishoudelike aangeleenthede in te meng² en sodoende kon hy sy posisie as oppergesag in Suid-Afrika voortdurend bevestig.

-
1. Leonard Thompson, "Great Britain and the Afrikaner Republics, 1870-1899," Monica Wilson and Leonard Thompson (eds.), The Oxford History of South Africa, II, pp. 318-319; Andrew N. Porter, "British Imperial Policy and South Africa 1895-9," Peter Warwick (ed.), The South African War (The Anglo-Boer War 1899-1902), p. 44; Ronald Robinson and John Gallagher with Alice Denny, Africa and the Victorians (The Official Mind of Imperialism), p. 433.
 2. Jean van der Poel, The Jameson Raid, p. 150; A.N. Porter, The origins of the South African War (Joseph Chamberlain and the Diplomacy of Imperialism 1895-99), pp. 88-89.

Britse druk op Transvaal vir hervormings kon ook die openbare opinie in Suid-Afrika, sover dit die Engelse element van die Suid-Afrikaanse bevolking betref, agter Brittanje verenig. Terselfdertyd kon dit as middel dien om die Britse publiek van die waarde en belangrikheid van die Britse Ryk bewus te maak en hul steun vir voortgesette Britse inmenging in Suid-Afrika verseker. Laastens sou die erkenning van die geldigheid van die Uitlanders se griewe die verantwoordelikheid vir die Jameson-inval in 'n mate op die skouers van die Transvaalse regering afskuif.³

Chamberlain se toetrede tot die Uitlanders se stryd teen die Transvaalse regering het dus nie noodwendig ernstige kommer oor die Uitlanders se posisie as sulks geïmpliseer nie. Uit die volgende telegram wat hy op 30 Januarie 1896 aan sir Hercules Robinson gestuur het, blyk dit dat hy in werklikheid getwyfel het aan die geldigheid van sommige van die Uitlanders se griewe: "I suspect that these telegrams (oor griewe wat aan openbare figure in London gestuur is) may emanate from or may be instigated by a small number of persons for political purposes and with a view of prejudicing public opinion here."⁴ Chamberlain het nogtans van dié soort telegramme ingesluit in die Britse Blouboek, gepubliseer op 11 Februarie, waarin die indruk geskep is dat die Uitlander-griewe 'n konstante bron van bekommernis vir die Britse regering was.⁵

Dat simpatie met die Uitlander-saak nie die hoofoorweging vir Chamberlain se optrede i.s. die Uitlander-griewe was nie, blyk verder uit die volgende, geskryf op 5 April 1896: "I cannot feel the least sympathy with either Kruger or his antagonists. The latter are a lot of cowardly selfish blatant speculators who would sell their souls to have the power of

3. Ibid., pp. 89, 92.

4. Ibid., p. 90.

5. Ibid., pp. 90-91.

rigging the market." Hy het nogtans bygevoeg: "In spite of all this our business is to bring about a fair settlement."⁶

Porter beweer dat Chamberlain gevoel het dat daar baie geldige griewe bestaan het en dat dit van die allergrootste belang was dat die Britse publiek dit, om die reedsgenoemde redes, moes besef.⁷

Daar was nooit enige twyfel by die DFA oor die geldigheid van die Uitlanders se griewe nie. Aanvalle is dan ook voortdurend geloods teen die "glaring wickedness of Pretoria statesmen who treat as aliens and strangers, and abominably misrule, men of their own blood and men of a nation which ... has ever been in the forefront of struggles for freedom."⁸ Dit was dan ook die DFA se oortuiging dat die "abominable misgovernment" in Transvaal die grondoorzaak van die Jameson-inval was.

"There could have been no raid, had the Transvaal Government acted in the spirit of free South Africans, instead of that of Berlin bureaucrats," het die redakteur verklaar;⁹ 'n standpunt wat in die maande na die Jameson-inval telkens herhaal is.¹⁰

Aanvanklik was die DFA egter van mening dat die griewe nie ernstig genoeg was om 'n opstand te regverdig nie. "The grievances of the Johannesburgers, great as they were, never reached such a burdensome stage of pressure as to justify revolution. Constitutional methods of seeking redress had not, by any means, become exhausted ... The situation was evidently forced ..."¹¹

Die Jameson-inval is deur die DFA gesien as die gevolg van 'n "sordid and discreditable intrigue which exploited the genuine

6. Ronald Robinson and John Gallagher with Alice Denny, op. cit., p. 432.

7. A.N. Porter, The origins of the South African War, p. 102.

8. DFA, 15.10.1896, "Editorial."

9. DFA, 21.10.1896, "Editorial."

10. Ibid. 21.3.1896, "Editorial"; 29.6.1896, "Editorial"; 30.7.1896, "Editorial."

11. DFA, 24.3.1896, "Editorial."

grievances of the 'uitlander'"¹² en die opstand was 'n "revolution by capital," uitgevoer deur die groot mynhuise aan die Rand. Die Uitlanders self se verontwaardiging was "Neither very real nor very deep."¹³

Teen die tweede helfte van 1896 het die DFA egter 'n standpunt ingeneem wat radikaal van bogenoemde sienswyse verskil het. Die DFA het nl. verklaar dat die optrede van die Uitlanders gedurende die Jameson-inval "was not wicked, but wholly righteous, just, and defensible. ... If ever any people had the right to rebel, were driven to the point at which rebellion became a duty, the people of the Rand had that right and were driven to that point."¹⁴ Terwyl die DFA vroeër beweer het dat konstitusionele metodes om hervormings te verkry glad nie uitgeput was nie, het die koerant nou verklaar dat die Uitlanders "had tried constitutional means to the n-th point" ten tye van die Johannesburgse opstand.¹⁵

Die DFA was oortuig daarvan dat hervormings, veral m.b.t. die stemreg, nie onbepaald uitgestel kon word nie.¹⁶ "Plot or no plot, it was not altogether external; and the conditions which made it possible should receive the serious attention of the Transvaal Government with the view of preventing similar attempts, whether abortive or not, in the future."¹⁷

Terselfdertyd het die DFA egter die standpunt gehandhaaf dat politieke hervormings, selfs in die mees gunstige omstandighede, tyd neem om tot stand te bring. Volgens die koerant was "hervorming met paalemente" die enigste alternatief vir hervorming d.m.v. 'n opstand, wat misluk het.¹⁸ Die DFA het

12. DFA, 19.5.1896, "Editorial."

13. DFA, 22.5.1896, "Editorial"; 12.6.1896, "Editorial."

14. DFA, 31.7.1896, "Editorial."

15. DFA, 5.8.1896, "Editorial."

16. DFA, 28.1.1896, "Editorial"; 21.3.1896, "Editorial."

17. DFA, 8.2.1896, "Editorial."

18. Ibid.

hom uitgespreek ten gunste van 'n terugkeer deur die Uitlanders na die "old, slow, tiresome but on the whole practical way of trying to educate the Boer and win the golden triumph of a peaceful broadening of the base of the Republic."¹⁹

Die DFA het beweer dat die Uitlanders se griewe "a grievance of the pocket" was en dat die eis om stemreg slegs gemik was op die verwydering van die "many unjust and oppressive claims which press upon mining and commerce."²⁰

Kruger se voorgenome besoek aan Engeland

In die voorafgaande hoofstuk is gesien hoe Chamberlain se eerste poging om die Transvaalse regering tot hervormings oor te haal, misluk het vanweë Robinson se weiering om die Uitlander-griewe met die Transvaalse regering te bespreek.²¹

Teen die einde van Januarie 1896 het Chamberlain egter 'n uitnodiging aan Kruger gerig om Brittanje te besoek vir samesprekings rakende alle aangeleenthede van algemene belang, met die uitsondering van artikel IV van die Londonse Konvensie.²² Indien Kruger die uitnodiging sou aanvaar, sou dit aan Chamberlain die geleentheid gebied het om self die onderhandelinge oor die Uitlanders se griewe, wat Robinson geweier het om te onderneem, met Kruger te voer.²³

Op 24 Januarie het hy aan lord Salisbury geskryf: "I think it wise in the present 'crisis' to get the old man here and we have much to gain from him while he has very little to ask from us."²⁴

19. DFA, 20.7.1896, "Editorial."

20. DFA, 21.3.1896, "Editorial."

21. Vgl. pp. 28-29 van die teks; A.N. Porter, The origins of the South African War, p. 104.

22. J.S. Marais, The Fall of Kruger's Republic, p. 110.

23. Jean van der Poel, op. cit., p. 150.

24. Ronald Robinson and John Gallagher with Alice Denny, op. cit., p. 431.

Kruger was egter geensins van voorneme om die Uitlander-griewe met Chamberlain in sy amptelike hoedanigheid te bespreek nie. Hy het nie alleen Britse inmenging in Transvaal se huishoudelike aangeleenthede verwerp nie, maar het duidelik gehoop om tydens sy besoek aan London die herroeping van die Londonse Konvensie, en spesifiek artikel IV, teweeg te bring. Hy het gevolglik daarop aangedring dat 'n ooreenkoms oor die sake wat bespreek sou word, vooraf bereik moes word, en dat artikel IV van die Londonse Konvensie deel van die agenda moes vorm.²⁵

Die DFA het die bespreking van die Uitlanders se griewe as 'n noodsaaklike deel van die voorgename onderhandelings beskou. Selfs al sou die Transvaalse volksraad Kruger verbied om "any of the real questions at issue" met Chamberlain te bespreek, kon iets tog nog met 'n informele bespreking bereik word, het die DFA verklaar. "Informal conference has often proved as useful as formal discussion, and something would be gained if Mr Chamberlain and the President could be brought to converse upon the situation even in the least formal or official manner."²⁶

Die DFA was egter ten gunste daarvan dat 'n ooreenkoms oor die aangeleenthede wat bespreek sou word, vooraf bereik moes word.²⁷

Dit is duidelik dat Kruger gehoop het om met sy besoek aan Engeland Britse beheer oor Transvaal te beeindig, terwyl Chamberlain gehoop het om deur effektiewe inmenging in Transvaal se binnelandse sake Brittanje se houvas op die Republiek te verstewig.²⁸ Dit behoort niemand dus te verbaas dat daar uiteindelik niks van die beplande konferensie gekom het nie. Chamberlain se optrede terwyl die samesprekings in London

25. Ibid.; J.S. Marais, op. cit., pp. 110, 113-114.

26. DFA, 26.2.1896, "Editorial"; 19.2.1896, "Sub-Editorial."

27. DFA, 12.2.1896, "Sub-Editorial"; 13.3.1896, "London correspondent."

28. Jean van der Poel, op. cit., p. 153.

hangende was, het boonop die vooruitsig op 'n konferensie verder verswak.²⁹

Op 7 Februarie het Chamberlain nl. 'n dépêche, waarin hy die posisie van die Uitlanders uitvoerig bespreek het, laat publiseer, nog voordat dit aan die Transvaalse regering voorgelê is. In die dépêche het hy aangedring op toegewings i.s. die Uitlander-griewe, wat hy beskryf het as "formidable in length and serious in quality," en voorgestel dat "Home Rule" vir die Witwatersrand ingestel moes word.³⁰

Chamberlain het wel verklaar dat Brittanje die Zuid-Afrikaansche Republiek as 'n vrye en onafhanklike regering, betreffende al sy binnelandse sake wat nie deur die Londonse Konvensie geraak is nie, erken het. Hy het egter bygevoeg dat Brittanje "is justified, in the interests of South Africa as a whole, as well as the peace and stability of the South African Republic, in tendering its friendly counsels as regards the newcomers who are mostly British subjects."³¹

Kruger het wraak geneem deur sy antwoord op bogenoemde dépêche in die Staats Courant te publiseer voordat dit aan die Britse regering voorgelê is. Hy het die vooraf openbaarmaking van die standpunt wat die Britse kabinet van voorneme was om tydens die beplande konferensie in London in te neem, veroordeel en het bygevoeg: "The position of affairs has been greatly complicated thereby."³²

Die DFA het die inhoud van Chamberlain se dépêche, met die uitsondering van sy "Home Rule"-voorstel, goedgekeur. Sy voorstelle i.v.m. toegewings aan die Uitlanders kon, volgens die koerant, onder omstandighede nie met reg as inmenging van buite beskou word nie. Chamberlain se erkenning van die

29. J.S. Marais, op. cit., p. 110.

30. Ibid., pp. 110, 112.

31. Richard H. Wilde, "Joseph Chamberlain and the South African Republic, 1895-1899: A Study in the Formulation of Imperial policy," Archives Year Book for South African History, 1956, I, p. 30.

32. Ibid., p. 32; J.S. Marais, op. cit., p. 111.

"ongelukkige posisie" van die Uitlanders was 'n duidelike wenk aan Transvaal dat iets i.v.m. stemreg vir die Uitlanders gedoen moes word, het die DFA verklaar.³³

Aanvanklik het die DFA die dringendheid van die aangeleentheid as 'n moontlike verskoning vir die ontydige publikasie van Chamberlain se dépêche aangebied, maar terselfdertyd erken dat dit 'n "distinct breach of all diplomatic tradition" was.³⁴ Later het die DFA egter na die opsomming van die dépêche, wat Chamberlain voor die publikasie daarvan aan Kruger gestuur het, verwys en verklaar: "There was nothing given to the world that was not previously in the possession of the Government of the Republic. Further, it (die dépêche) contained nothing new except the suggestion of Home Rule ..."³⁵

Die DFA het ook aangevoer dat Chamberlain sonder enige versuim aan Kruger wou duidelik maak dat Brittanje "must decline to discuss any modification of Article 4 of the London Convention." Volgens die DFA was die gepubliseerde dépêche egter nie alleen vir die oë van die Kruger-regering bedoel nie, maar ook vir dié van Duitsland. Chamberlain wou nl. van die begin af enige pogings om die Transvaalse vraagstuk in 'n internasionale arena in te trek, verhoed. Die dépêche het, volgens die DFA, vriend sowel as vyand in staat gestel om kennis te neem "that there were some things which it would be useless to attempt, things which are not included by Mr Chamberlain in the category of open questions."³⁶

Porter verwerp die gedagte dat druk van Rhodes en sy trawante 'n rol in die publikasie van die dépêche gespeel het, of dat Chamberlain die Uitlander-griewe gebruik het om die aandag van die Britse publiek van die Jameson-inval weg te lei;³⁷ 'n moontlikheid wat deur Wilde genoem word.³⁸

33. DFA, 13.2.1896, "Editorial."

34. DFA, 14.2.1896, "Sub-Editorial."

35. DFA, 22.2.1896, "Editorial."

36. Ibid.

37. A.N. Porter, The origins of the South African War, pp. 102-103.

38. Richard H. Wilde, op. cit., p. 30.

Rhodes se besoek aan Engeland

Chamberlain het al op 7 Januarie 1896 'n Britse ondersoek in die Jameson-inval beloof. So 'n ondersoek kon Rhodes aan die kaak stel as die belangrikste dryfkrag agter die sameswering teen Transvaal, en die oktrooi van die British South African Company in gevaar stel. Rhodes het gevolglik op 15 Januarie na Engeland vertrek om die kansellering van die Oktrooi en die ondersoek in die Inval te probeer verhoed.³⁹

Die DFA se eerste reaksie op Rhodes se voorgenome besoek aan Engeland was veroordelend. Die koerant was van mening dat dit Rhodes se plig was om in Suid-Afrika te bly en Jameson by te staan.⁴⁰ Na Rhodes se vertrek het die DFA egter verduidelik dat hy, behalwe vir 'n dringende oproep wat hy moontlik ontvang het om onmiddellik na Engeland te vertrek, van oordeel was dat hy Jameson en die Oktrooi deur sy persoonlike teenwoordigheid in London van beter diens kon wees.⁴¹

In dieselfde hoofartikel is dan ook erken dat daar ernstige rede tot kommer oor die toekoms van die British South African Company bestaan het vanweë Jameson se inval in Transvaal. Die Imperiale faktor kan as gevolg daarvan baie gouer in Rhodesië ingestel word as wat Rhodes en sy vriende voorsien het, het die DFA verklaar.⁴² 'n Paar dae later het die DFA egter sy onbegrip met die Engelse pers se beheptheid met die integriteit van die Oktrooi vanweë die Jameson-inval uitgespreek. Die doel waarvoor die Oktrooi toegeken is, het die redakteur verklaar, is nie uit die oog verloor nie en onvermoeide pogings om die land te ontwikkel is deur die stigters van Rhodesië aangewend. Die Jameson-inval was die fout van 'n enkeling en behoort nie as 'n klad op die goeie bedoelings en nuttige doel van die Oktrooi gesien te word nie.

39. Jean van der Poel, op. cit., pp. 155-156; J.G. Lockhart and C.M. Woodhouse, Rhodes, p. 333.

40. DFA, 15.1.1896, "Editorial."

41. DFA, 20.1.1896, "Editorial."

42. Ibid.

Die herroeping van die Oktrooi was dus nie nodig nie; slegs 'n verandering in die administrasie van Rhodesië wat 'n meer direkte erkenning van die verantwoordelikheid aan die Britse Kroon sou verseker.⁴³

Kort na Rhodes se aankoms in Engeland het sy prokureur, Bouchier Hawksley, 'n besoek aan Edward Fairfield gebring en hom gewaarsku dat hulle telegramme, wat die Koloniale Kantoor by die Jameson-inval betrek het, in hul besit gehad het. Dit was 'n subtiele poging van Hawksley om Chamberlain af te pers.⁴⁴

Voor Chamberlain en Rhodes se samesprekings op 6 Februarie, het Reginald Brett Chamberlain in kennis gestel dat Rhodes die volgende tydens die onderhoud sterk sou beklemtoon:

1. die harde lot van die Uitlander-gevangenes;
2. die Uitlander-griewe, en
3. die posisie van die British South African Company.

Brett het bygevoeg: "If he can manage to obtain from you assurances as to the question of (i) bail and (ii) grievances, and make a 'provisional' arrangement in regard to the Co., he would leave England."⁴⁵

Chamberlain het Rhodes dan ook tydens die onderhoud verseker dat die oktrooi van die British South African Company nie herroep sou word as hy dit kon verhelp nie.⁴⁶

Daar bestaan blykbaar geen bewyse dat die publikasie van Chamberlain se Uitlander-dépêche op 7 Februarie met sy voorafgaande onderhandelinge met Rhodes verband gehou het nie. Soos reeds gesê, verwerp Porter die moontlikheid.⁴⁷ Hierteenoor

43. DFA, 24.1.1896, "Editorial."

44. J.G. Lockhart and C.M. Woodhouse, op. cit., p. 337; E. Drus, "A Report on the Papers of Joseph Chamberlain Relating to the Jameson Raid and the Inquiry," Bulletin of the Institute of Historical Research, XXV, 1952, p. 38.

45. Ibid., pp. 38-39; J.S. Marais, op. cit., p. 111.

46. E. Drus, "A Report on the Papers of Joseph Chamberlain Relating to the Jameson Raid and the Inquiry," p. 39.

47. Vgl. p. 40 van die teks.

beweer Van der Poel dat Chamberlain waarskynlik die dépêche laat publiseer het om Rhodes te paai en as bewys aan Rhodes van sy goeie bedoelings teenoor die Uitlanders.⁴⁸

Hoe dit ook al sy, met Drus kan ten minste saamgestem word, dat die publikasie van die dépêche onmiddellik na die onderhandelinge met Rhodes "a remarkable coincidence" was.⁴⁹ Veral as in gedagte gehou word dat Chamberlain die dépêche op 13 Februarie aangevul het met 'n toespraak in die Britse Laerhuis, waarin hy sy oortuiging uitgespreek het dat nòg Rhodes, nòg die Britse Hoë Kommissaris, nòg die British South African Company vooraf kennis van die Jameson-inval gedra het. Hy het Rhodes terselfdertyd vir die dienste wat hy gelewer het, geloof en het verklaar dat hy nie ten gunste van die kansellering van die British South African Company se oktrooi was nie.⁵⁰

Die DFA het die inhoud van Chamberlain se toespraak, insluitende sy verdediging van Rhodes, goedgekeur. "Mr Chamberlain, at least, does not regard Mr Rhodes as a wolf in sheep's clothing whom recent events have completely unmasked. He prefers still to regard him as most people will do amongst ourselves, as one who sincerely desired to consolidate and bring together the Dutch and English races, ..." ⁵¹ Die koerant se korrespondent in London het verklaar dat diegene wat Rhodes geken het tevrede was dat hy Chamberlain van sy onskuld t.o.v. enige aandeel in die Jameson-inval oortuig het.⁵²

Chamberlain se verklaring dat hy alleen vir die dépêche van 7 Februarie verantwoordelik was en dat Rhodes nie daarmee gemoeid was nie, is blykbaar onvoorwaardelik deur die DFA aanvaar.⁵³

48. Jean van der Poel, op. cit., pp. 158-159.

49. E. Drus, "A Report on the Papers of Joseph Chamberlain Relating to the Jameson Raid and the Inquiry," p. 39.

50. Jean van der Poel, op. cit., p. 159; J.S. Marais, op. cit., p. 112.

51. DFA, 22.2.1896, "Editorial."

52. DFA, 11.3.1896, "London correspondent."

53. DFA, 22.2.1896, "Editorial."

Die DFA was oortuig daarvan dat Rhodes Engeland nie sou verlaat voordat hy 'n verklaring i.v.m. die Jameson-inval uitgereik het nie: "Not until he has made his declaration to the world will Mr Rhodes return."⁵⁴ Rhodes het egter nie aan die DFA se verwagtinge voldoen nie en het Engeland verlaat sonder om sy stilsweye te verbreek. Die DFA het nie sy optrede veroordeel nie, maar het slegs verklaar dat sy kans om 'n verklaring uit te reik uitgestel is tot met Jameson se verhoor en die Britse ondersoek na die inval. "But we may trust him to find an answer sufficient for the day when enquiries press too closely upon him ... South Africa might forgive much to the man who made it ('n verenigde Suid-Afrika) possible; ..." ⁵⁵

Ten spyte van die volgehoue vertroue in Rhodes se onskuld, wat die eerste gedeelte van bogenoemde aanhaling impliseer, skep die tweede gedeelte tog die indruk dat die DFA nie heeltemal so oortuig van sy saak was soos wat hy graag wou laat blyk nie. Mens kan met reg vra wat Suid-Afrika te vergewe het vir 'n onskuldige man?

Die vermoede van verskeie koerante dat Rhodes se terugkeer na Suid-Afrika die resultaat van 'n voorlopige skikking met Chamberlain was, is deur die DFA verwerp. "It is, of course, nothing of the kind, and Mr Chamberlain has nothing to do with it ... Mr Rhodes, ... goes to Rhodesia without any reference to the Colonial Office, and nothing can be inferred either as to Mr Chamberlain's approval or disapproval."⁵⁶

Chamberlain oorweeg oorlog

Teen April 1896 was die verhoudinge tussen Transvaal en Brittanje nog steeds gespanne. Dit was teen die einde van Maart duidelik dat Kruger nie na London sou kom vir die

54. DFA, 11.2.1896, "Editorial."

55. DFA, 12.2.1896, "Editorial."

56. DFA, 14.2.1896, "Sub-Editorial."

beplande konferensie met Chamberlain nie.⁵⁷ Chamberlain se vrugtelose pogings om hom oor te haal om sy uitnodiging te aanvaar het sy frustrasie en ergenis met wat hy as Kruger se verdragingstaktieke gesien het, verhoog en hom teen die einde van Maart van oorlog laat praat.⁵⁸ Hy het besluit om die Britse garnisoen aan die Kaap te vermeerder,⁵⁹ en gerugte in omloop het beweerd dat hy 'n ultimatum aan Transvaal oorweeg het.⁶⁰

Marais verklaar dan ook dat Chamberlain in die volgende brief, geskryf aan Robinson op 17 Maart, die toon aangeslaan het "of a man contemplating an ultimatum."⁶¹ "It may be desirable in view of possible eventualities, to strengthen the garrisons of the Cape and Natal ... Meanwhile I must impress upon you that I regard the situation as urgent and serious. You may, if you think fit, convey this impression to President Kruger, and in this, or in every other way that your experience suggests, you may warn him of the complications that will certainly arise if an early attempt is not made to come to an agreement with Her Majesty's Government."⁶²

Porter voer egter aan dat "talk of war however did not imply that actual war was conceived either as the next or even a likely step." Hy verklaar dat Chamberlain nooit aan oorlog gedink het "as a reality which might stem from any action of his own."⁶³ Porter haal die volgende aan, geskryf deur Chamberlain aan Fairfield op 8 April, as bewys van bogenoemde oortuiging: "I quite understand the little game (of the war party). But I do not mean to carry out a policy for the benefit of these gentry and I entirely agree that we have no

57. E. Drus, "Select Documents from the Chamberlain Papers Concerning Anglo-Transvaal Relations, 1896-1899," Bulletin of the Institute of Historical Research, XXVII, 1954, pp. 156-157.

58. A.N. Porter, The origins of the South African War, p. 105.

59. J.S. Marais, op. cit., p. 115.

60. A.N. Porter, The origins of the South African War, p. 105.

61. J.S. Marais, op. cit., p. 116.

62. Ibid., p. 117.

63. A.N. Porter, The origins of the South African War, pp. 105-106.

casus belli at present ... I do not think it wise however to explain this to (sic) the housetops & I do not mind the noisy exultations of the Jingo party, since it does not commit me & may put some pressure on the people in the Transvaal who are afraid of war."⁶⁴

Bogenoemde brief is egter voorafgegaan deur 'n ander, geskryf op 5 April waarin Chamberlain o.a. verklaar het: "I saw Evelyn Wood ('n Britse kommandant in Suid-Afrika in 1881) a few days ago. ... Wood also told me that he did not believe that the conquest of the Transvaal would be a very difficult thing now. Of course it would mean an army but Wood thought that if the campaign were perfectly conducted the Boers would not show much fight. ... We have made great progress with our army and especially with the artillery. We could I believe put two Army Corps in the field in a very short time. The reserve is much larger and the Navy is incomparably stronger. ... I shall never go into such a war with a light heart, and at the present time we have no reason - either of right or of interest - which would justify the enterprise ... I do not believe that there will be war - but Kruger will not be wise if he dismisses the possibility altogether from his calculations ..."⁶⁵

Dit is Drus se oortuiging dat Chamberlain inderdaad in bogenoemde briewe uitdruklik ontken het dat hy oorlog op daardie tydstip beoog het, maar "they also reveal that he was already considering it as an ultimate solution."⁶⁶ Sy vervolg verder: "conceding that it is unlikely that Chamberlain seriously considered war in April 1896, it is none the less clear that he had for a while toyed with the

64. Ibid., p. 106.

65. E. Drus, "Select Documents from the Chamberlain Papers Concerning Anglo-Transvaal Relations, 1896-1899," pp. 160-161.

66. Ibid., p. 157.

idea of some lightning stroke that might secure the objective with a minimum of fighting."⁶⁷

As daar twyfel bestaan oor die erns waarmee Chamberlain sy eie oorlogspaatjies bejeën het, hoef niemand te twyfel oor die konsternasie wat die moontlikheid van 'n ultimatum aan Transvaal onder Britse regeringsamptenare en Suid-Afrikaanse politici veroorsaak het nie.

Sir Hercules Robinson het Chamberlain gewaarsku dat Transvaal in geval van oorlog die ondersteuning van die Vrystaat en 'n groot aantal Afrikaners in Natal en die Kaapkolonie sou geniet, en dat dit 'n mag van 30 000 man sou vereis om mee te begin. Na 'n Britse oorwinning oor Transvaal "there will remain the question of Government of a people embittered by race hatred and torn asunder by internal dissensions which will for generations require the maintenance of a large permanent garrison," het hy bygevoeg.⁶⁸

Chamberlain se houding het Montagu White, die Transvaalse konsul-generaal in London, so ontstel dat hy op 17 April aan die Transvaalse regering getelegrafeer het dat oorlog onvermydelik was, behalwe as die Regering aan Chamberlain se eise toegee of spoedig 'n kompromis teweegbring.⁶⁹

Beide die Natalse ministerie en sir Gordon Sprigg, die Kaapse premier, het in begin-April hul afkeur van die afsending van 'n ultimatum aan Transvaal bekend gemaak. "This is not the time for an ultimatum and troops," het sir Gordon Sprigg na London getelegrafeer, "the resources of diplomacy are not yet exhausted"⁷⁰

67. Ibid., p. 160.

68. J.S. Marais, op. cit., p. 117.

69. E. Drus, "Select Documents from the Chamberlain Papers Concerning Anglo-Transvaal Relations, 1896-1899," pp. 159-160.

70. Ibid., p. 159.

Selfs die Cape Times, 'n vurige voorstander van Britse opperheerskappy in Suid-Afrika, het hom teen 'n ultimatum uitgespreek.⁷¹

Die DFA het hom vierkantig agter die Cape Times geskaar teen diegene wat die "oorlogsdrom" geslaan het en aangedring het op 'n ultimatum ten einde toegewings vir die Uitlanders af te dwing.⁷² "To gentlemen who sit at ease in London this may have appeared a very pretty programme, but Mr Chamberlain, firm though he has been, is too much of a statesman to think of adopting it. The complications involved are too serious, and the cause of warfare ... is too slight to justify England in attempting anything like the re-conquest of the Transvaal."⁷³

Aanvanklik het die DFA verklaar dat oorlog slegs kon uitbreek as Engeland, indien hy dwaas genoeg was, oorlog teen Transvaal verklaar ten einde die stemreg vir die Uitlanders te verkry. Die DFA was egter oortuig daarvan dat nie Salisbury of Chamberlain dit sou oorweeg om van Kruger al die verlangde hervormings te eis, en indien hy dit weier, hom met militêre optrede sou dreig nie. Volgens die DFA het diegene, wat so 'n houding uit Chamberlain se toesprake en dépêches afgelei het, die betekenis daarvan volkome misverstaan. Die DFA was oortuig daarvan dat Chamberlain slegs morele druk sou gebruik om Kruger tot hervormings te probeer oorhaal en "that even should President Kruger refuse to grant all that is asked, there will be no war between England and the Republic."⁷⁴

Die DFA het ook bly hoop dat Kruger wel Engeland sou besoek en het die gerugte, dat die onderhandelinge tussen Kruger en Chamberlain i.v.m. die beplande besoek 'n kritieke stadium bereik het, verwerp. Volgens die koerant is daar nog nie

71. J.S. Marais, op. cit., p. 118; DFA, 7.4.1896, "Sub-Editorial."

72. Ibid.

73. DFA, 8.4.1896, "Editorial."

74. DFA, 26.2.1896, "Editorial."

oor die basis van die beoogde onderhandelinge ooreengekom nie, maar "it does not follow that agreement is hopeless, and that therefore President Kruger will not go to England."⁷⁵ Die DFA het geglo dat 'n kompromis tussen Kruger en Chamberlain bereik sou word wat die Uitlanders se posisie meer draaglik sou maak. "For the rest, the uitlander must wait, and he must learn to do without dependence upon outside help ... there is nothing to be gained by forcing the pace or fancying that England will take up the sword to hasten the hour of deliverance."⁷⁶

Die DFA het boonop geglo dat die Uitlanders kon bekostig om te wag, aangesien hulle tyd aan hulle kant gehad het. "The day will certainly come, and possibly sooner than most of us think, when the strength of the party of reform will prove too much for the antiquated and reactionary forces which now oppose it."⁷⁷

Toe dit egter teen die einde van Maart bekend geword het dat Kruger Engeland nie sou besoek nie, het die DFA se kommer oor die situasie toegeneem. Die gerugte dat Engeland Delagoabaai gekoop het, het die DFA verder verontrus. So 'n aankoop sou, volgens die DFA, aan Brittanje die beheer oor al die Suid-Afrikaanse hawens gee en die haat van die Transvaalse regering teen Engeland verder vermeerder. "Taken altogether the position is serious; more serious than the man in the street is inclined to grant. Matters are becoming even more complicated, and ere long Great Britain will have a far more serious matter to dispose of, than its little Egyptian Expedition," het die DFA verklaar.⁷⁸

Die DFA se korrespondent in Johannesburg het ook verklaar dat die situasie ernstig genoeg was. Hy het egter bygevoeg dat gematigdes nogtans daarvan oortuig was dat Brittanje nie tot

75. DFA, 26.3.1896, "Sub-Editorial"; DFA, 24.3.1896, "Editorial."

76. DFA, 26.2.1896, "Editorial."

77. Ibid.

78. DFA, 30.3.1896, "Editorial."

uiterstes ter wille van die Uitlanders sou gaan nie, en dat Transvaal ook nie aan Brittanje rede m.b.t. enige ander vraagstuk vir sodanige optrede sou gee nie. Die korrespondent het erken dat Transvaal besig was om homself op 'n groot skaal te bewapen, maar het bygevoeg: "but what does it prove? Simply that the Boers are taking measures to defend themselves, which they have a perfect right to take, and that the British Government must be prepared for warm work."⁷⁹

Die DFA het nogtans daarop aangedring dat Brittanje sy troepe in Suid-Afrika moes vermeerder en 'n sterk reserwemag by Kimberley of Mafeking moes stasioneer. Die maatreëls was noodsaaklik in die lig van die Matabele-opstand, die grootskaalse bewapening van Transvaal en die wydverspreide gevoel van onrus in die landboudistrikte van die Kaapkolonie, het die DFA verklaar. Alhoewel sommige Transvalers "would be pretty certain to invent some sinister motive on the part of Great Britain, this should not suffice to deter her from making adequate preparation for the defence of her people."⁸⁰

Die DFA was egter teen 'n Britse troepeversterking van 25 000 man gekant en het verklaar dat dit spoedig 'n einde aan diplomatie en onderhandelinge sou maak. "Help for Matabeleland is one thing, and a large increase of forces for the South African garrisons, which could only mean a demonstration of force for the benefit of President Kruger, is quite another."⁸¹

Dit is duidelik dat die DFA nie die Transvaalse bewapening as regverdiging vir grootskaalse Britse troepeversterkings gesien het nie. "Mr Chamberlain ... regards the arming of the Boers as for defensive purposes, and as being the natural

79. DFA, 31.3.1896, "Johannesburg correspondent."

80. DFA, 2.4.1896, "Editorial."

81. DFA, 6.5.1896, "Editorial."

result of the Jameson raid," het die DFA verklaar.⁸²

Die DFA het ook ontken dat daar enige waarheid gestee het in die Boere se vrees dat die Engelse beoog het om die republikeinse regerings in Transvaal en die Vrystaat met direkte Britse beheer te vervang. "No reasonable Englishman, even if he be an uitlander, wants to substitute in the Transvaal or the Free State a monarchy for a Republic. He wants a well and justly administered Republic."⁸³

Alhoewel DFA-kommentaar deurgaans die indruk geskep het dat die koerant groot waarde aan Kruger se voorgenome besoek aan Engeland geheg het, is op 22 April verklaar: "We do not attach supreme importance to it." Die DFA het bygevoeg dat dit miskien nie raadsaam vir Kruger sou wees om Transvaal op daardie tydstip te verlaat nie.⁸⁴ Toe dit egter bekend geword het dat die leiers van die Uitlander-opstand deur 'n Transvaalse hof ter dood veroordeel is, het die DFA verklaar dat die situasie verder deur Kruger se weiering om Engeland te besoek gekompliseer is.⁸⁵

Twee dae later het die DFA beweer dat Chamberlain hom by Kruger se standpunt, dat hy geen inmenging in Transvaal se interne aangeleenthede kon toelaat nie, maar wel bereid was om na private voorstelle te luister, neergelê het. Kruger se eis, dat die Londonse Konvensie opgehef moes word, sou egter deur Chamberlain geweier word weens die afwesigheid van 'n geskikte plaasvervanger vir die Konvensie. Die Londonse Konvensie moes onveranderd bly, het die DFA verklaar, aangesien Kruger geweier het om dit met 'n verdrag, wat Brittanje die beskermheer van Transvaal teen vreemde inmenging sou maak, te vervang.⁸⁶

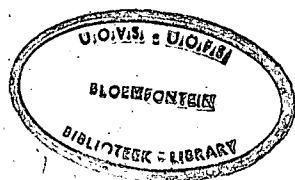
82. Ibid.

83. DFA, 30.4.1896, "Editorial."

84. DFA, 22.4.1896, "Editorial."

85. DFA, 29.4.1896, "Editorial."

86. DFA, 1.5.1896, "Editorial."

Die bogenoemde interpretasie van die situasie bewys òf die DFA se volkome onbegrip met Transvaalse aspirasies, òf was 'n poging om die skuld vir die mislukte onderhandelinge i.v.m. Kruger se beplande besoek aan Engeland op die skouers van Transvaal te pak. Chamberlain het hom wel tot die vervanging van die Londonse Konvensie met 'n ander verdrag bereid verklaar, maar was op geen stadium bereid om van artikel IV van die Konvensie afstand te doen nie.⁸⁷

Hierteenoor wou Kruger die Londonse Konvensie, insluitende artikel IV, met 'n "treaty of peace, commerce and friendship" vervang.⁸⁸ Die vervanging van die Londonse Konvensie met 'n verdrag wat Brittanje die beskermheer van Transvaal sou maak, sou geensins Kruger se ideaal van volkome onafhanklikheid vir Transvaal, vry van Britse beheer, bevorder nie, maar sou juis Britse beheer oor Transvaal bevestig en versterk, en sou, vanuit Kruger se oogpunt gesien, gelykstaande wees aan die aanstelling van wolf as skaapwagter.

Die sienswyse van die DFA se korrespondent in London het aansienlik verskil met dié van die DFA-redakteur. Hy het verklaar dat Kruger se hoflike weiering van die uitnodiging miskien nie minder bevredigend was as die feit dat Chamberlain wel die uitnodiging aan Kruger gerig het nie. Volgens die korrespondent het Chamberlain niks gehad om Kruger aan te bied in ruil vir die toekenning van politieke gelykheid aan die Uitlanders nie.⁸⁹ Hy het sy verwondering uitgespreek dat sommige mense hulle kon voorstel dat die Transvaalse Volksraad Kruger na London sou stuur "to cut out what is most valuable in the eyes of the Boers and to re-affirm everything in it valuable to Englishmen? it is no more honourable for a Great Power to use its strength and its prestige in order to obtain goods for nothing from a little republic than it is for a wealthy landowner to cheat

87. Richard H. Wilde, op. cit., p. 33.

88. J.S. Marais, op. cit., p. 113.

89. DFA, 27.5.1896, "London correspondent."

out of a strip of land a cottager who cannot afford to go to law," het hy verklaar.⁹⁰

Die skerp reaksie teen 'n ultimatum was moontlik vir Chamberlain se gematigde toesprake in April en op 8 Mei verantwoordelik.⁹¹ Hy het wel sy standpunt t.o.v. Britse oppergesag in Suid-Afrika gehandhaaf en verklaar: "It matters not whether we call ourselves suzerain or paramount ... it is an essential feature of our policy that the authority and influence of this country should be predominant in South Africa." Hy het ook beloof om sy pogings om vir die Uitlanders regverdige en gelyke behandeling te verkry voort te sit, veral deur die druk van openbare opinie in Suid-Afrika. In dié pogings moes die Britse regering egter die Afrikaners se ondersteuning probeer verkry, het hy verklaar.⁹²

Chamberlain het ook groot klem gelê op die noodsaaklikheid van die uitoefening van geduld in Brittanje se onderhandelinge met Kruger, en het koerante en Britse parlamentslede, wat op onmiddellike optrede teen Transvaal aangedring het, berispe. "A war in South Africa would be one of the most serious wars that could possibly be waged. It would be in the nature of a civil war. It would be a long war, a bitter war and a costly war, and ... it would leave behind it the embers of a strife which I believe generations would hardly be long enough to extinguish. Of course there might be contingencies in which a great Power has to face even such an alternative as this ... but to go to war with President Kruger in order to force upon him reforms in the internal affairs of his State with which successive Secretaries of State, standing in this place, have repudiated all right

90. DFA, 20.5.1896, "London correspondent."

91. E. Drus, "Select Documents from the Chamberlain Papers Concerning Anglo-Transvaal Relations, 1896-1899," p. 160; J.S. Marais, op. cit., p. 118.

92. Richard H. Wilde, op. cit., p. 39; J.S. Marais, op. cit., p. 119.

of interference - that would have been a course of action as immoral as it would have been unwise."⁹³

In die lig van die DFA se ondersteuning van die Uitlander-saak en sy afkeur van militêre druk op Transvaal, is dit nie verbasend dat Chamberlain se toesprake sy heelhartige goedkeuring weggedra het nie. Dit was in volle ooreenstemming met die verklaarde beleid van die DFA. "There is no mistaking his meaning, nor is there any doubt that he, in common with every enlightened statesman, regards the present status of the uitlander as one which cannot be indefinitely prolonged," het die DFA verklaar. Die koerant het egter bygevoeg dat Chamberlain nie sou luister na die "vapourings of those who adjure him to settle the Transvaal question out of hand by making a demonstration of force. He is too wise to think of that; for it would be the Jameson folly over again."⁹⁴ Indien oorlog ooit uitbreek, sou dit wees vanweë 'n verbreking van die Londonse Konvensie deur Transvaal, maar die DFA het so 'n poging deur die Republiek as onwaarskynlik beskou.⁹⁵

Chamberlain se verklaring i.s. die Afrikaners se rol in die verkryging van hervormings vir die Uitlanders, is deur die DFA gesien as 'n aanduiding dat hy die standpunt van die Kaapkolonie t.o.v. die Uitlander-vraagstuk in aanmerking sou neem. "The matter is not one which affects the Transvaal and Great Britain alone; it affects the whole of South Africa. And if England is the paramount Power, the Cape Colony is the leading State; and Mr Chamberlain will naturally regard the opinion expressed in its Parliament, ..." ⁹⁶

Dit is duidelik dat Chamberlain se uitsprake die DFA met nuwe hoop vir die toekoms vervul het. "There are, both

93. Ibid., p. 119.

94. DFA, 2.5.1896, "Editorial."

95. DFA, 12.5.1896, "Sub-Editorial."

96. DFA, 2.5.1896, "Editorial."

amongst Dutch and English, many who see in Mr Chamberlain's moderation blended with forgiveness a token of the future peace of the country and of ultimate reform in the Transvaal."⁹⁷

'n Paar maande later het die DFA verklaar dat die Jingo-party bitter teleurgesteld is omdat hulle nie daarin geslaag het om Engeland in 'n oorlog met Transvaal te dompel nie. "It is for this reason, and not out of real sympathy with the uitlander, that they wax eloquent over his grievances ... At all cost such persons would fain see England, with or without reason, make war upon the Transvaal." "It is one of Mr Chamberlain's claims to sound public appreciation," het die redakteur vervolg, "that with such a temper in the atmosphere around him and with Hollander intrigue blocking his way in another direction, he has contrived to pursue a course whose best commendation is that it has earned the denunciation of both these extreme parties."⁹⁸

In die onmiddellike maande na die Jameson-inval het die DFA dus, met die uitsondering van Chamberlain se "Home Rule"-voorstel vir die Rand, slegs lof vir sy hantering van die situasie gehad. In 'n terugblik op die gebeure van die voorafgaande jaar, het die redakteur egter op 1 Januarie 1897 'n ietwat ander standpunt ingeneem. Hy het na Chamberlain se "hasty judgments" en "bitter fancy" verwys en het verklaar: "That he was misled and misinformed there is no doubt, and for a time his conduct seemed to justify the sarcastic observation once made concerning him - that he was a clever man, who did not know his facts. Later experience brought him to see that haste and diplomacy do not go well together."⁹⁹

97. Ibid.

98. DFA, 20.8.1896, "Editorial."

99. DFA, 1.1.1897, "Editorial."

HOOFSTUK III

ONDERSOEK NA DIE JAMESON-INVAL

Terwyl Rhodes se betrokkenheid by die Jameson-inval deur baie as 'n vanselfsprekende feit aanvaar is en Chamberlain en die Britse regering onder ernstige verdenking gestaan het, was die DFA se verklaarde beleid die terughouding van alle oordeel, gebaseer op die veronderstelling dat elke persoon onskuldig is totdat hy skuldig bewys is.¹ Tevore skryf die redakteur, "that the wisest attitude for the country to adopt is that of suspension of judgment. The case is sub judice, and if we were even disposed to pronounce a hasty verdict, we should be restrained by the consideration that we have not the whole of the facts before us."²

So het die DFA bv. volhard in sy weiering om te aanvaar dat Rhodes medepligtig aan die inval was totdat sy betrokkenheid onomstootlik bewys is met die publisering van die Transvaalse Groenboek na die Uitlander-leiers se verhoor. Rhodes se bedanking as Eerste Minister van die Kaapkolonie is bv. nie deur die DFA as 'n aanduiding van sy medepligtigheid gesien nie. Die DFA het aangevoer dat sy stilswye tot op daardie tydstip aan sy posisie as Eerste Minister te wyte was, en dat 'n begeerte om die stilswye te verbreek en Jameson te verdedig die rede vir sy bedanking was. "But when Mr Rhodes lays down the office of Premier his mouth will be no longer closed by considerations of chivalrous honour."³

Jan Hendrik Hofmeyr se verwysing na diegene "(who) are held to have winked at and to have purposely refrained from taking prompt steps to crush the evil thing at its birth," is deur die DFA as 'n aantuiging teen Rhodes veroordeel. Volgens die

-
1. DFA, 3.2.1896, "Editorial."
 2. DFA, 28.1.1896, "Editorial."
 3. DFA, 4.1.1896, "Editorial."

DFA het Rhodes die aanklag van betrokkenheid by die Jameson-inval ontken, en dit was vir die koerant genoeg, totdat bewyse na 'n behoorlike ondersoek na vore gekom het.⁴

Toe Rhodes egter nie sy bedanking as Eerste Minister met die verwagte verklaring oor die Jameson-inval opgevolg het nie, het die DFA verklaar dat sy bedanking nie voldoende was nie. Hy moes onmiddellik en in die openbaar sy afkeur van Jameson se optrede te kenne gee het en homself en sy mede-direkteure van die British South African Company van alle blaam onthef het.⁵

Dit is ook uit die volgende duidelik dat die DFA reg van die begin af die moontlikheid dat Brittanje 'n aandeel in die Jameson-inval gehad het, verwerp het. "There is not and has not been, during the whole of this Transvaal business, any quarrel between English and Dutch, as such ... what they (die Uitlanders) wanted was the reformation of the Republic, not the introduction of an English Government. England and Englishmen, as such, were entirely out of the quarrel ..."⁶

Die Reform Committee se verhoor en vonnis

Die verhoor van die lede van die Reform Committee het op 27 April 1896 in Pretoria voor Regter Gregorowski begin. Die vier hoofaangeklaagdes, Lionel Phillips, John Hays Hammond, George Farrar en Frank Rhodes, het op 'n aanklag van hoogverraad, en die ander op 'n aanklag van "Gekwetste Majesteit," skuldig gepleit. Die vier leiers is op 28 April ter dood veroordeel en die ander is twee jaar tronkstraf, 'n boete van £2 000 en verbanning vir drie jaar opgelê.⁷

4. DFA, 10.1.1896, "Editorial."

5. DFA, 15.1.1896, "Editorial."

6. DFA, 4.2.1896, "Editorial."

7. Jean van der Poel, The Jameson Raid, pp. 166-168.

Kritiek op die verhoor was, volgens die DFA, in 'n groot mate onmoontlik, aangesien die aangeklaagdes skuldig gepleit het. Die vonnis is egter deur die DFA as onregverdig en onpolities veroordeel, aangesien die "Reformers" hul eers aan "verraderlike praktyke" skuldig gemaak het nadat hulle tevergeefs probeer het om hul "billike" griewe langs elke moontlike konstitusionele weg te verwyder.⁸

Die vonnis was vir Kimberley 'n groot skok. Twee petisies is onmiddellik opgetrek, een aan Kruger en een aan Chamberlain, waarin op versagting aangedring is. Die doodvonnis is egter op 30 April versag voordat die petisies gereed was vir versending.⁹ 'n Nuwe petisie is gevolglik in Mei aan president Kruger gestuur waarin vir die versagting van die ander vonnis gevra is.¹⁰

Teen die middel van Junie het die Transvaalse regering al die gevangenes na die betaling van aansienlike boetes vrygelaat.¹¹ Die DFA het die vrylating as 'n "daad van bykans ongeëwenaarde toegeeflikheid" geloof.¹²

Op 29 April het die Transvaalse regering die dokumente wat in die trommel van een van Jameson se offisiere, maj. Robert White, gevind is, gepubliseer. Teen die einde van Mei is al White se dokumente in die Transvaalse Groenboek gepubliseer.¹³ Dit het onomstootlik bewys dat 'n sameswering van mynmagnate om die Transvaalse regering omver te werp agter die Jameson-inval gesit het en dat Rhodes die hoofdryfkrag daaragter was.¹⁴

Die DFA het verklaar dat slegs die openlike verwerping van die Londonse Konvensie na bogenoemde openbarings ekstreme

8. DFA, 29.4.1896, "Editorial."

9. Ibid., "Report"; 5.5.1896, "Sub-Editorial."

10. DFA, 14.5.1896, "Report."

11. Jean van der Poel, op. cit., pp. 168-169.

12. DFA, 12.6.1896, "Editorial."

13. J.G. Lockhart and C.M. Woodhouse, Rhodes, p. 339; Elizabeth Pakenham, Jameson's Raid, p. 116.

14. Ibid.; Jean van der Poel, op. cit., p. 170.

maatreëls van die Britse regering teen die Boere sou regverdig. Die DFA was egter nie bereid om onmiddellik alles wat die dokumente i.v.m. Rhodes se betrokkenheid by die sameswering bewys het te glo voordat hy homself nie verdedig het nie. "Yet it may be only conclusive up to a certain point, and when the whole case is before us we may read it differently ... Mr Rhodes's defence must be heard before a final verdict can be reached ...," het die koerant verklaar. Terselfdertyd is die idee dat Rhodes sensuur moes vryspring vanweë sy vorige dienste, selfs al is hy skuldig aan die sameswering, deur die DFA as 'n swak verdediging, wetlik sowel as eties, verwerp.¹⁵

Ten spyte van bogenoemde weiering om Rhodes se skuld aan die sameswering te aanvaar totdat hy homself verdedig het, is daar nogtans in 'n latere hoofartikel na Rhodes as "The Man of the affair" verwys en is op sy bedanking as direkteur van die British South African Company aangedring.¹⁶ Op die kritiek van 'n korrespondent dat die DFA in bogenoemde hoofartikel aangeneem het dat Rhodes skuldig was, het die redakteur geantwoord: "It was when Mr Rhodes took the 'short cut,' and abandoned his former policy that we parted company with him. Of course we 'assume' what all the world knows, Mr Rhodes's friends included."¹⁷

Rhodes se bedanking op 26 Junie as direkteur van die British South African Company is deur die DFA as voldoende beskou. Die koerant was teen die arrestasie van Rhodes gekant omdat dit hom tot 'n volksheld sou verhef en die anti-Boeregevoel verder sou aanwakker. Boonop het die telegramme wat deur die Transvaalse regering gepubliseer is, volgens die DFA, wel "morele bewyse" teen Rhodes bevat, maar geen wettige getuienis nie. Verder is beweer dat beide die inval en die

15. DFA, 5.5.1896, "Editorial"; 12.5.1896, "Editorial."

16. DFA, 28.5.1896, "Editorial."

17. DFA, 1.6.1896, "Letter"; 1.6.1896, "Sub-Editorial."

sameswering moontlik gemaak is deur die "verfoeilike wanbestuur" waaraan die Uitlanders onderworpe was.¹⁸

"If the Transvaal is wise it will accept the resignation in full settlement of all claims; it will let bygones be bygones, and start with a clean slate," het die DFA verklaar.¹⁹

'n Maand later het die DFA beweer dat Rhodes hom bereid verklaar het om na London vir sy verhoor te gaan. Met hierdie aanbod, wys die koerant daarop dat Rhodes "confesses his fault, and says that he is prepared to expiate it." Die DFA het wel bygevoeg dat dit natuurlik nie die feit dat Rhodes en sy vriende "engaged in a wicked and utterly indefensible disturbance of the peace," verander nie. Volgens die DFA het hulle baie gedoen om die Uitlander-saak te ruïneer.²⁰ Die DFA was egter oortuig daarvan dat Rhodes in 'n oomblik van swakheid aan 'n groep Randse kapitaliste toegegee het en dat hy nou die eerste sou wees om te erken "that the old way was better."²¹ Die redakteur het egter ook verklaar dat Rhodes self nie van die Kaapse koloniste sou verwag om weer die amp van Eerste Minister aan hom toe te vertrou totdat hy nie 'n verduideliking vir sy optrede gegee en erken het dat hy 'n fout begaan het nie.²²

Die Kaapse Gekose Komitee se ondersoek

Teen die einde van Mei het die Kaapse Wetgewende Raad 'n mosie, waarin die Britse regering versoek is om ondersoek na die Jameson-inval in te stel, goedgekeur. Terselfdertyd is 'n Gekose Komitee deur die Raad saamgestel om ondersoek in te stel na die Rhodes-sameswering in soverre dit die Kaapkolonie geraak het.²³

18. DFA, 29.6.1896, "Editorial."

19. Ibid.

20. DFA, 31.7.1896, "Editorial."

21. DFA, 11.9.1896, "Editorial."

22. DFA, 15.12.1896, "Editor's comment to letter."

23. Jean van der Poel, op. cit., p. 176.

Die DFA was ten gunste van James Rose Innes se amendement wat ook die Uitlander-griewe in aanmerking geneem het, maar wat deur die Wetgewende Raad verwerp is. Die koerant het ook 'n regterlike ondersoek bo 'n ondersoek deur 'n Gekose Komitee verkies. Laasgenoemde sou, volgens die DFA, die ondersoek te lank uitrek omdat dit nie oor die nodige gesag beskik het om getuienis af te dwing nie. Boonop sou dit geen bevredigende uitspraak van regverdiging of veroordeling kon vel nie.²⁴

Die verslag van die Gekose Komitee is op 17 Julie gepubliseer. Die Komitee het aangetoon dat Rhodes, Alfred Beit, Rutherford Harris en Jameson die promotors en dryfkragte agter die sameswering was. Rhodes se optrede is as "nie in ooreenstemming met sy plig as Eerste Minister van die Kolonie nie" beskryf.²⁵

Die DFA het die Kaapse Parlement en die Gekose Komitee vir die ondersoek geloof en het die verslag as 'n "sober and dignified document" bestempel. Wat Rhodes se skuldigbevinding betref was die DFA van oordeel dat die Komitee aan die hand van die bewyse geen ander oordeel kon vel nie.²⁶

In sy bespreking van die verslag, het die DFA verwys na 'n telegram, wat Jameson op 24 Desember 1895 aan Chartered Company in Kaapstad gestuur het: "By cable do all you can to hasten it." Die DFA was oortuig daarvan dat Jameson iemand in Engeland in gedagte gehad het en dat dit moontlik Chamberlain was. "We have never believed that Mr Chamberlain had any hand in the business; but it is at least possible that Jameson may have got into his head the idea that the Imperial authorities knew of the preparations, and were not entirely averse to them."²⁷

24. DFA, 15.5.1896, "Editorial"; 20.5.1896, "Editorial."

25. Jean van der Poel, op. cit., p. 178; DFA, 18.7.1896, "Report."

26. DFA, 21.7.1896, "Editorial"; 27.7.1896, "Editorial."

27. DFA, 21.7.1896, "Editorial."

Jameson se verhoor

Die verhoor van Jameson en sy offisiere het op 20 Julie in London begin. Hulle is onder die "Foreign Enlistment Act" van 1870 aangekla. Die hoofaanklag was "that they ... within the limits of Her Majesty's dominions and after the coming into operation therein of the Foreign Enlistment Act and without the licence of Her Majesty were engaged in the preparation of a military expedition to proceed against the dominions of a friendly State ..."²⁸

Jameson se verdediging is deur sir Edward Clarke en Edward Carson waargeneem. Jameson het sy offisiere laat verstaan dat die inval met die medewete en goedkeuring van die Britse gesaghebbers geskied het. Hawksley, Rhodes en Jameson se prokureur, sou graag bewyse vir die oortuiging, in die vorm van die geheime telegramme, wat tussen Rhodes, Jameson en Harris gestuur is, wou voorlê. Rhodes wou egter nie Chamberlain se medepligtigheid openbaar maak nie, omdat dit die British South African Company se oktrooi in gevaar sou stel. Sir Edward Clarke het gevolglik duidelik opdrag van Hawksley ontvang "that no question was to be asked, or any fact elicited, that might suggest that any department or official of the British Government knew of the preparations for the enterprise or was directly, or indirectly responsible for it."²⁹

Alhoewel die Britse regering ten gunste van Jameson en sy offisiere se skuldigbevinding was, was dit geen uitgemaakte saak nie. Die DFA se korrespondent in London het vooraf verklaar dat die gevaar ongetwyfeld bestaan het dat die verhoor op 'n wyse kon eindig wat nie aan die Boere of aan neutrale toeskouers se verwagtinge sou voldoen nie. Indien 'n uitspraak

28. Jean van der Poel, op. cit., pp. 178-179; DFA, 3.2.1896, "Editorial."

29. Jean van der Poel, op. cit., pp. 179, 181; Elizabeth Pakenham, op. cit., p. 117; J.G. Lockhart and C.M. Woodhouse, op. cit., p. 342.

nie ooreenkomstig die meeste van die getuienis gelewer word nie, sou dit, volgens die korrespondent, Chamberlain in 'n onaangename posisie teenoor Kruger plaas en mens aan Imperiale beheer laat wanhoop.³⁰

Die jurie was dan ook baie onwillig om Jameson en sy offisiere ronduit skuldig te bevind en die hoofregter, Lord Russel, moes hulle uiteindelik tot die uitspraak wat die Britse regering verlang het, forseer.³¹ Jameson en John Willoughby is tot vyftien maande tronkstraf gevonniss en die res is sewe tot vyf maande opgelê.³²

Die DFA het sy medelye met Jameson uitgespreek, maar het terselftertyd verklaar dat baie van die probleme wat Suid-Afrika sedert die begin van 1896 ondervind het voor die deur van Jameson en sy medepligtiges gelê moes word. Die DFA het egter ook sy standpunt herhaal dat alleen die wanbestuur in Transvaal die Jameson-inval moontlik gemaak het.³³

Jameson se vrylating na vier maande weens siekte is deur die DFA geloof en die hoop is uitgespreek dat alle partye in Suid-Afrika sou saamstem dat die regte stap geneem is. 'n Telegram, waarin simpatie met sy siekte en die hoop op 'n spoedige herstel uitgespreek is, is op 5 Desember 1896 namens Kimberley se inwoners aan Jameson gestuur.³⁴

Die Britse Komitee van Onderzoek

Op 30 Julie 1896 het Chamberlain in die Britse Laerhuis voorgestel dat 'n komitee aangestel moes word om die Rhodes-sameswering te ondersoek. Aangesien dit die einde van die

30. DFA, 26.3.1896, "London correspondent."

31. J. Butler, The Liberal Party and the Jameson Raid, pp. 108-109; J.G. Lockhart and C.M. Woodhouse, op. cit., p. 342.

32. Jean van der Poel, op. cit., p. 181.

33. DFA, 30.7.1896, "Editorial."

34. DFA, 4.12.1896, "Sub-Editorial"; 5.12.1896, "Report."

parlementsitting was, is die ondersoek tot die volgende jaar uitgestel.³⁵

Teen die einde van 1896 het William Thomas Stead se The History of the Mystery verskyn. Dit was 'n semi-fiktiewe beskrywing van die Rhodes-sameswering. Alhoewel Stead nie self die geheime kabelgramme gesien het nie, het hy die inhoud daarvan geken en in die pamflet is dan ook na sommige van die kabelgramme verwys. Hy het ook van die sameswering en die Britse koloniale kantoor se rol daarin kennis gedra. Stead het met die publikasie beoog om Rhodes en Chamberlain se rol in die komplot te verduidelik en te verskoon. Die pamflet moes dus as 'n skokdemper dien om die effek van openbarings voor die Britse Komitee te verminder. Stead se optrede was gebaseer op sy oortuiging dat nóg die ondersoek, nóg die bekendmaking van die kabelgramme verhoed kon word.³⁶ Ter elfder ure het hy egter op Rhodes se aandrang alle verwysings in die pamflet na die geheime kabelgramme verdonker. Dit was egter te laat om die pamflet oor te druk en die deurgehaalde passasies het gevolglik slegs die suspisie i.v.m. Chamberlain se medepligtigheid verskerp. Boonop het Edmund Garrett in 'n resensie van die pamflet in die Cape Times die mees sensasionele gedeelte, waarin Stead gepoog het om Chamberlain se betrokkenheid by die sameswering weg te redeneer, aangehaal.³⁷

Die DFA het nooit enige waarde aan die gerugte van Chamberlain se betrokkenheid by die Rhodes-sameswering geheg nie.³⁸ Volgens die DFA het Stead met sy pamflet daarin geslaag om die "teorie" van Chamberlain se medepligtigheid te weerlê deur

35. Jean van der Poel, op. cit., pp. 182-183.

36. Ibid., pp. 187-189.

37. Ibid., pp. 190-191; C.M. Woodhouse, "The Missing Telegrams and the Jameson Raid, Part 1," History Today, XI, 1962, p. 397.

38. DFA, 21.7.1896, "Editorial"; 31.10.1896, "Report"; 16.11.1896, "Editorial."

die oorsprong daarvan te verduidelik. Stead het nl. beweer dat Harris verkeerdelik tot die gevolgtrekking gekom het dat Chamberlain die sameswering ondersteun het, 'n indruk wat hy aan sy medepligtiges oorgedra het. Van der Poel beweer dat Stead se verduideliking meer van Chamberlain se betrokkenheid geopenbaar het as wat dit bedek het. Die DFA het dit egter bloot gesien as 'n beswarende aanklag teen Harris, en nie as 'n bewys van Chamberlain se medepligtigheid nie.³⁹

Na bogenoemde optrede van Stead and Garrett was die Britse ondersoek na die Rhodes-komplot onvermydelik. Heelwat meer was nou van die geheime kabelgramme en hul betrekking op die medepligtigheid van Britse regeringsamptenare bekend.⁴⁰

Rhodes het in die begin van Januarie 1897 na Engeland vertrek om voor die Britse Komitee van Onderzoek getuienis te gaan lewer. Met sy aankoms in London het hy 'n laaste poging aangewend om Chamberlain van die ondersoek te laat afsien. Chamberlain was egter nie hiervoor te vinde nie. In ruil vir Rhodes se belofte om nie die kabelgramme openbaar te maak nie, het Chamberlain hom egter verseker dat die British South African Company sy beheer oor Rhodesië sou behou.⁴¹

Toe Chamberlain in Januarie 1897 die mosie vir die heraanstelling van die Komitee van Onderzoek in die Britse Laerhuis ingedien het, is terselfdertyd voorgestel dat die ondersoek laat vaar moes word.⁴² Alhoewel die DFA die oortuiging uitgespreek het dat geen verdere sensasionele getuienis tydens die ondersoek na vore sou kom nie, was die koerant nogtans teen die afstel van die ondersoek gekant. Die bewering dat alles reeds openbaar gemaak is, is verwerp. Die ondersoek

39. DFA, 14.12.1896, "Editorial"; Jean van der Poel, op. cit., p. 192.

40. Ibid., p. 193; Elizabeth Pakenham, op. cit., p. 254.

41. Ibid., pp. 260-261; J.G. Lockhart and C.M. Woodhouse, op. cit., p. 363; Jean van der Poel, op. cit., pp. 196-197.

42. Ibid., p. 200.

sou, volgens die DFA, die verlore skakels in die verhaal verskaf.⁴³

Nog 'n rede vir die DFA se teenkanting teen die afstel van die ondersoek was die gerugte wat i.v.m. Chamberlain en verskeie Britse amptenare se beweerde medepligtigheid aan die sameswering, versprei is. Alhoewel die DFA die gerugte verwerp het, was die koerant van mening dat daar nooit 'n einde aan sou kom as die ondersoek afgestel sou word nie. "The good faith and honesty of several British officials and a member of the British Cabinet have been questioned, and it is eminently desirable that the whole world should be shown that the charges are baseless," het die DFA verklaar.⁴⁴

Die Komitee van Onderzoek is op 29 Januarie 1897 heraan gestel. Dit het uit vyftien lede bestaan, waarvan nege aktiewe ondersteuners van die Britse regering was. Chamberlain self was een van die Komitee-lede.⁴⁵ Die DFA het sy absolute vertroue in die Komitee uitgespreek en het verklaar dat die samestelling 'n aanduiding was van die Britse regering se ernstige voorneme "to deal justly with all interests concerned." Wat Chamberlain se sitting op die Komitee betref, het die DFA slegs opgemerk dat die ondersoek sonder Chamberlain tot 'n groot mate met die opvoering van "Hamlet" sonder die rol van die prins van Denemarke sou ooreenstem.⁴⁶

Die Komitee het opdrag ontvang om ondersoek in te stel na die Jameson-inval en die administrasie van die British South African Company.⁴⁷ Alhoewel die DFA verklaar het dat die Komitee se taak die ondersoek van aangeleenthede rakende die

43. DFA, 8.1.1897, "Editorial"; 26.1.1897, "Editorial."

44. Ibid.; 1.2.1897, "Editorial."

45. Jean van der Poel, op. cit., p. 119.

46. DFA, 13.8.1896, "Editorial."

47. J.G. Lockhart and C.M. Woodhouse, op. cit., p. 370.

British South African Company behels het en "not to examine the uitlanders' case against their rulers," het die koerant tog Chamberlain in sy verklaring, dat die ondersoek onlosmaaklik met die Uitlander-griewe verbind was, ondersteun.⁴⁸

Die Komitee het op 16 Februarie 1897 met sy ondersoek begin.⁴⁹ Alhoewel daar volledig in die DFA oor die verloop van die ondersoek verslag gedoen is, is dit opvallend dat, met die uitsondering van William Schreiner se getuienis i.s. die Uitlander-griewe,⁵⁰ daar baie min kommentaar deur die koerant gelewer is, terwyl die ondersoek nog aan die gang was. Die DFA het egter wel die volgende gedeelte van die telegram, wat deur Harris op 4 November 1895 aan Rhodes gestuur is, bespreek: "Have spoken open E Fairfield."⁵¹

Woodhouse toon aan dat bogenoemde weergawe van die telegram wat aan die Komitee van Onderzoek voorgelê is, verskil het van die oorspronklike telegram wat Rhodes bereik het. Laasgenoemde het slegs gelui: "Have spoken E Fairfield." Harris het dus nie oorspronklik daarop aanspraak gemaak dat hy op 4 November openlik met Fairfield gepraat het nie.⁵² Ten tye van die Britse ondersoek was die verskil tussen die telegram wat deur Rhodes ontvang is, en die weergawe daarvan wat aan die Komitee voorgelê is, egter nie bekend nie. Harris het boonop tydens die ondersoek erken dat die woorde beteken het dat hy "(had) spoken frankly to Mr. Fairfield."⁵³

Volgens Woodhouse het nie een van die Komiteelede probeer vasstel, waarom Harris en Fairfield "openlik" gepraat het nie.⁵⁴ Ook Van der Poel verklaar dat Harris deur die Komitee van Onderzoek toegelaat is "to evade an explanation of what

48. DFA, 19.1.1897, "Editorial"; 5.2.1897, "Editorial"; Jean van der Poel, op. cit., p. 200.

49. J.G. Lockhart and C.M. Woodhouse, op. cit., p. 370.

50. J. Butler, op. cit., pp. 158-159; DFA, 30.3.1897, "Editorial"; 1.4.1897, "Editorial"; 3.4.1897, "Editorial."

51. DFA, 14.6.1897, "Sub-Editorial."

52. C.M. Woodhouse, "The Missing Telegrams and the Jameson Raid, Part 2," pp. 512, 514.

53. Ibid., p. 509.

54. Ibid., pp. 510-511.

exactly he had told Fairfield on this occasion."⁵⁵ Volgens Woodhouse was dit "left to be assumed that what he had 'spoken open' about was the plan to use Jameson's force, stationed on the borders of the Transvaal, to support a revolution against President Kruger's government in Johannesburg."⁵⁶

Die DFA het egter beweer dat Harris se verduideliking van die telegram "was that he had told Mr Fairfield plainly that it would be well to have a force on the border in case of eventualities in the Transvaal."⁵⁷ Dit is egter nie deur die DFA as 'n aanduiding gesien dat die Britse koloniale kantoor vooraf kennis van die Rhodes-sameswering gedra het nie. Volgens die DFA het Fairfield die plasing van 'n groot Britse mag binne trefafstand van Pretoria, op 'n tydstip toe Brittanje Transvaal met oorlog gedreig het vanweë laasgenoemde se sluiting van die driewe oor die Vaalrivier, bloot as 'n verstandige maatreël gesien. "To Dr Harris, 'eventualities' would mean the revolution; to Mr Fairfield, a settlement of the Drifts question by force of arms." Die DFA het bygevoeg: "Mr Fairfield's deafness would make confusion on this vital point a very easy matter indeed."⁵⁸

Die verskoning van Fairfield se doofheid het die DFA waarskynlik van Chamberlain oorgeneem. Chamberlain het tydens die ondersoek aan die hand gedoen dat Fairfield se doofheid moontlik meegebring het dat hy Harris nie verstaan het nie, aangesien hy nie aan Chamberlain oorvertel het wat volgens bewering deur Harris aan hom gesê is nie.⁵⁹

55. Jean van der Poel, op. cit., p. 43.

56. C.M. Woodhouse, "The Missing Telegrams and the Jameson Raid, Part 2," p. 511.

57. DFA, 14.6.1897, "Sub-Editorial."

58. Ibid.

59. Jean van der Poel, op. cit., pp. 43, 222; E. Drus, "The Question of Imperial Complicity in the Jameson Raid," English History Review, LXV111, 1952, pp. 588-589; C.M. Woodhouse, "The Missing Telegrams and the Jameson Raid, Part 2," p. 510.

Beide Woodhouse en Van der Poel verklaar dat Fairfield, soos Chamberlain, vooraf geweet het van Rhodes se plan om 'n mag op die Transvaalse wesgrens ter ondersteuning van die Randse opstand te plaas.⁶⁰ Vir die DFA was Fairfield en Chamberlain se versekering dat die Britse koloniale kantoor nie vooraf kennis van die Rhodes-sameswering gedra het nie, egter heeltemal voldoende.⁶¹

Die Britse Komitee van Onderzoek het sy verslag op 13 Julie 1897 ingedien. Dit het 'n ondubbelsinnige veroordeling van die Jameson-inval en Rhodes bevat. Lord Rosmead (sir Hercules Robinson), Chamberlain en die Britse amptenare van die Koloniale Kantoor is egter van enige vooraf-kennis van die sameswering vrygespreek.⁶²

Historici soos Jean van der Poel, Eric Walker, Jeffrey Butler en E. Pakenham is almal van oordeel dat die Komitee hopeloos in die uitvoering van sy taak gefaal het. Getuienes is toegelaat om die Komitee teen te staan deur die terughouding van dokumente en inligting. Boonop het die Komitee nie daarin geslaag om met sy ondersoek en verslag die wydverspreide suspisie omtrent Chamberlain en Britse regeringsamptenare se betrokkenheid by die sameswering uit die weg te ruim nie, maar het veel eerder die vermoede met sy ondoeltreffende optrede verskerp.⁶³

Heftige kritiek van tydgenote het dan ook nie uitgebly nie. William Stead het na die Komitee verwys as "this goose of a Committee whose foolish cackling has called attention to the very scandal it so clumsily attempted to conceal." Arnold Morley het dit "The Lying in State in Westminster" genoem

60. Ibid., p. 511; Jean van der Poel, op. cit., p. 43.

61. DFA, 14.6.1897, "Sub-Editorial."

62. J.G. Lockhart and C.M. Woodhouse, op. cit., pp. 380-381; Jean van der Poel, op. cit., pp. 227-228.

63. Ibid., pp. 227-228; Eric A. Walker, "The Struggle for Supremacy, 1896-1902," The Cambridge History of the British Empire, Vol. VI, pp. 595-596; J. Butler, op. cit., pp. 144, 186; Elizabeth Pakenham, op. cit., pp. 305-308.

en lord Rosebery het i.v.m. die verslag verklaar: "I have never read a document at once so shameful and so absurd. One would laugh, did one not cry."⁶⁴

Philip Stanhope het dan ook op 26 Julie in die Britse Laerhuis 'n mosie van sensuur in die Komitee ingedien weens sy versuim om strafmaatreëls teen Rhodes aan te beveel en Hawksley aan die Laerhuis te rapporteer vir sy weiering om die geheime kabelgramme voor te lê. 'n Bespreking het gevolg en Stanhope se mosie is met 304 stemme teen 77 verwerp.⁶⁵

Die DFA het Stanhope en sy opmerkings "as of no particular importance to anybody" afgemaak en het die Laerhuis vir sy "verstandige kompromis" geloof. Die DFA was teen die instelling van strafmaatreëls teen Rhodes gekant omdat dit die Suid-Afrikaanse politiek tot 'n persoonlike kwessie van of Rhodes, of Kruger sou beperk. Rhodes se optrede tydens die Matabele-rebellie en die oortuiging dat hy hom nie in die Jameson-inval sou begeef het as hy alleen gelaat was nie, was verdere redes wat die DFA vir sy teenkanting teen Rhodes se vervolging aangevoer het.⁶⁶

Die veroordeling van Rhodes deur die Komitee is deur die DFA bestempel as "if not more condemnatory than the case deserves, is yet so severe that even Mr Kruger should rest content." Die DFA was egter teen die heraanstelling van Rhodes as Eerste Minister van die Kaapkolonie gekant en ten gunste daarvan dat hy sy tyd en aandag in die vervolg aan die ontwikkeling van Rhodesië wy. Die DFA het ook Rhodes se tydelike bedanking as lid van die Britse Geheime Raad

64. Ibid., p. 308; J. Butler, op. cit., p. 138; Jean van der Poel, op. cit., p. 230.

65. Jean van der Poel, op. cit., pp. 237, 241.

66. DFA, 20.8.1897, "Editorial"; 29.7.1897, "Editorial."

voorgestaan.⁶⁷ Verder het die DFA sy verbasing uitgespreek dat Rhodes kon glo dat die Boere in die Vrystaat en Transvaal hulle by 'n suksesvolle staatsgreep sou neerlê. Die koerant het verklaar dat "even had the 'coup' appeared for the moment to succeed, Britain in South Africa would have been in the perilous position of one who sat on a safety-valve."⁶⁸

Die DFA het Chamberlain se versekering, dat hy oor geen voorafkennis van die Jameson-inval beskik het nie, onvoorwaardelik aanvaar en het verklaar: "It is not a healthy sign of the tone of public discussion that anything beyond Mr Chamberlain's own explicit denial as a man of honour should have been required of him."⁶⁹ Die DFA het ontken dat hy bogenoemde standpunt ingeneem het omdat hy 'n onvoorwaardelike ondersteuner van Chamberlain was en het sy strydvlustige toon van die voorafgaande maande, sy "Home Rule"-voorstel en sy onverskillige houding omtrent die geheime kabelgramme veroordeel.⁷⁰

Die feit dat sir William Harcourt, die leier van die Britse Liberale Party, nie Chamberlain en die Britse regering se beweerde medepligtigheid openbaar gemaak het nie, was vir die DFA 'n bewys van hulle onskuld. Die moontlikheid dat Harcourt Chamberlain en die Britse regering ontmaskering om staatsredes sou spaar, is deur die DFA verwerp.⁷¹ Toe Harcourt egter sy absolute geloof in Chamberlain se onskuld in die Britse Laerhuis bely het, het die DFA hom geloof omdat hy nasionale belang voor party belang geplaas het en vir altyd die idee van Chamberlain se beweerde medepligtigheid die nek ingeslaan het.⁷²

67. DFA, 16.7.1897, "Editorial"; 20.8.1897, "Editorial."

68. DFA, 5.7.1897, "Editorial."

69. DFA, 29.7.1897, "Editorial"; J.S. Marais, The Fall of Kruger's Republic, p. 95, "I have shown that Chamberlain's word on matters touching his complicity in the Rhodes plot is worthless," pp. 82-83, 84-86, 93.

70. DFA, 3.7.1897, "Editorial."

71. Ibid.; Vir Liberale Party houding sien: Jean van der Poel, op. cit., pp. 232-235; Elizabeth Pakenham, op. cit., pp. 317-321; E. Drus, op. cit., pp. 590-593; J. Butler, op. cit.

72. DFA, 29.7.1897, "Editorial"; 20.8.1897, "Editorial."

Die DFA het 'n beroep op Rhodes gedoen om die geheime kabelgramme te publiseer en sodoende verdere insinuasies i.v.m. Chamberlain en die Britse koloniale kantoor te beeindig. Dat die kabelgramme bewys sou lewer van die Koloniale Kantoor se medepligtigheid by die Rhodes-sameswering, was vir die DFA geen probleem nie. "The telegrams will make charges against the Colonial Office. We shall not believe them."⁷³

Henry Labouchere se bewering in die Britse Laerhuis dat die Randse opstand 'n kapitalistiese sameswering was en sy oortuiging dat die meeste Uitlanders nie ernstige griewe gekoester het nie, is deur die DFA verwerp. "The attitude of the majority of the Reformers was that of bluff old Captain Mein: 'In it up to the neck if it's reform and the Transvaal flag; not in it at all if it's grabbing the territory and changing the flag.'"⁷⁴

Die grootste gedeelte van die hoofartikel oor die verslag van die Britse Komitee is dan ook aan die posisie van die Uitlanders gewy. Die DFA het die oortuiging uitgespreek dat 'n groot aantal Britte in Suid-Afrika en oorsee die gedagte van aanvalle op die Transvaalse onafhanklikheid haatlik gevind het. Die koerant het egter bygevoeg dat die idee "that the majority who pay practically all the taxes should continue under the incompetent rule of the minority who pay scarcely any taxes is also extremely objectionable, ..." ⁷⁵

Die DFA het nogtans beweer dat die Komitee van Onderzoek van mening was dat "if there was to be any fighting Johannesburg, and Johannesburg alone, should have done it;" 'n standpunt wat ook deur die DFA gehandhaaf is. Volgens die koerant het die Uitlanders die reg gehad om teen ondraaglike wette te rebelleer, "but, ..., it should have done the thing by itself, and taken its life in its hands."⁷⁶

73. Ibid.

74. Ibid.; 29.7.1897, "Editorial."

75. DFA, 16.7.1897, "Editorial."

76. Ibid.

HOOFSTUK IV

DIE KRISIS VAN APRIL 1897

Alhoewel Chamberlain hom in Mei 1896 teen die gebruik van gewapende druk op die Transvaalse regering ter wille van die Uitlanders uitgespreek het, het hy hom terselfdertyd tot voortgesette pogings om hervormings vir die Uitlanders te verkry verbind. Hy het ook by die geleentheid Brittanje se posisie as die oppergesag in Suid-Afrika herbevestig.¹

Chamberlain het dus geensins beoog om sy inmenging in die Transvaalse interne sake te staak of om van Britse regte, soos vervat in die Londonse Konvensie, afstand te doen nie.

Die hernieude spanning tussen Transvaal en Brittanje gedurende die tweede helfte van 1896 was dan ook te wyte aan Chamberlain se bewering, dat Transvaal die Londonse Konvensie met sy buitelandse verhoudinge, sowel as sy binnelandse wetgewing verbreek het.²

Die DFA was 'n vurige voorstander van Britse oppergesag in Suid-Afrika en was teen die verslapping van bande tussen Brittanje en Suid-Afrika gekant.³ Volgens die koerant was Suid-Afrika nog nie in staat om alleen te staan nie en het sy die beskerming van 'n groot moondheid nodig gehad "and it is common-sense as well as common gratitude to say that that Power shall be Britain. Her rule has not been free from blunders, but she has poured out blood and treasure in South Africa not for colonists of one nationality or another, but for all, for civilisation and progress."⁴

Die Londonse Konvensie moes dus ten alle koste behoue bly. Die opheffing van die Konvensie deur die Transvaalse regering - en dit alleen - sou genoegsame regverdiging vir Britse

1. Vgl. p. 53 van die teks.

2. J.S. Marais, The Fall of Kruger's Republic, p. 122.

3. DFA, 14.1.1896, "Editorial"; 28.7.1896, "Editorial."

4. DFA, 27.11.1896, "Editorial."

militêre optrede teen Transvaal bied.⁵ "There can be but one result, if the Raad should take the mad course of repudiating the Convention. Either England must vindicate her rights at any cost whatever, or she must for ever hide her head amongst the nations. She cannot suffer another defeat in the Transvaal, and remain at the head of the Great Powers of the world," het die DFA verklaar.⁶

Die DFA het egter nie geglo dat Brittanje se posisie as die oppergesag in Suid-Afrika in ernstige gevaar verkeer het nie. Kruger was, volgens die DFA, te verstandig om die Londonse Konvensie te herroep, aangesien dit 'n oorlog en die uiteindelijke uitwissing van die Transvaalse republiek tot gevolg sou hê.⁷ Die DFA het Kruger se verklaring teen die einde van 1896 dat sy beleid nie aggressief van aard was nie, as in ooreenstemming met historiese feite aanvaar.⁸

Die DFA het wel erken dat 'n sekere seksie in Transvaal en die Vrystaat, onder wie dr Willem Leyds, die Transvaalse staatsekretaris, en Carl Borckenhagen, die redakteur van die Bloemfonteinse Express, Brittanje as die oppergesag in Suid-Afrika met min of meer openlike weersin bejeën het. Die koerant het egter die gedagte verwerp dat bogenoemde seksie die hele Afrikaner-bevolking in Suid-Afrika verteenwoordig,⁹ of dat daar 'n gekombineerde beweging bestaan het wat beoog het om Suid-Afrika in een groot republiek buite die Britse Ryk te verenig.¹⁰

Transvaalse verdrae met vreemde moondhede

Die eerste geskilpunt tussen Transvaal en Brittanje gedurende die laaste helfte van 1896 het gespruit uit die Transvaalse sluiting van verdrae met vreemde moondhede.¹¹

5. DFA, 5.5.1896, "Editorial."

6. DFA, 22.4.1896, "Editorial."

7. DFA, 11.8.1896, "Editorial."

8. DFA, 30.11.1896, "Editorial."

9. DFA, 28.7.1896, "Editorial."

10. DFA, 11.6.1896, "Sub-Editorial"; 15.6.1896, "Editorial."

11. J.S. Marais, op. cit., p. 122.

Artikel IV van die Londonse Konvensie het bepaal dat alle verdrae van Transvaal met vreemde moondhede aan die Britse regering vir goedkeuring voorgelê moes word. "Such approval shall be considered to have been granted if Her Majesty's Government shall not, within six months after receiving a copy of such treaty (which shall be delivered to them immediately upon its completion), have notified that the conclusion of such treaty is in conflict with the interests of Great Britain or of any of Her Majesty's possessions in South Africa," het artikel IV gelui.¹²

Die begrip "upon its completion" het tot botsende interpretasies aanleiding gegee. Transvaal het aangevoer dat 'n verdrag nie voltooi was voordat dit nie deur die wetgewende liggame van albei verdragstate goedgekeur is nie. Hierteenoor het die Britse regering die standpunt gehandhaaf dat 'n verdrag vir goedkeuring voorgelê moes word "as soon as its terms have been settled between the Plenipotentiaries, or other Agents, by whom it has been negotiated."¹³

Uitleweringsverdrae, gesluit met Portugal en Nederland gedurende 1896, het tot die geskil aanleiding gegee. In Februarie 1896 het dit aan Chamberlain bekend geword dat die Portugese Cortes besig was om 'n uitleweringsverdrag met Transvaal wat nie aan die Britse regering vir goedkeuring voorgelê is nie, te oorweeg. Chamberlain se reaksie op hierdie inligting, soos blyk uit die volgende, geskryf op 26 Februarie, lewer bewys van sy vasberadenheid om nie 'n jota of tittel van Britse regte, soos vervat in die Londonse Konvensie, prys te gee nie: "But the situation is exceptional and indeterminate and I think our policy should be to press the Convention Art. IV for all it is worth. Kruger tells us

12. Ibid., p. 123.

13. Ibid.; Richard H. Wilde, "Joseph Chamberlain and the South African Republic, 1895-1899 : A Study in the Formulation of Imperial Policy," Archives Year Book for South African History, 1956, I, p. 48.

in offensive language that we have no right to meddle in his internal affairs. This is substantially true but if he rejects our friendly suggestions in these matters we must show him that we have rights under the Convention which may be used to annoy and embarrass him if he takes up the position of an enemy. The present is not a big matter, but I cannot help thinking that it may be a 'peg' on which we can extend our suzerain rights."¹⁴

In Junie het Transvaal sy hand oorspeel deur die uitruiling van die bekragtigings van 'n verdrag met Nederland, nog voordat dit vir goedkeuring aan die Britse regering voorgelê is. Die Britse regering het die Transvaalse regering gevolglik in Augustus in kennis gestel dat hul optrede in die verband 'n skending van die Londonse Konvensie was. Die Transvaalse regering is ook versoek om onmiddellik die verdrag met Portugal vir goedkeuring voor te lê.¹⁵

Die geskil het tot die einde van 1898 voortgeduur. Toe het Chamberlain uiteindelik as kompromis voorgestel dat verdrae van die Republiek deur die wetgewende liggame van die verdragstate goedgekeur mag word voordat dit aan die Britse regering voorgelê is, mits dit 'n deklarasie bevat het dat dit nie van krag sou word voordat Brittanje sy goedkeuring daaraan verleen het nie.¹⁶

Die DFA het artikel IV van die Londonse Konvensie wat die Britse vetoreg oor Transvaalse verdrae met vreemde moondhede bevat het, as die belangrikste bepaling van die Konvensie beskou.¹⁷ Brittanje moes, volgens die DFA, haar posisie as die oppergesag in Suid-Afrika behou, sowel as "whatever arrangements and conditions may be found to check the advance of other European Powers."¹⁸ Die DFA was ten gunste van die

14. Ibid.

15. Ibid.

16. J.S. Marais, op. cit., p. 124.

17. DFA, 3.2.1896, "Editorial"; 21.1.1896, "Editorial."

18. DFA, 14.1.1896, "Editorial"; 7.11.1896, "Report."

voortdurende uitbreiding van die koloniale noordgrens en het verklaar "we cannot afford to have the way blocked by the presence of any Power that, at the whim of the Transvaal, may choose to enter and stand in our way."¹⁹

Die DFA het egter nooit enige kommentaar oor die interpretasie van Artikel IV of die moontlike skending van die Londonse Konvensie deur Transvaal met haar verdragsluiting gelever nie. Die koerant se korrespondent in Pretoria het wel berig dat nie veel aandag geskenk is aan 'n gerug, gepubliseer in die Londonse Sun, oor 'n verdrag tussen Transvaal en 'n Europese moondheid, en het bygevoeg: "As a matter of fact, this Republic can make any number of treaties with foreign Powers, but they must be objected to by the British authorities within six months, otherwise they are absolute."²⁰

Die enigste ander verwysing na 'n spesifieke verdrag van Transvaal was 'n berig van die DFA se korrespondent in London dat Transvaal tot die Geneva-konvensie van 1864 toegetree het. Dit is ook deur Chamberlain as 'n skending van die Londonse Konvensie beskou, maar die korrespondent het slegs berig dat Salisbury "has replied that under the London Convention of 1884 such an arrangement requires the approval of the Queen, but that this approval will be given."²¹

Transvaalse wetgewing en die Londonse Konvensie

Chamberlain se aanname dat sekere wette van Transvaal 'n verbreking van die Londonse Konvensie was, was van 'n veel ernstiger aard.²²

In Julie 1896 is 'n wetsontwerp wat voorsiening gemaak het vir die uitsetting van 'n vreemdeling uit Transvaal wat deur die president en die Uitvoerende Raad as 'n gevaar vir die openbare

19. DFA, 14.1.1896, "Editorial."

20. DFA, 18.8.1896, "Report."

21. DFA, 10.2.1897, "Report"; Richard H. Wilde, op. cit., pp. 49, 56.

22. J.S. Marais, op. cit., p. 124.

vrede en orde beskou is, by die Transvaalse Volksraad ingedien. Die wetsontwerp is in September 1896 deur die Volksraad goedgekeur.²³

Die vraag het onmiddellik ontstaan of die Uitsettingswet 'n verbreking van artikel XIV (a) van die Londonse Konvensie was wat as volg gelui het: "All persons, other than natives, conforming themselves to the laws of the South African Republic (a) will have full liberty, with their families, to enter, travel or reside in any part of the South African Republic."²⁴

Die Britse regterlike amptenare het verklaar dat die wet wel 'n verbreking van die Londonse Konvensie was, terwyl sir Robert Meade, die permanente onder-sekretaris van kolonies, en Edward Fairfield die teenoorgestelde standpunt ingeneem het.²⁵ Chamberlain self was ten gunste van 'n onmiddellike ferm standpuntinname teen die wet en het verklaar: "I am anxious to maintain the most stringent possible interpretation of the Convention and of all that remains to us of our Suzerainty over the Transvaal. ... We ought to keep our hands clenched on what remains, and if possible magnify it by any plausible interpretation of the Convention."²⁶

Op 15 Desember 1896 het Chamberlain die Britse Hoë Kommissaris in Suid-Afrika opdrag gegee om die Transvaalse regering in te lig dat "Her Majesty's Government cannot, in view of Article 14 of the London Convention, admit that Government of the South African Republic has a right of expelling or restricting foreigners who are not shown to have failed to conform to the laws of the Republic."²⁷

23. Ibid.; Richard H. Wilde, op. cit., p. 49.

24. J.S. Marais, op. cit., p. 125.

25. Ibid.

26. Ibid.; Richard H. Wilde, op. cit., p. 50.

27. J.S. Marais, op. cit., p. 126.

Die Transvaalse regering het ook in September 1896 'n perswetontwerp goedgekeur. Dit het aan die Uitvoerende Raad die mag gegee om die verspreiding van gedrukte publikasies, waarvan die inhoud in stryd met "public morals or dangerous to the order and peace of the Republic" was, te verbied.²⁸

Die Uitsettingswet is, nog voordat dit deur die Transvaalse Volksraad goedgekeur is, onomwonde deur die DFA as gevaarlik en oorbodig veroordeel.²⁹ Die DFA het verklaar dat die Transvaalse regering met die wet beoog het om strenger teen persone wat vir hul politieke regte geagiteer het, op te tree as teen sakkerollers. Slegs wanneer die Uitlanders Transvaalse burgerskap ontvang het, sou hulle nie langer "gevaarlike karakters" wees nie, het die DFA bygevoeg.³⁰

Nadat die Pers- en Uitsettingswette deur die Transvaalse Volksraad goedgekeur is, het die DFA verklaar dat indien enige ernstige en algemene poging aangewend sou word "to apply either enactment in the spirit of the more sensational clauses the republic would be within measurable distance of a situation much more serious than that experienced a few months ago."³¹ Die DFA het die Uitsettingswet as onkonstitusioneel bestempel en het verklaar dat die toepassing daarvan waarskynlik tot diplomatieke komplikasies sou lei. Volgens die koerant was die wet teen die Uitlander sowel as die regbank gemik en was dit die mees onbesonne poging van die Kruger-administrasie om die Hooggeregshof te oorheers en te verkleineer.³²

Die DFA was oortuig daarvan dat die Perswet nie sekere Transvaalse koerante van kritiek op die Transvaalse regering en instellings sou weerhou nie. Die klousule van die wet

28. Ibid., p. 129.

29. DFA, 22.9.1896, "Report."

30. DFA, 18.7.1896, "Sub-Editorial."

31. DFA, 26.9.1896, "Editorial."

32. Ibid.

wat bepaal het dat alle politieke en persoonlike artikels deur die skrywers onderteken moes word, sou, volgens die DFA, 'n dooie letter wees.³³

Die mees ernstige kenmerk van die Perswet was egter nie sy hopelose poging om naamlose skrywery te beëindig nie, het die DFA verklaar, maar die mag wat dit in die hande van die President geplaas het om die publikasie van Transvaalse koerante, en die sirkulasie van koerante, gedruk buite Transvaal, op te hef. Die DFA het die vrees uitgespreek dat die lot die koerant self sou tref en het bygevoeg: "That the extreme party at Pretoria should desire to shut out newspapers printed in other countries, newspapers ... which show their friendship for the Boer by telling him the truth about his country and its government, is natural enough, but that such persons should hope to succeed in these days is indeed surprising." Die DFA was oortuig daarvan dat koerante wat deur die Kruger-regering onderdruk sou word, slegs onder nuwe name sou verskyn.³⁴

Die DFA het nie geglo dat president Kruger of die burgers as 'n geheel vir die Pers- en Uitsettingswette verantwoordelik was nie. Die koerant het erken dat burgerpetisies ten gunste van 'n strenger perswet ontvang is, maar het bygevoeg dat die gemiddelde Transvaalse burger 'n petisie oor enige onderwerp onder die son sou onderteken as die agent in beheer van die petisie net oor 'n gladde tong en 'n rekbare gewete beskik het. Die DFA het geglo dat die Pers- en Uitsettingswette die handewerk van dr. Leyds was. Volgens die koerant het Leyds beoog om Engeland en Duitsland in 'n oorlog oor Transvaal te dompel in die hoop dat Duitsland Transvaal as prys sou verkry. "In every line, these two Bills breathe the spirit of the German Emperor," het die DFA verklaar.³⁵

33. Ibid.

34. Ibid.

35. Ibid.

Volgens die DFA was die wette genoeg om die mees vredeliewende Uitlanders in rebelle te verander, maar die koerant het bygevoeg: "let them remember that only the side which feels that it is losing resorts to laws like these." Uitlander-koerante en -sprekers wat die toepassing van "these barbarous measures" met hul optrede moontlik maak, sou die spel van dr. Leyds en sy vriende in Berlyn speel, het die DFA verklaar.³⁶ Die DFA het boonop sy twyfel uitgespreek dat die Transvaalse regering sou poog om die Pers- en Uitsettingswette toe te pas.³⁷

Ten spyte van die DFA se heftige veroordeling van die Transvaalse wetgewing, is dit dus duidelik dat die koerant, soos gedurende die voorafgaande maande, 'n voorstander van 'n gematigde houding en optrede gebly het. Selfs nadat die Pers- en Uitsettingswetsontwerpe by die Transvaalse Volksraad ingedien is, het die DFA sy standpunt dat die Uitlanders vir hervormings moes wag en dat oorlog teen Transvaal ter wille van die Uitlanders buite die kwessie was, bly handhaaf.

"War is not to be thought of (for neither England nor the Cape Colony is disposed to fight the battles of the uitlander), ... We have had quite enough of rushing; much more may be obtained by waiting."³⁸ "What we need, more than anything else, is time. Twelve months are more to be desired than all the heaven-born Colonial Secretaries and all the movements for maintaining a supremacy which we do not believe to be in the least danger."³⁹

Volgens die DFA moes in gedagte gehou word dat die wette slegs deur 'n klein meerderheid goedgekeur is en "that it is by working harmoniously with our fellow-colonists of Dutch decent, and not by running to the Imperial Government every time we are faced with a difficulty, that we can best hope to strengthen

36. Ibid.

37. DFA, 1.10.1896, "Sub-Editorial."

38. DFA, 11.8.1896, "Editorial."

39. DFA, 19.8.1896, "Editorial."

the position of the Transvaal Progressives and so improve the condition of affairs in the republic." Die koerant het egter bygevoeg dat hy geen pleitbesorger van die Transvaalse regering was nie en geglo het dat die Regering "is quietly but surely hanging itself. Let it have enough rope, and let our quarrels with it be just ones."⁴⁰

Teen November het die DFA egter wel verklaar dat dit dwaas sou wees om, in die lig van die onlangse Transvaalse wetgewing, moontlike komplikasies tussen Transvaal en Brittanje heeltemal buite rekening te laat. Die DFA het nogtans geen Transvaalse aanval op die Kaapkolonie gevrees nie.⁴¹

Teen die einde van Desember het Kruger 'n bevel vir die onderdrukking van die Johannesburg Critic vir ses maande uitgevaardig, omdat dit, volgens die bevel, 'n gevaar vir die openbare vrede en orde ingehou het. Die eienaar van die Critic, Henry Hess, het 'n appèl teen die onderdrukking van die koerant aan Chamberlain gerig.⁴²

Die Britse regterlike amptenare het verklaar dat die Perswet en die onderdrukking van die Critic nie 'n skending van die Londonse Konvensie was nie, mits Kruger se optrede bona fide was en hy rede gehad het om die koerant as gevaarlik te beskou.⁴³ Hulle het egter bygevoeg: "If the accounts supplied to the Colonial Office (deur die Britse agent in Transvaal) of the character of the Critic can be relied on, there has been a gross abuse of powers of the Act, which would justify Her Majesty's Government in insisting upon compensation."⁴⁴

Chamberlain het gevolglik 'n protes aan die Transvaalse regering gestuur, sonder om vooraf te probeer vasstel wat Kruger se redes vir die onderdrukking van die Critic was, en kompensasie van die Republiek geëis. In sy antwoord het die Transvaalse regering Chamberlain meegedeel dat Hess hom tot die Transvaalse howe moes wend.⁴⁵

40. DFA, 30.9.1896, "Editorial."

41. DFA, 4.11.1896, "Editorial."

42. J.S. Marais, op. cit., pp. 129-130.

43. Richard H. Wilde, op. cit., p. 50.

44. J.S. Marais, op. cit., p. 130.

45. Ibid., pp. 130, 132.

Alhoewel die DFA nie 'n hoë dunk van die Critic gehad het nie, en verklaar het dat die koerant al sy invloed in Transvaal verloor het,⁴⁶ het die DFA nogtans die verbod op die koerant veroordeel. Volgens die DFA het Kruger en sommige van sy raadgewers met die verbod aan die Critic 'n manjifieke advertensie besorg en mnre. Heffer en Leopold Hess tot martelare in die oë van 'n gedeelte van die publiek verhef.. "The best way to deal with papers such as The Critic had become is to give them enough rope," het die DFA verklaar.⁴⁷

Die DFA het egter nie die verbod op die Critic as 'n skending van die Londonse Konvensie gesien nie, soos duidelik blyk uit die koerant se reaksie op Henry Hess se appèl tot die Britse koloniale kantoor teen die verbod. "If the Convention means anything at all," het die DFA verklaar, "it would puzzle a Philadelphia lawyer to plead Mr Hess's case with any hope of success."⁴⁸

Op 24 Maart 1897 is die Johannesburgse Star op dieselfde gronde as die Critic verbied. Die eienaars van die koerant het 'n appèl teen die verbod tot die Transvaalse hooggeregshof gerig. Die Hooggeregshof het die verbod op die Star onwettig verklaar op gronde dat die president nie oor die mag beskik het om die publikasie van ongedrukte stof te verbied nie.⁴⁹

Die verbod op die Star, die een mondstuk in Johannesburg "in which the uitlander could find expression for his views and grievances," is deur die DFA as 'n daad van "high-handed folly" veroordeel. Met die verbod het die Transvaalse regering slegs die dag van afrekening uitgestel, het die koerant verklaar, want die griewe van die Uitlanders het gebly. "The legitimate aspirations of a people grow by their very

46. DFA, 23.12.1896, "Sub-Editorial"; 24.12.1896, "Tete a Tete."

47. DFA, 23.12.1896, "Sub-Editorial."

48. DFA, 1.1.1897, "Editorial."

49. J.S. Marais, op. cit., pp. 131-132.

repression, to burst forth again at the inevitable hour when at last they must and will be heard. ... By sitting on the safety-valve is an attitude which must prove uncomfortable ere long."⁵⁰

Die DFA het die hoop uitgespreek dat die Transvaalse Volksraad die opheffing van die verbod op die Star deur die Transvaalse hooggeregshof as 'n teken sou aanvaar dat "free-born South Africans were never "built" for such dirty work as the suppression of newspapers."⁵¹

Die derde stuk Transvaalse wetgewing wat tot die geskil tussen Brittanje en Transvaal aanleiding gegee het, was die Immigrasiewet wat op 1 Januarie 1897 van krag geword het.⁵² Die Transvaalse regering het met die wet beoog om die invloed van ongewenste vreemdelinge in Transvaal te kontroleer. Die wet het bepaal dat 'n immigrant bewys moes lewer dat hy homself binne die Republiek kon onderhou alvorens toegang aan hom verleen sou word.⁵³

Die Britse regterlike amptenare het verklaar dat die Immigrasiewet 'n verbreking van die Londonse Konvensie was omdat dit 'n nuwe verpligting tot die bestaande "conforming himself to the laws" van artikel XIV van die Londonse Konvensie gevoeg het.⁵⁴ Chamberlain het die uitspraak van die regterlike amptenare onverwyld aangegryp en het besluit om onmiddellik die Britse regering se protes teen die wet aan Transvaal te stuur.⁵⁵

Die DFA het die Immigrasiewet veroordeel en het verklaar dat die wet, saam met die Uitsettingswet, geen parallel in beskaafde state gehad het nie en die Transvaalse konstitusie ondermyn het.⁵⁶ Die DFA se korrespondent in Johannesburg

50. DFA, 25.3.1897, "Editorial."

51. DFA, 15.4.1897, "Sub-Editorial."

52. J.S. Marais, op. cit., p. 127.

53. Ibid.; Richard H. Wilde, op. cit., p. 50.

54. Ibid.

55. J.S. Marais, op. cit., p. 128.

56. DFA, 28.1.1897, "Editorial."

het egter berig dat die amptenare by die Transvaalse grensposte baie toegeeflik teenoor nuwe aankomelinge, met of sonder paspoorte, opgetree het.⁵⁷ Nadat die wet ongeveer vier maande in werking was, het die redakteur beweer dat die wet, met die uitsondering van 'n gedeelte van Russiese onderdane, in die praktyk 'n dooie letter was.⁵⁸

Hierteenoor het die DFA veel heftiger op die toepassing van die Paswet op die Kaapse Kleurlinge in Transvaal gereageer.⁵⁹ Die Paswet is in 1896 deur die Transvaalse Volksraad goedgekeur; hoofsaaklik vir die beheer van swart arbeiders op die myne. Die wet het bepaal dat Swartes aan die Rand in diens van 'n werkgewer moes wees en 'n metaalkenteken op die arm moes dra. Die wet is egter ook op Kleurlinge wat vanaf die Kaapkolonie na die Rand geïmmigreer het, van toepassing gemaak.⁶⁰

Volgens die DFA was daar baie Kleurlinge aan die Rand wat posisies van vertroue en verantwoordelikheid beklee het en wat meer gewensde burgers as byvoorbeeld die arm blankes van Ou Braamfontein was. "It is one thing to compel the full-blooded, practically savage Kafir to obey municipal regulations ... but it is quite another to heap wholly unnecessary indignities upon people who are decent, law-abiding citizens, and important factors in the commercial life of the towns where they are settled," het die DFA verklaar.⁶¹

Die Paswet is nie tydens die krisis van April 1897 deur Chamberlain aan die Transvaalse regering as 'n skending van die Londonse Konvensie voorgehou nie. Anders as met die ander Transvaalse wetgewing wat wel deur Chamberlain as 'n skending van die Londonse Konvensie beskou is, het die DFA

57. DFA, 4.1.1897, "Report."

58. DFA, 24.4.1897, "Editor's comment."

59. DFA, 20.1.1897, "Editorial"; 4.2.1897, "Report."

60. J.S. Marais, op. cit., p. 180.

61. DFA, 20.1.1897, "Editorial."

slegs met die Paswet aangedui dat hy ten gunste van Britse inmenging in Transvaal was. "Is the coloured man receiving fair treatment at the Rand, when he is forced to go badged, and is England playing him fair by allowing that badging?," het die DFA gevra.⁶²

Die regbank-krisis

Op 22 Januarie 1897 het die Transvaalse hooggeregshof onder leiding van hoofregter Kotze bepaal dat 'n volksraadbesluit nie 'n wet tot niet kon verklaar nie, dat 'n besluit nie 'n wet was nie en gevolglik nie bindend op die howe was, en dat die Hooggeregshof verplig was om elke wet, gepasseer deur die Volksraad, aan die Transvaalse grondwet te toets.⁶³

Besluite was wetsontwerpe wat deur die Volksraad gepasseer is, sonder dat drie maande kennisgewing vooraf aan die publiek gegee is. Aangesien 'n groot gedeelte van die Transvaalse wetgewing uit besluite bestaan het, het Kotze se uitspraak 'n groot gedeelte van die Transvaalse wetgewing in beginsel buite werking gestel.⁶⁴

Die moontlikheid was nie uitgesluit nie dat Kotze in sy optrede deur politieke motiewe gemotiveer is.⁶⁵ Fairfield van die Britse koloniale kantoor het by geleentheid na hom verwys as 'n "ambitious, intriguing man who wants to be President, or a K.C.M.G., or both." Regter Buchanan van die Kaapkolonie het verklaar dat die Brown-uitspraak wat die regsgeskil voorafgegaan het, deel was van 'n stryd tussen Kotze en Leyds om die pos van staatsekretaris.⁶⁶

Die DFA wat 'n groot bewonderaar van Kotze was, het egter die gerug dat die Transvaalse regters 'n politieke spel gespeel het, verwerp. Volgens die koerant was 'n onafhanklike

62. DFA, 30.3.1897, "Comment on letter."

63. Richard H. Wilde, op. cit., pp. 46-47; J.S. Marais, op. cit., p. 142.

64. Ibid., pp. 142-143.

65. Richard H. Wilde, op. cit., p. 47.

66. J.S. Marais, op. cit., p. 141.

hooggeregshof altyd die oogmerk van Kotze gewees⁶⁷ en was dit aan hom te danke dat die Hooggeregshof die een instansie in Transvaal was waarin die Uitlanders nog absolute vertroue gehad het.⁶⁸ Ná afloop van die regbank-krisis het die DFA verklaar dat geen man meer vir hervorming in Transvaal en die onafhanklikheid van die Republiek gedoen het as Kotze nie. Die DFA het die hoop uitgespreek dat hy sy beloning in die vorm van sy verkiesing tot die president van Transvaal sou ontvang.⁶⁹

Die uitspraak van die Hooggeregshof in Januarie 1897 is onvoorwaardelik deur die DFA goedgekeur. Volgens die koerant was dit nie soseer die superioriteit as die onafhanklikheid van die Hooggeregshof wat met die uitspraak van Kotze gehandhaaf is. Terwyl die Transvaalse regering probeer het om die Hooggeregshof tot 'n administratiewe departement te degradeer, het die Hooggeregshof sy onafhanklikheid laat geld, het die DFA verklaar. Die DFA het geglo dat Kotze jaloers oor die regte van die Transvaalse inwoners sou waak en alle invloede wat die Hooggeregshof sou verander in die blote werktuig van 'n oligargie, sou teenstaan. As die Hooggeregshof sy standpunt sou handhaaf, kon die Transvaalse regering hom weldra in 'n ongemaklike posisie bevind, as hulle sou probeer om die afkeurenswaardige klousules van die onlangse wetgewing toe te pas, het die DFA verklaar.⁷⁰

Op 26 Februarie het die Transvaalse Volksraad 'n besluit (vervat in wet nr. 1 van 1897) goedgekeur, waarin ontken is dat die Hooggeregshof en sy regters oor die toetsreg, d.w.s. die reg om wette aan die grondwet te toets, beskik het. Dit het verder aan die president die mag gegee om regters wat hulle nie by die besluit neerlê nie, summier te ontslaan.⁷¹

67. DFA, 17.9.1897, "Editorial."

68. DFA, 19.11.1896, "Editorial."

69. DFA, 17.9.1897, "Editorial."

70. DFA, 28.1.1897, "Editorial."

71. J.S. Marais, op. cit., p. 143; Richard H. Wilde, op. cit., p. 47.

Reeds voordat bogenoemde wet by die Volksraad ingedien is, het die DFA verklaar dat die progressiewe burgers en die Uitlanders hulle soos een man agter Kotze sou skaar, indien enige aanval van regeringskant op die onafhanklikheid van die Hooggeregshof geloods sou word. "Indeed, those who, like ourselves, believe Mr. Kotze's true call to be to the Presidency would not be wholly sorry to see the matter brought to a head," het die DFA verklaar.⁷²

Die voorgestelde wetsontwerp is heftig deur die DFA veroordeel. Die wetsontwerp, indien goedgekeur, "must almost inevitably bring about a condition of affairs in the Republic which the rest of South Africa could not witness without a feeling of grave anxiety," het die DFA verklaar. As die wetsontwerp deur die Transvaalse regering goedgekeur sou word, sou dit nie langer gesê kon word dat daar selfs een instansie in die Republiek bestaan het waarin die Uitlanders en die buitewêreld volkome vertroue gehad het nie. "It will be open for the Raad, instigated by the corsairs and parasites who ... have hitherto plundered and blackmailed the mining industry to an extent calculated to drive the wise man mad, to play ducks and drakes with the security of title and pretty nearly everything else, including the personal liberty of citizens menaced by re-actionary legislation such as that passed lately. ... This is no question of English versus Dutch. It is a question of Law versus something which bears an ugly resemblance to Lawlessness."⁷³

Die DFA se vertroue in 'n vreedsame oplossing vir die Transvaalse vraagstuk is deur die passering van wet nr. 1 ernstig ondermyn. Dit kan aanvaar word dat die redakteur ook die DFA in gedagte gehad het met sy verklaring dat die Transvaalse regering met sy optrede van die voorafgaande paar maande die simpatie van diegene buite die Republiek, "who have hoped, almost against hope, that the President and his advisers would fall into line with safe, if not progressive, ideas," vervreem het.⁷⁴ "We feel sure that

72. DFA, 20.2.1897, "Editorial."

73. DFA, 24.2.1897, "Editorial."

74. DFA, 26.2.1897, "Editorial."

during the past few weeks many of our readers have been brought to the bitter conclusion that it is hopeless to try and save the Transvaal Government from itself," het die DFA verklaar.⁷⁵

Die Transvaalse Volksraad het met sy optrede daarin geslaag om die Transvaalse konstitusie vir alle praktiese doeleindes onderstebo te draai en het die regbank tot die vlak van 'n gewone staatsdiensdepartement gedegradeer. "What guarantee is there that a body capable of such an act will not attempt even worse things?," het die DFA gevra.⁷⁶

Die DFA het nie voorgegee dat hoofregter Kotze tegnies korrek opgetree het nie. Die koerant het in werklikheid erken dat "on the merely legal aspects of the dispute abundant evidence has been forthcoming within the last few weeks that there was much to be urged in favour of the view taken by the Transvaal Government, and to say the least of it, there was, from the legal point of view, much to be said on both sides." Die man in die straat het egter min vir die wetlike aspekte van die saak omgee, het die DFA verklaar. Vir hom, sowel as vir die DFA, was dit eerder die konstitusionele aspekte van wet nr. 1, wat die konflik veroorsaak het, wat van belang was.⁷⁷

Kort nadat wet nr. 1 deur die Transvaalse regering gepasseer is, het die DFA verklaar dat 'n situasie geskep is "which ought to remove the last glimmering of doubt as to the reality of the uitlanders' grievances, and which ought to induce all foreign Powers whose subjects' capital and liberty are at the mercy of the "fatal thirteen" in the First Raad to unite in representing to the Transvaal Government the suicidal and impossible nature of its present course."⁷⁸

Die DFA het egter enige spesifieke verwysing na Brittanje in bogenoemde verklaring vermy. Die koerant moes nietemin

75. DFA, 13.3.1897, "Editorial."

76. DFA, 26.2.1897, "Editorial."

77. DFA, 23.3.1897, "Editorial"; 10.3.1897, "Sub-Editorial."

78. DFA, 26.2.1897, "Editorial."

daarvan bewus gewees het, dat die oorgrote meerderheid van die Uitlander-bevolking Britse onderdane was.⁷⁹

Dit kan dus met redelikeheid aanvaar word dat die DFA veral Brittanje in gedagte gehad het met sy betoog ten gunste van vertoë aan Transvaal deur "all foreign Powers."

'n Paar dae later het die DFA verklaar: "We have no wish to "talk war," but it would be foolish to ignore the fact that the Transvaal's recent actions, more particularly as regards the Judiciary Law, have created a situation which may eventually compel European interference, even though the Judges accept the Law."⁸⁰

Die DFA het egter spoedig sy standpunt ten gunste van Europese vertoë aan die Transvaalse regering gewysig. Dit was klaarblyklik juis die vrees vir Europese, en meer spesifiek Britse inmenging, wat die DFA in die daaropvolgende dae herhaaldelik vertoë laat rig het ten gunste van 'n protes deur die ander lede van die "Suid-Afrikaanse familie" teen die Transvaalse regeringsoptrede m.b.t. die regbank.⁸¹

"To South Africans any serious complications between Great Britain and the Transvaal mean more - immeasurably more - than to others. ... What we fear is that unless the Parliaments of the Free State and the two Colonies make some strong representations upon the subject of this hateful Law, such representations will come from outside. (d.w.s. van Frankryk, Duitsland en Engeland) ... To our mind, the Transvaal situation has never before been nearly so acute as it is at the present moment."⁸²

Die botsing tussen die Transvaalse regering en die regbank het inderdaad die bestaande spanning verder verhoog en 'n atmosfeer van krisis geskep.⁸³ Hoofregter De Villiers van die Kaapkolonie het gevolglik in Maart 1897 na Pretoria

79. J.S. Marais, op. cit., p. 1.

80. DFA, 2.3.1897, "Editorial."

81. DFA, 5.3.1897, "Editorial"; 13.3.1897, "Editorial"; 9.3.1897, "Commentary."

82. DFA, 13.3.1897, "Editorial."

83. J.S. Marais, op. cit., p. 143.

vertrek om as bemiddelaar tussen die Transvaalse regering en die regters te gaan optree. Binne vier dae na sy aankoms het hy daarin geslaag om 'n ooreenkoms tussen die twee partye teweeg te bring, tot die groot ergenis van die Brits-Uitlander-pers in die Republiek en die res van Suid-Afrika.⁸⁴

"The anti-Government ... papers are in a frenzy of rage," het Conyngham Greene, die nuwe Britse agent in Transvaal, aan die Britse Hoë Kommissaris berig. "It was confidently expected at Johannesburg" dat die krisis op "the intervention of Her Majesty's Government" sou uitloop, "and it is the disappointment felt by the British community at being baulked of this expectation that is the cause of all their heartburning."⁸⁵

Hierteenoor het die DFA Britse inmenging eerder gevrees as verwelkom. Die koerant het dus nie die teleurstelling van die Uitlander-pers met die ooreenkoms tussen die Transvaalse regering en die regbank gedeel nie. Die DFA het sir Henry De Villiers se vertrek na Transvaal verwelkom as "the best news we have had since the miserable business began." Die koerant het bygevoeg dat die publiek "will hope for the happiest results - if there can be anything happy so long as the present regime lasts at Pretoria - from this intervention."⁸⁶

Die ooreenkoms tussen die Kruger-regering en die regbank is ook deur die DFA verwelkom.⁸⁷ Die regters het onderneem om nie die toetsreg toe te pas nie op voorwaarde dat die President so gou as wat prakties moontlik was 'n wetsontwerp aan die Volksraad sou voorlê "whereby the Constitution or Grondwet (guaranteeing inter alia the independence of the High Court) will be placed on a firm basis, so that no

84. Ibid., p. 144.

85. Ibid., p. 145.

86. DFA, 13.3.1897, "Editorial."

87. DFA, 23.3.1897, "Editorial."

alterations can be made therein except only by special legislation." Die regters het hulle terselfdertyd bereidwillig verklaar om alle moontlike hulp met die opstel van sodanige wetsontwerp te verleen.⁸⁸

Volgens die DFA was bogenoemde ooreenkoms in ooreenstemming met die standpunt van die regters wat heeltemal bereid was om hulle by 'n grondwet, gewysig deur die volk, neer te lê. "The surrender is thus on both sides, and the compromise is a sensible one," het die koerant verklaar.⁸⁹

Die DFA het ook vir hoofregter De Villiers vir sy tussenkoms geloof en het hom teen diegene wat sy optrede veroordeel het, verdedig. Hy het na Transvaal op 'n vredesending vertrek en die sukses daarvan was vir die DFA genoegsame regverdiging vir sy optrede. Volgens die DFA het dit min saak gemaak "under whose auspices he went so long as he has secured the object of his mission."⁹⁰ Die DFA het beweer dat die sukses van hoofregter De Villiers se sending vir diegene wat oorlog eerder as vrede begeer het en min vir die land se welsyn omgee het, 'n bitter pil was om te sluk. "To moderate men," het die DFA vervolg, "who desire to see the true unity of South Africa preserved, his action was the more patriotic because it was so likely to be misunderstood."⁹¹

Die DFA het egter bygevoeg dat sy sukses alleen volkome sou word wanneer die Volksraad 'n nuwe gewysigde grondwet, verkieslik ooreenkomstig die Vrystaatse grondwet, aanvaar het. Wanneer hierdie nuwe grondwet vir goedkeuring aan die Transvaalse volk voorgelê sou word, sou die vraag egter weer opduik: Wie is die volk? "If the Transvaal were only wise it would seize such an opportunity for widening its franchise and securing a Grondwet that should not be representative of a handful of burghers, but 'broad-based upon a people's will,'" het die DFA verklaar.⁹²

88. J.S. Marais, op. cit., pp. 144-145.

89. DFA, 23.3.1897, "Editorial."

90. Ibid.; 6.7.1897, "Sub-Editorial"; 13.4.1897, "Editorial."

91. Ibid.

92. DFA, 23.3.1897, "Editorial."

Die Britse koloniale kantoor het die konstitusionele krisis met belangstelling gevolg. Reg van die begin af het Kotze in kontak met Greene gebly en hom op hoogte van die verloop van die krisis gehou.⁹³

Op 18 Maart het Chamberlain egter aan Greene geskryf: "As at present advised I do not see how this action (die Transvaalse regering se optrede m.b.t. die regters.) could be construed as a breach of the Convention, ... I do not think it wise at this stage to make any remonstrance. If it was supposed that the Judges were supported by H.M. Government, they would lose the popularity and support which their independent and courageous action seems to have gained from many of their own countrymen." Chamberlain het egter bygevoeg dat die Britse regering "will watch very carefully the results of the arbitrary and apparently unconstitutional action and they desire to be kept informed of all its phases."⁹⁴

Marais beweer egter dat Chamberlain, selfs nadat die kompromis tussen die Transvaalse regering en regbank bereik is, nie onmiddellik hoop laat vaar het om voordeel uit die konstitusionele krisis te trek nie. Hy het van die Britse regterlike amptenare die versekering ontvang dat hy met reg protes teen wet nr. 1 kon aanteken, indien dit sonder die formaliteite, soos neergelê deur die grondwet, gepasseer is. Chamberlain het hierop verklaar: "I understand that at the present time there are Resolutions of the Volksraad which the Government enforces as laws. It matters nothing to us that the High Court will now recognise them as laws. They are not laws to us and we may remonstrate against their enforcement." Volgens Marais het die waarskuwing van 'n lid van sy personeel, dat sodanige optrede die belange van Britse onderdane in die Republiek ernstig kon benadeel, Chamberlain blykbaar oortuig, want hy het optrede teen Transvaal in die verband laat vaar.⁹⁵

93. J.S. Marais, op. cit., p. 145.

94. Richard H. Wilde, op. cit., p. 57.

95. J.S. Marais, op. cit., pp. 146-147.

Die ooreenkoms tussen Transvaal en die Vrystaat

Terwyl die konstitusionele krisis aan die gang was, het Kruger 'n afvaardiging na die Vrystaat gelei om 'n nuwe ooreenkoms tussen die twee Republieke te bespreek. Die samesprekings het uitgeloop op die sluiting van 'n verdrag op 17 Maart 1897, in die plek van die Potchefstroomse verdrag, gesluit agt jaar tevore.⁹⁶

Die DFA was hewig gekant teen nouer eenheid tussen Transvaal en die Vrystaat en het beweer dat dit die Vrystaat slegs kon benadeel. "By allying itself to the Transvaal, the Free State courts danger; it will actually and deliberately, for no adequate compensation that anyone has as yet been able to discover, involve itself in the stormy politics of the South African Republic, and share its responsibilities, without deriving any corresponding benefit." Volgens die DFA was dit baie waarskynlik dat die versterking van die bande tussen die twee Republieke uiteindelik op samesmelting sou uitloop, in welke geval "it is the richer and more powerful Republic across the Vaal which will be the superior, and which will in fact incorporate the smaller and less wealthy State." Dit sou in werklikheid slegs 'n kwessie van tyd wees voordat die Vrystaat sy onafhanklikheid sou verloor, het die DFA verklaar.⁹⁷

Die DFA het erken dat die Jameson-inval vir die pogings tot nouer eenheid tussen die Vrystaat en Transvaal verantwoordelik was, omdat dit die sluimerende rassegevoel in die Vrystaat, soos in die res van Suid-Afrika, laat herleef het.⁹⁸

In reaksie op die voorgenome samesprekings tussen die Transvaalse en Vrystaatse afgevaardigdes het die DFA beweer dat Kruger beplan het om aan die Vrystaters 'n kat in die sak te verkoop. Volgens die koerant het die onlangse optrede van die Transvaalse regering 'n situasie geskep wat Europese moondhede uiteindelik kon verplig om in die Republiek in te meng.

96. Ibid., p. 147.

97. DFA, 8.6.1896, "Editorial."

98. Ibid.; 2.3.1897, "Editorial."

Nouer eenheid met Transvaal sou dus vir die Vrystaat soortgelyk wees aan "buying property with a servitude upon it in connection with which servitude a lawsuit is practically certain to arise at no distant date." Die Vrystaat moes in elk geval daarop aandring dat Transvaal eers haar Uitlander-vraagstuk oplos voordat nouer eenheid tussen die twee state teweeggebring word.⁹⁹

Die DFA het egter sy vertroue uitgespreek in die staatsmanne van die Vrystaat wat die koerant bestempel het as in baie opsigte een van die modelstate van die wêreld. Die DFA het gehoop dat hulle tot die konferensie sou toetree in die gees van "men who intend calmly and honestly to consider which Power is better worth backing: the Power that has built railways and opened up new stretches of Africa for the sons of South Africa and for all other peacefully-disposed people, or the Power that with mulish obstinacy has opposed every attempt at progress, every effort towards union, ... whose actions fill with forebodings the hearts of all who love this good land of South Africa?"¹⁰⁰

Die nuwe verdrag se belangrikste klousule wat die republieke verbind het om mekaar te help "when the independence of one of the two States may be threatened or attacked, unless the State which should render the assistance can show the injustice of the cause of the other State," is woord vir woord uit die Potchefstroomse verdrag oorgeneem. Die verdrag het dus geen nuwe bedreiging vir Britse belange ingehou nie. Dit het ook die ideaal van 'n federale unie tussen die twee Republieke onderskryf en het voorsiening gemaak vir die stigting van 'n permanente adviserende raad wat aanbevelings met die oog op nouer eenheid tussen die twee Republieke kon maak.¹⁰¹

99. DFA, 2.3.1897, "Editorial."

100. Ibid.

101. J.S. Marais, op. cit., pp. 147-148.

Die DFA het dan ook verklaar dat die nuwe verdrag weinig van die Potchefstroomse verdrag verskil het en was van mening dat daar geen vordering op die gebied van federale unie gemaak is nie. Die DFA het bygevoeg dat die instelling van die adviserende raad die Kaapkolonie met tevredenheid kon vervul, aangesien dit 'n gematigde invloed in 'n sfeer waar reaksionêre idees dikwels hoogty gevier het, ingevoer het. "The Free State has shown no disposition to part with the liberties and advantages which it enjoys, and the whole of South Africa may be the gainer by a closer union which is defined and limited by the provisions of the Treaty now agreed upon," het die DFA verklaar.¹⁰²

Die krisis van April 1897

In 'n toespraak in die Britse Laerhuis op 29 Januarie 1897 het Chamberlain verklaar dat Transvaal wetgewing gepasseer het wat 'n skending van die Londonse Konvensie was. Hy het Kruger ook daarvan beskuldig dat hy beloftes wat hy i.v.m. hervormings vir die Uitlanders gemaak het, nie nagekom het nie. Onlangse wetgewing het eerder die toestand van die Uitlanders vererger, het hy verklaar.¹⁰³

Die DFA het verklaar dat Chamberlain nie in sy toespraak aangetoon het watter van die onlangse wetgewing van Transvaal in stryd met die Londonse Konvensie was nie. Chamberlain kon nouliks die Perswet in gedagte gehad het, aangesien die wet reeds vir 'n geruime tyd van krag was. Volgens die koerant is dit algemeen aanvaar dat hy na die Uitsettingswet verwys het, maar die wet was ook reeds byna 'n maand in werking en het boonop nie slegs Britse onderdane geaffekteer nie, maar die onderdane van alle moondhede. Die DFA het verklaar dat dit nie onmoontlik was dat die Paswet die oorsaak van die wrywing tussen Transvaal en Brittanje was nie. "It may be held that that absurd measure lays special

102. DFA, 24.3.1897, "Editorial."

103. Richard H. Wilde, op. cit., p. 54; J.S. Marais, op. cit., p. 138.

disabilities upon a section of British subjects - the coloured men from the Colonies, ... It is easy to see that if this law is the subject of the communications which are passing between the two Governments, a situation of the utmost delicacy may easily arise, for the opinions of Pretoria on matters affecting coloured people are very different from the opinions of London."¹⁰⁴

Kruger het Chamberlain in reaksie op bogenoemde verklaring uitgedaag om die presiese beloftes aan die Uitlanders wat hy nie nagekom het nie, aan te stip.¹⁰⁵ Die DFA het in reaksie op Kruger se uitdaging aan Chamberlain verklaar dat laasgenoemde hom slegs moes wend tot die daaglikse telegramme vanaf die Rand "in which he will find prominent mention made of the present dangerous and disgraceful state of affairs there in regard to police protection." Volgens die DFA het Kruger in Augustus of September 1895 aan Johannesburg belowe dat die klousule wat vereis het dat alle lede van die polisie- en speurdiens genaturaliseerde burgers moes wees, afgeskaf sou word. Die DFA was duidelik nie van opinie dat die Transvaalse regering sy belofte in die verband gestand gedoen het nie. "We should like to know from the 'Diggers' News' whether it considers that the Transvaal Government kept its word on that occasion - which does not stand alone," het die DFA verklaar.¹⁰⁶

In Februarie 1897 het die Transvaalse regering, in antwoord op Chamberlain se protes teen die Immigrasiewet, ontken dat hulle onlangse wetgewing 'n skending van die Londonse Konvensie was.¹⁰⁷ Chamberlain het nou op die voorbereiding van twee dépêches vir versending aan die Transvaalse regering besluit. Die een dépêche het die Britse regering se aanklag teen Transvaal, gebaseer op die Republiek se vermeende verbrekings van die Londonse Konvensie, bevat.

104. DFA, 5.2.1897, "Editorial."

105. J.S. Marais, op. cit., p. 138.

106. DFA, 5.2.1897, "Editorial."

107. A.N. Porter, The origins of the South African War (Joseph Chamberlain and the Diplomacy of Imperialism 1895-99), p. 127.

Die ander *dépêche* het die onmiddellike herroeping van die Immigrasiewet geëis.¹⁰⁸

In Maart 1897 het die Britse kabinet besluit om 'n vlootmag na Delagoabaai te stuur ter ondersteuning van die twee *dépêches* wat op 15 April aan Kruger oorhandig is.¹⁰⁹ Die vlootdemonstrasie moes terselfdertyd ook as 'n waarskuwing aan Duitsland, Frankryk, Portugal en Transvaal dien, dat Brittanje nie hul impalming van belangrike konsessies in Delagoabaai, of Duitse of Transvaalse beheer oor die Delagoabaai-spoorlyn, sou duld nie.¹¹⁰

Volgens Porter was Chamberlain nie alleen aanvanklik teen die stuur van troepeversterkings na Suid-Afrika ter ondersteuning van die *dépêches* gekant nie, maar "he reluctantly supported the naval demonstration."¹¹¹

Dit is wel waar dat Chamberlain op 18 Maart aan Greene geskryf het: "I am unwilling as at present advised, to send out reinforcements of troops because such a step might have a provocative effect" en terselfdertyd die hoop uitgespreek het dat dit moontlik sou wees "to maintain the peace until time and the increase of the British population gradually bring about a solution."¹¹² Dit is egter nie duidelik waarop Porter sy oortuiging i.v.m. Chamberlain se onwilligheid omtrent die vlootdemonstrasie baseer nie.

Chamberlain se verklaarde teenkanting teen Britse troepeversterkings na Suid-Afrika was boonop van korte duur en was veel eerder 'n uitsondering op die reël as voldoende bewys van 'n gematigde houding. By verskeie geleenthede na die Jameson-inval het hy hom vir Britse troepeversterkings na Suid-Afrika beywer.¹¹³ Vroeër in 1896 het hy daarin geslaag

108. *Ibid.*; J.S. Marais, *op. cit.*, pp. 148-149.

109. *Ibid.*, p. 150; A.N. Porter, *op. cit.*, p. 127.

110. Richard H. Wilde, *op. cit.*, p. 55.

111. A.N. Porter, *op. cit.*, pp. 128-129.

112. Richard H. Wilde, *op. cit.*, p. 56.

113. *Ibid.*, p. 53; J.S. Marais, *op. cit.*, pp. 106, 116, 156.

om die Britse garnisoen in Suid-Afrika onder die dekmantel van die Matabele-rebellie te verdubbel.¹¹⁴ Op 5 April 1897 het Chamberlain die Britse oorlogskantoor in kennis gestel dat "adequate (militêre) measures of precaution" nou 'n saak "of pressing importance" geword het.¹¹⁵ Drie dae later het hy 'n voorstel vir die stuur van 'n troepemag van 3 500 man na Suid-Afrika by die Britse kabinet ingedien.¹¹⁶ Uiteindelik is 'n troepemag van 1 500 man wat die Britse magte in Suid-Afrika tot oor die 8 000 man en 24 veldkanonne vermeerder het, na Suid-Afrika gestuur.¹¹⁷

Die mees voor die handliggende rede vir die Britse troepeversterkings was natuurlik die herroeping van die Immigrasiewet, maar daar was ook ander oorwegings wat so 'n stap wenslik gemaak het.¹¹⁸

Chamberlain het die Britse oorlogskantoor gewys op die groot hoeveelheid ammunisie wat Transvaal ingevoer het en het verklaar dat, alhoewel hy gehoop en geglo het dat oorlog vermy sou word, "it could not be denied that an appeal to arms was within the scope of practical politics."¹¹⁹ In sy brief van 5 April aan die oorlogskantoor het hy al die klem laat val op die "powerful party within the State" en die "more reckless" van Kruger se raadgewers wat die Transvaalse regering kon oorhaal om die Londonse Konvensie te verwerp en selfs tot die aanval oor te gaan.¹²⁰

Porter aanvaar vrees vir 'n Boere-offensief as 'n rede vir die Britse troepeversterkings en verklaar dat "the Cabinet and Chamberlain, far from wishing to force a war, were more fearful of the Boers provoking one, and piled on the pressure in order to remove all possibility of an armed conflict."¹²¹

114. Richard H. Wilde, op. cit., p. 53.

115. J.S. Marais, op. cit., p. 156.

116. Richard H. Wilde, op. cit., p. 53.

117. J.S. Marais, op. cit., pp. 156-157.

118. Ibid., p. 157.

119. Ibid.; Richard H. Wilde, op. cit., p. 53.

120. J.S. Marais, op. cit., p. 158.

121. A.N. Porter, op. cit., p. 130.

Die moontlikheid dat Kruger met sy sterk persoonlikheid en groot persoonlike invloed deur sy raadgewers tot 'n aanval op die Britse Ryk gedryf sou kon word, word egter deur Marais verwerp.¹²² Beide Marais en Wilde is boonop daarvan oortuig dat Chamberlain, ten spyte van sy woorde aan die oorlogskantoor, nie 'n aanval van Boere kant gevrees het nie.¹²³ "I believe they (die Boere) will give way, as they have always done," het hy aan Salisbury geskryf.¹²⁴

Die antwoord vir die Britse troepeversterkings moet veel eerder gesoek word in Chamberlain se vasberadenheid om Brittanje se posisie as die oppergesag in Suid-Afrika te handhaaf en die Londonse Konvensie ten alle koste ongeskonde te bewaar. Britse troepeversterkings "would be a visible demonstration of the determination of the Imperial Government to maintain the status quo, and to insist on the observance of the Convention ... It would be a warning to the Boers that we are in earnest, and that they must not proceed too far in their policy of intrigue and opposition," het Chamberlain in November 1896 aan die Britse kabinet gesê.¹²⁵

As in gedagte gehou word dat die troepeversterkings met die dépêche, wat die aanklag teen Transvaal weens haar vermeende verbreking van die Londonse Konvensie bevat het, saamgeval het, is dit logies om te aanvaar dat die troepeversterkings 'n waarskuwing was dat Brittanje haar beheer oor Transvaal, soos gewaarborg deur die Konvensie, ten alle koste sou handhaaf.

Chamberlain het verder beoog om met die troepeversterkings die Britse koloniste in Suid-Afrika, wat lojaal gesind was teenoor Brittanje, gerus te stel.¹²⁶ Gerugte in omloop, dat sekere persone in Suid-Afrika hulle vir 'n verenigde Suid-Afrika, vry van Britse beheer, beywer het, het die Britse

122. J.S. Marais, op. cit., p. 158.

123. Ibid., p. 157; Richard H. Wilde, op. cit., p. 53.

124. J.S. Marais, op. cit., p. 157.

125. Ibid., p. 158.

126. Ibid., p. 159; A.N. Porter, op. cit., p. 130.

bevolking in Suid-Afrika met onrus vervul.¹²⁷

Die aankoms van die Britse vlooteskader by Delagoabaai en die aankondiging van die afsending van die Britse troepeversterkings het die Transvaalse regering verplig om aan Britse eise toe te gee. Die Immigrasiewet is op 6 Mei herroep en op 14 Julie is die Uitsettingswet gewysig.¹²⁸ Niemand kon in die vervolg uit Transvaal verban word voordat hy nie deur die Transvaalse howe aan ondermynende bedrywighede skuldig gevind is nie.¹²⁹

Chamberlain het tevrede verklaar: "We have scored a point."¹³⁰ Brittanje het inderdaad as die oorwinnaar uit die stryd getree en die onmiddellike krisis was op 'n einde. Die April-krisis het egter die onderlinge wantroue tussen Brittanje en Transvaal verhoog en het die situasie op die lang duur vererger. Dit het die Afrikaner se suspisie, dat die Britse regering vasberade was om die Transvaalse onafhanklikheid te beëindig, bevestig.¹³¹ Aan Britse kant het dit die oortuiging, dat Transvaal sonder twyfel aan Britse eise sou toegee, mits Brittanje genoegsame bewys lewer dat sy gewapende druk, indien nodig, sou gebruik, versterk.¹³² Uiteindelik was dit juis hierdie oortuiging, en die feit dat dit verkeerde bewys is wat tot die uitbreek van die oorlog gelei het.

Dit is opvallend dat daar baie min oor die gebeure, wat saamgeval het met die April-krisis, in die DFA verskyn het. Eers teen die einde van April is 'n berig vanaf London oor Chamberlain se dépêche met die aanklag teen Transvaal geplaas.

127. J.S. Marais, op. cit., pp. 159-160.

128. E. Drus, "Select Documents from the Chamberlain Papers Concerning Anglo-Transvaal Relations, 1896-1899," Bulletin of the Institute of Historical Research, XXV11, 1954, p. 168.

129. J.S. Marais, op. cit., p. 160.

130. Richard H. Wilde, op. cit., p. 59.

131. Ronald Robinson and John Gallagher with Alice Denny, Africa and the Victorians (The Official Mind of Imperialism), p. 444.

132. A.N. Porter, op. cit., p. 132.

Behalwe vir die opskrif: "A Dignified Warning" bo bogenoemde berig, is geen verdere kommentaar egter op die dépêche gelewer nie.¹³³

Die DFA het ook nooit enige melding van die Britse vlooteskader by Delagoabaai gemaak nie. Die koerant het wel die Britse troepeversterkings in Suid-Afrika goedgekeur en het verklaar: "Nobody had the right to object to the Transvaal arming itself against the possibility of another raid. But that point was passed long ago, and when it became obvious that the Republic was arming as if for war with a Great Power, England acted wisely in strengthening her resources in South Africa."¹³⁴

So laat as Desember 1896 het die DFA egter nog verklaar: "we have never considered, that the political situation in the Transvaal has ever been such as to warrant either wild assertions or the secret fears concerning coming trouble." Die DFA het nie geglo dat "the chief troubles which present a threatening horizon in the Transvaal have their origin in the sphere of what may be called high politics. They arise out of matters of less political moment, but of very great financial importance." Volgens die DFA was "bread-and-butter subjects" soos die swart arbeidstekort, die koste van dinamiet en die vervoerkoste van steenkool vir die Randse mynbouindustrie van veel groter belang as die Uitsettingswet of die Londonse Konvensie. "This pounds, shillings and pence view of the subject we may be sure that this, and not the fate of the Convention, is the most pressing matter at the Rand to-day."¹³⁵

Die DFA het dan ook na die streng toepassing van die Drankwet deur die Transvaalse polisie en die onderwys hervormings verwys en het verklaar dat die jaar 1897 "opens much more favourably for the industry than might have been expected."¹³⁶

133. DFA, 26.4.1897, "Report."

134. DFA, 12.5.1897, "Editorial."

135. DFA, 2.12.1896, "Editorial"; 19.4.1897, "Editorial."

136. DFA, 12.1.1897, "Editorial."

Die koerant het die gedagte dat Conygham Greene, die nuwe Britse agent in Transvaal, as kampvegter vir die Britse bevolking aan die Rand moes optree, verwerp. "The grievances of the uitlander are not felt by the British subjects alone, nor would it be possible to find the way out only under the guidance of the British flag," het die DFA verklaar.¹³⁷

Die Transvaalse wetgewing en veral die regbank-krisis het die DFA se geloof in 'n versoenende optrede as oplossing vir die Transvaalse vraagstuk egter ernstig geskaad.¹³⁸ Teen die einde van Maart 1897 het die DFA, in reaksie op Schreiner se uitlatings i.s. die Uitlander-griewe voor die Britse Komitee van Onderzoek, verklaar dat die Transvaalse regering "though it has tinkered at this and that side-issue, has left the main issue just where it was." Die DFA het erken dat Transvaal "has had peculiar difficulties to contend against," maar het bygevoeg: "the Transvaal has had a decade in which to attempt some sort of settlement of the problem, and we are infinitely farther from it to-day than we were when first the uitlander voiced his grievances. There is an end to all things, and the patience of the majority of South Africans is about exhausted, as far as the Transvaal Government is concerned."¹³⁹

Terwyl Brittanje "has shown unexampled patience and forbearance, and has interpreted the Convention in a broad and lofty and liberal spirit," het Transvaal homself so gedra "as to fill us all with alarm and uneasiness, and to make South Africa hardly worth living in," het die DFA verklaar. Die DFA het geglo dat die inwoners van die Diamantvelde begerig was dat oorlog afgeweer moes word. Die koerant het die hoop uitgespreek dat hulle om dié rede Chamberlain in kennis sou stel dat hulle begeer het "not only to see the London Convention strictly and firmly upheld, at whatever cost, but also that

137. DFA, 2.12.1896, "Editorial."

138. DFA, 18.3.1896, "Editorial"; Vgl. ook p. 88 van die teks.

139. DFA, 30.3.1897, "Editorial."

British diplomacy may spare no pains to relieve the stress and strain of a situation which has become well-nigh intolerable."¹⁴⁰

Ten spyte van die DFA se simpatie met die Uitlanders en sy aandrang dat die Londonse Konvensie ongeskonde bewaar moes bly, het die koerant hom nogtans ten gunste van die behoud van vrede uitgespreek. In die eerste plek, het die DFA verklaar, "it is we, the people in general, who would suffer most deeply by war; therefore we must take good care that we are not rushed into anything that would simply advance the projects of this or that ambitious politician. As we have said again and again, war is the last thing to be thought of." In die tweede plek het die DFA beweer dat "the evils which undoubtedly exist in the Transvaal cannot be entirely removed by war, ... but by the steady pressure of South African opinion."¹⁴¹

Die DFA het dan ook daarop aangedring dat die Kaapse regering die inisiatief moes neem deur 'n gesamentlike Suid-Afrikaanse vertoog tot die Kruger-regering vir die verwydering van die Uitlanders se griewe te bewerkstellig.¹⁴² Die DFA was oortuig daarvan dat vrede nie permanent sou wees, indien die Transvaalse regering nie die beginsel van gelyke politieke regte vir al sy blanke onderdane aanvaar nie.¹⁴³ Die DFA het ontken dat hervormings die Transvaalse onafhanklikheid sou bedreig.¹⁴⁴ en het beweer dat, indien die stemreg aan die Uitlanders toegeken sou word, Kruger die oorweldigende meerderheid van hulle stemme sou ontvang.¹⁴⁵

Die DFA was ten gunste van 'n voortgesette beleid van gematigdheid aan Britse kant.¹⁴⁶ Ten spyte van sy ongeduld van 'n maand tevore met die Transvaalse regering, het die DFA teen die einde van April verklaar dat die Kaapse koloniste as 'n geheel begerig was "that more extended time should be

140. Ibid.

141. DFA, 1.4.1897, "Editorial."

142. Ibid.; 3.4.1897, "Editorial."

143. DFA, 22.4.1897, "Editorial."

144. DFA, 19.4.1897, "Editorial."

145. DFA, 6.5.1897, "Sub-Editorial."

146. DFA, 22.4.1897, "Editorial."

given to the Government than they would have agreed to had the Raid never occurred."¹⁴⁷

Die DFA het dan ook sir Gordon Sprigg se uitlatings in die Kaapse Parlement "about wiping out the Transvaal" veroordeel en het verklaar dat hy him blykbaar verbeel het dat "when you are trying to obtain concessions from a man the ideal way is to open proceedings by threatening to bludgeon him." "We all know that the Convention is to be maintained," het die DFA verklaar, "but most of us, except a few irresponsibles and a few tenth-rate statesmen anxious to obtain cheap reputations as ardent and uncompromising Imperialists, want to see it maintained peaceably."¹⁴⁸

Die DFA het die herroeping van die Immigrasiewet deur die Transvaalse regering geloof en was van oordeel dat dit sterk verwagtings i.v.m. die Transvaalse regering se antwoorde op die ander punte in Chamberlain se dépêche tot gevolg sou hê. Die DFA het sommige koerante se opmerking dat Transvaal "has begun climbing down," veroordeel en het beweer dat daar 'n party in Engeland en Suid-Afrika bestaan het "which does not want reform, and will be deeply dissatisfied if it gets it."¹⁴⁹

Die DFA het geglo dat die "full, explicit, and satisfactory statement made by Mr. Chamberlain to the Select Committee" i.v.m. sy beweerde betrokkenheid by die Rhodes-sameswering baie met die besluit van die Transvaalse Volksraad om die Immigrasiewet te herroep te doen gehad het. "Surely the Transvaal Government now sees that the decent-minded Englishmen and Colonists who make up the majority are innocent of any wish to see the Transvaal's independence interfered with, and are only anxious to see right done to the new population, and the Republic fall into line with the rest of South Africa for the benefit and the safety of all."¹⁵⁰

147. DFA, 24.4.1897, "Editorial."

148. Ibid., "Sub-Editorial."

149. DFA, 11.5.1897, "Editorial."

150. Ibid.

HOOFSTUK V

DIE DIAMOND FIELDS ADVERTISER EN DIE

KAAPSE OPENBARE MENING

Die Jameson-inval het die blanke bevolking van Suid-Afrika in twee politieke kampe ingedryf. Dit het nl. die verbintenis tussen Rhodes en die Afrikanerbond, wat die basis van die samewerking tussen Engels- en Afrikaanssprekendes in die Kaapkolonie gevorm het, vernietig en die Afrikaner se simpatie met die Kruger-regering versterk. Dit het dus tot nouer eenheid in Afrikaner geleedere gelei en die posisie van die Afrikanerbond, die spreekbuis van die Afrikaner in die Kaapkolonie, versterk.¹

John X Merriman het dus die situasie korrek opgesom toe hy verklaar het dat die Jameson-inval "had united all sections of the Dutch speaking community in determined opposition to what they consider, with some justice as a treacherous plot aimed at their nationality and undertaken with the object of stamping out their existence as a separate factor in South Africa."²

Alhoewel Rhodes se poging om die Kruger-regering omver te werp die meeste van sy Afrikaner-ondersteuners van hom vervreem het, het dit aan hom 'n groot aantal Britse ondersteuners besorg. Daar was egter 'n faksie onder die Engelse koloniste wat Rhodes se optrede veroordeel het, alhoewel hulle van oordeel was dat die Uitlander-griewe die oorsaak van die Jameson-inval was.³

Die South African League

In Maart 1896 is die Loyal Colonial League in Oos-Kaapland as teenvoeter vir die Afrikanerbond gestig. Die naam van

-
1. Leonard Thompson, "Great Britain and the Afrikaner Republics, 1870-1899," Monica Wilson and Leonard Thompson (eds.), The Oxford History of South Africa, II, pp. 318-319; M.F. Bitensky, The South African League, p. 22; M.A.S. Grundlingh, "The Parliament of the Cape of Good Hope, with Special Reference to Party Politics, 1872 to 1910," Archives Year Book for South African History, 1969, VOL. II, pp. 248-250.
 2. Ibid., p. 248.
 3. M.F. Bitensky, op. cit., pp. 123, 151.

die organisasie is in Mei 1896 na die South African League verander.⁴ Die League het vinnig onder Britse koloniste in die Kaapkolonie versprei. Teen Julie 1896 het dit reeds 'n ledetal van 4 500 in die Kaapkolonie gehad teenoor die 8 511 van die Afrikanerbond in Maart.⁵ Takke van die South African League is ook aan die Witwatersrand, in Pretoria en in Natal gestig. Vanaf Maart 1896 tot Februarie 1898 het die takke van die League van dertig tot sestig verdubbel.⁶

Die South African League se hoofdoel was die behoud van Britse oppergesag in Suid-Afrika en die vereniging van die Suid-Afrikaanse state en kolonies in 'n Britse federasie.⁷ Ten einde bogenoemde oogmerke te bevorder, was dit nodig om die South African League in die Kaapkolonie in 'n sterk politieke party, wat die Afrikanerbond in die Kaapse Parlement effektief kon teenstaan, te omskep.⁸ Die League in die Kaapkolonie het gevolglik 'n progressiewe beleid op plaaslike vlak voorgestaan ten einde die steun van die Kaapse koloniste te verkry. Die beleid het o.a. verpligte onderwys, die herverdeling van setels en die vermindering van belasting op brood en vleis ingesluit.⁹ Bitensky beweer egter dat die League se progressiewe beleid in die Kaapkolonie hoofsaaklik 'n middel tot 'n doel was, nl. die verkiesing van lede van die organisasie tot die Kaapse Parlement, waar hulle hul imperialistiese oogmerke kon bevorder.¹⁰

Chamberlain was van oordeel dat die Britse regering 'n werktuig, wat sy beleid sou ondersteun en terselfdertyd as regverdiging vir sy optrede kon dien, in Suid-Afrika benodig het.¹¹ Die South African League het in hierdie behoefte voorsien deurdat dit die Britse openbare mening in Suid-Afrika agter die Britse regering verenig het.¹²

4. Ibid., p. 24; J.S. Marais, The Fall of Kruger's Republic, p. 161.

5. T.R.H. Davenport, The Afrikaner Bond, p. 171.

6. M.F. Bitensky, op. cit., pp. 29, 50, 125-126.

7. Ibid., pp. 47-48, 144.

8. Ibid., pp. 121-122, 132.

9. Ibid., pp. 134-135.

10. Ibid., pp. 121, 144-145.

11. J.S. Marais, op. cit., p. 161.

12. M.F. Bitensky, op. cit., pp. 121-122.

Die South African League het dan ook sy aandag hoofsaaklik op die Transvaalse vraagstuk toegespits. Die mislukte opstand aan die Rand het die einde van die National Union beteken en het die Uitlanders gevolglik sonder leiers gelaat. Die South African League in Transvaal het die leemte wat sodoende ontstaan het, gevul deur die Uitlander-agitasie teen die Kruger-regering te reorganiseer. Daar was egter 'n betekenisvolle verskil tussen die National Union en die League. Eersgenoemde het sy lojaliteit aan die Republiek betuig en het die Uitlander-griewe d.m.v. vertoe aan die Transvaalse regering probeer verwyder. Hierteenoor was die League lojaalgesind aan Brittanje en het sy vertoe tot die Britse agent in Transvaal gerig.¹³

In Mei 1897 het 'n deputasie van die League aan Greene gesê dat "they would certainly accept the franchise, not because they wanted to become burghers for all time, but because they saw that without representation in the Volksraad they could never realize their dream of uniting the Transvaal in a federation of the States of South Africa under the British flag."¹⁴

In die Kaapkolonie het die South African League probeer om die openbare mening teen die Transvaalse regering op te sweep. Aanvalle is voortdurend op die Kruger-regering geloods en daar is op 'n meer kragdadige Britse beleid t.o.v. Transvaal, gerugsteun met geweld indien nodig, aangedring.¹⁵

Die South African League het ook gepoog om die Afrikanerbond in onguns by die Britse regering te bring deur dit van dislojaliteit teenoor die Britse Kroon te beskuldig.¹⁶ Die League het geglo dat die Afrikaner in die Kaapkolonie, in samewerking met die Boere-republieke, beoog het om Britse oppergesag in Suid-Afrika met 'n onafhanklike Suid-Afrikaanse republiek te vervang.¹⁷ Die propaganda teen die Afrikanerbond

13. J.S. Marais, op. cit., pp. 162-163, 165.

14. Ibid., p. 163.

15. Ibid., p. 165; M.F. Bitensky, op. cit., pp. 138-140.

16. Ibid., pp. 140, 143.

17. Leonard Thompson, op. cit., p. 320; DFA, 13.5.1896, "Report."

het twyfel oor die organisasie se bona fides by Chamberlain en sir Alfred Milner, die nuwe Britse Hoë Kommissaris, gesaai.¹⁸ Op 27 Maart 1897 het Chamberlain verklaar:

"It may be true as we have recently had it suggested to us, that there are eminent persons in South Africa who have aspirations for an independent federation of States, in which Dutch influence would be predominant, and which would look for sympathy and support rather to the Continent of Europe than to this country."¹⁹

Milner het meer as 'n maand later verklaar: "It is notorious that a propaganda has been afoot for some time past - some months - directed to gaining over individuals or classes to the cause of a united South Africa independent of Great Britain. ..."²⁰

Alhoewel die Afrikaner in die Kaapkolonie se simpatie beslis by die Republieke gelê het, bestaan daar geen bewyse dat enige beduidende faksie in die Kaapkolonie of in die Republieke hulle daadwerklik vir 'n onafhanklike Suid-Afrika binne die onmiddellike toekoms beywer het nie.²¹ Marais beweer in die verband dat Milner "a nationalist himself, ... recognized the symptoms of a malady to which the patient was not to succumb until many years later."²²

Davenport verwerp ook die aanklag van dislojaliteit teen die Afrikanerbond en verklaar dat hulle ten minste gereeld formeel hul respek vir die Britse Kroon getoon het en nooit enige ander moondheid aangemoedig het om 'n vastrapplek in Suid-Afrika te probeer bekom nie.²³

Ten spyte van sy propaganda teen die Kruger-regering en sy beskuldigings teen die Afrikanerbond het die South African League by herhaling ontken dat dit anti-Afrikaansgesind was.

18. T.R.H. Davenport, op. cit., pp. 177-178.

19. J.S. Marais, op. cit., p. 159.

20. Ibid.

21. Ibid.; Leonard Thompson, op. cit., p. 320.

22. J.S. Marais, op. cit., p. 330.

23. T.R.H. Davenport, op. cit., pp. 178-179, 367.

"The League is not a racial organisation; it is a political organisation of the Radical or Progressive type, as opposed to the more than Conservative - the retrogressive policy of the Bond."²⁴

Daar bestaan egter geen twyfel dat die League met sy optrede baie daartoe bygedra het om die verhoudinge tussen Engels- en Afrikaanssprekendes in Suid-Afrika verder te verswak nie.²⁵

Die South African League is in 1897 met die South African Association, wat in Mei 1896 in London gestig is, geaffilieer. Die Association se oogmerke was "to promote the development of the country from which it takes its name, the union of its people under the Queen, and the full understanding at home of South African rights and wrongs." Die Association het dus beoog om die Britse publiek d.m.v. pamflette en vergaderings in Suid-Afrikaanse aangeleenthede te onderrig.²⁶

In Mei 1896 is twee takke van die South African League in Beaconsfield en Kimberley op die Diamantvelde gestig.²⁷ Nog 'n tak, wat as Kimberley B bekend gestaan het, is in Junie 1897 onder die Kleurling-inwoners gevorm.²⁸ In die begin van 1898 is berig dat die Beaconsfield-tak 'n ledetal van oor die honderd gehad het,²⁹ terwyl die Kimberley-takke se ledetal van 256 in April 1897 tot 432 in begin-1898 toegeneem het.³⁰ Volgens Bitensky toon besluite en koerantverslae aan dat Kimberley tussen 1896 en 1899 een van die mees aktiewe takke van die South African League was.³¹

As die enigste dagblad op die Diamantvelde sou die steun van die DFA noodwendig vir die South African League van groot waarde gewees het in die verspreiding van sy imperialistiese beginsels onder die inwoners van Kimberley

24. M.F. Bitensky, op. cit., p. 144.

25. Ibid.; J.S. Marais, op. cit., pp. 161-162.

26. Ibid., p. 170; M.F. Bitensky, op. cit., pp. 37-38.

27. DFA, 13.5.1896, "Report"; 21.5.1896, "Report."

28. DFA, 12.6.1897, "Report."

29. DFA, 15.1.1898, "Editorial."

30. DFA, 12.1.1898, "Report."

31. M.F. Bitensky, op. cit., pp. 126-127.

en Beaconsfield, sowel as die uitbreiding van sy ledetal. Die DFA het egter nie sy weg oopgesien om sy onvoorwaardelike steun aan die South African League te gee nie.

Die DFA se eerste reaksie op die stigting van die Anglo-African League, wat uiteindelik met die Colonial League saamgesmelt het om die Loyal Colonial League te vorm, was nie baie bemoedigend nie. "Remembering the fate of so many other programmes that we have seen, we are not sanguine concerning its future," het die DFA verklaar.³² Die snelle uitbreiding van die League het die DFA egter in die verband verkeerd bewys en met die stigting van takke van die League op die Diamantvelde was die koerant verplig om met die League as 'n belangrike politieke faktor rekening te hou.

Die DFA was teen die woord "Loyal" in die naam van die League gekant en het verklaar dat dit persone wat net so lojaalgesind as enige lid van die League was, sou vervreem. "(It) offers a temptation to the cynic to say that the assumption is that all outside the League are disloyal, which, we are sure, is by no means intended." Die koerant het egter bygevoeg: "(It) is because the League seems so good a thing that it does not need the 'bush' which is grown in its title, that we venture to suggest that the word might with advantages be omitted."³³

Die DFA het dan ook sy heelhartige goedkeuring aan die konstitusie van die South African League, insluitende die behoud van Britse oppergesag, gegee. "The essential part of the declaration ... is what most of us would gladly subscribe to, that British influence in South Africa generally should not be weakened," het die DFA verklaar. Volgens die koerant het die belofte van loyaliteit aan die Britse Kroon wat die League vereis het, hulle nie tot die "indefinite

32. DFA, 13.2.1896, "Sub-Editorial"; M.F. Bitensky, op. cit., pp. 23-24.

33. DFA, 13.5.1896, "Editorial."

perpetuation of the Imperial factor as it exists, say, in the Bechuanaland Protectorate," verbind nie. Die DFA was 'n voorstander van sir Hercules Robinson se leuse: "Through Imperialism to Colonialism" en groter selfbeskikkingsreg vir elke kolonie.³⁴

Ten spyte van die DFA se gunstige reaksie op die South African League se konstitusie, het die koerant spoedig in 'n gedugte teëstander van die League ontwikkel. Reeds 'n paar dae later het die DFA versigtig verklaar: "It is a delicate, not to say dangerous, business to criticise the sayings and doings of the Loyal Colonial Leaguers. As we said the other day, the principles of the League are right enough; it is the methods that will need to be carefully looked at, lest instead of a uniting force in politics it should, in unwise hands, become a source of strife and division." Die DFA het die aanvalle van League-ondersteuners op diegene "who are unable to see eye to eye with them" veroordeel en het bygevoeg dat "moderate men can hardly escape when denunciations are so plentiful, and if others are treated in this manner it is possible that the lot may be our own."³⁵

Die DFA het die Queenstown Representative, wat die League op die gevaar van sy vurige aanvalle teen die Transvaalse regering gewys het, geloof. Die koerant het ook die besluit van 'n tak van die League dat Rhodes "in the interests of earnest and honest government" weer die leiding in die Kaapkolonie moes neem, veroordeel. "We are just as firmly convinced that British supremacy in South Africa, and the setting in order of its house by the Transvaal Government, are indispensable for the permanent peace and welfare as the warmest Leaguer of them all; but we have got to learn that it is to be accomplished after the Rhodes-cum-Jameson-cum-Beit fashion unfolded by the telegrams" (gepubliseer in die

34. Ibid.; DFA, 19.7.1897, "Editorial", 18.1.1897, "Editorial"; Vir Robinson se houding sien: Ronald Robinson and John Gallagher with Alice Denny, Africa and the Victorians (The Official Mind of Imperialism), pp. 230-231; J.S. Marais, op. cit., p. 68.

35. DFA, 19.5.1896, "Editorial."

Transvaalse Groenboek na die Reform Committee se verhoor).³⁶

Ten spyte van sy kritiek op die League se metodes, het die DFA nogtans sy oortuiging uitgespreek dat die organisasie tog 'n nuttige doel kon dien. "We believe that behind all the froth there is something solid, earnest, and good. The Lehmanns and the Darley-Hartleys may rage furiously together and talk about war, and of maintaining the supremacy of the Union Jack at the point of the bayonet, and similar twaddle; but we are convinced that the feeling which prompts ninety out of every hundred of the League's members to join is a desire to evince some sign of political life and wakefulness," het die DFA verklaar.³⁷

Die DFA het die hoop uitgespreek dat die verstandigste lede van die League en die Afrikanerbond sou probeer om die twee organisasies in een groot progressiewe Koloniale genootskap te verenig, nadat die bestaande krisis opgelos is. "Deep down in the hearts of most of us there is a desire that we may be ONE PEOPLE; There are objects which we all have in common; let us keep together as long as we can. Not by racial cleavage is the destiny of South Africa to be worked out."³⁸

Die DFA het dr Darley-Hartley, die president van die South African League, se pogings om die steun van die swart bevolking van die Kaapkolonie vir die League te verwerf, heftig veroordeel. Die koerant het hom daarvan beskuldig dat hy gepoog het om die swart bevolking teen die Afrikaner op te sweep. "We English and Dutch are like man and wife, and there is no divorce court available. We have to live together, whatever momentary estrangement may arise; and the tertium quid, the gentleman who comes between us, is seeking trouble for himself," het die DFA verklaar. Die League "will have to deny itself the honour of Dr Hartley's presidentship and confine its membership to white people,"

36. Ibid.

37. Ibid.

38. Ibid.

indien dit die steun van 'n beduidende faksie van die Afrikaner wou verwerf, waarsonder dit slegs 'n radikale organisasie, in geen opsig verkieslik bo die Bond, sou wees.³⁹

Die aanvalle van die DFA op die South African League en sy president moes noodwendig 'n teenaanval van League-ondersteuners uitlok en heftige kritiek op die DFA en sy redakteur het dan ook nie uitgebly nie.⁴⁰ Teenkanting teen swart lidmaatskap van die League was egter nie net tot die DFA beperk nie. Ons Land, die Cape Argus en selfs lede van die League het hulle daarteen uitgespreek. Volgens Bitensky was dit in werklikheid een van die hoofredes waarom dr Darley-Hartley nie in 1897 tot president herverkies is nie.⁴¹

Die DFA het egter nie sy aanvalle op die South African League en dr Darley-Hartley bloot tot laasgenoemde se pogings om takke van die League onder Swartes te stig, beperk nie. Die koerant het beweer dat die toon van omtrent al dr Darley-Hartley se toesprake "has been such as to wound and exacerbate the feelings of men who form one party in an indissoluble partnership." In die verband het die DFA spesifiek verwys na sy bewering dat Brittanje aan die Vrystaat gesê het dat hy nie in sy buitelandse verhoudinge wil inmeng nie, "but would take jolly good care that no one else should." Volgens die DFA was die behoud van vriendskaplike verhoudinge met die Vrystaat van die allergrootste belang.⁴²

Die DFA het ook dr Darley-Hartley se toespraak van 19 Augustus 1896 tydens die stigtingsvergadering van 'n tak van die League in Johannesburg veroordeel. Die koerant het die oortuiging uitgespreek dat sy toesprake gedeeltelik die gevolg was van "a rooted dislike of South Africans of Dutch extraction" en het bygevoeg dat "the fact that under present conditions such a man is free to carry the fiery cross into a place like Johannesburg almost leads one to think that a lettre-de-cachet might in extreme cases be used for the general benefit."⁴³

39. DFA, 3.8.1896, "Editorial"; 13.8.1896, "Editorial."

40. DFA, 28.8.1896, "Letter"; 11.9.1896, "Editorial."

41. M.F. Bitensky, op. cit., pp. 129-131.

42. Ibid., pp. 35-36; DFA, 26.8.1896, "Editorial."

43. Ibid.

Die DFA was teen die stigting van takke van die South African League in Transvaal gekant en ten gunste daarvan dat die organisasie hom tot die Kaapkolonie moes beperk. "Will any man deny that there is enough work and more than enough, for the League to do in this Colony, without extending its branches to the South African Republic? ... We say again that there is plenty of room for the League, as a Cape Liberal party - headed, we hope, by Mr Innes. We hope to see the League do work worthier of the vast majority of its members than setting different States and sections of the population by the ears; work conceived and carried out in the spirit of those 'whose seedfield is time.'"⁴⁴

Ten spyte van die DFA se verklaarde teenkanting teen inmenging deur die League, "for the present at any rate," in Transvaalse politiek,⁴⁵ het die koerant tog tydens die krisis van April 1897 verklaar: "For the present, until the Transvaal trouble be overpast ... the League is obliged to devote the larger part of its attention to high South African questions."

Die DFA het egter bygevoeg dat dit steeds gehoop het "that at no very distant date it will be able to apply itself almost solely to the work of a Cape Liberal Party."⁴⁶

Die DFA het die gedagte dat Brittanje se posisie as die oppergesag in Suid-Afrika bedreig is, verwerp en het die League se volgehoue verklarings ten gunste van die behoud van Britse oppergesag as onnodig beskou. "As to another salient point in Dr Hartley's interesting speech, his insistance on the cry of British supremacy being kept up by the League, one would only say, 'Keep it up if you wish.' It will be kept up just as the singing of the National Anthem is kept up; people will take it as a matter of course, and will not worry about it ... if ever British supremacy in South Africa should rest upon nothing more solid than party cries and resolutions of public meetings - which Heaven forbid! - it will be time

44. DFA, 11.9.1896, "Editorial"; 17.12.1896, "Editorial."

45. DFA, 16.10.1896, "Editorial."

46. DFA, 31.3.1897, "Editorial."

for the High Commissioner to pack it in his portmanteau and take the next steamer."⁴⁷

Dr. Darley-Hartley se verklaring dat die League hom vir 'n verenigde Suid-Afrika onder die Britse vlag, "by peaceable means if possible," beywer het, is heftig deur die DFA aangeval. "The doctor's method, that is to say, is to shake the Union Jack before his Republican neighbour, and to say to the latter: 'Love this flag! d'ye hear? Love it with all your might;' and, by way of expediting matters, he proceeds to belabour the Republican with the flagstaff!"⁴⁸ Die DFA het hom teen "cheap flag-wagging"⁴⁹ uitgespreek en het verklaar dat "Flag considerations must play no part in any of the modest approaches that may be made in the immediate future towards the golden goal of Union. We are not going to have any 're-arrangement' ... of our own Flag, and depend upon it the Republics are at least equally determined as regards their Flags."⁵⁰

Soos die South African League was die DFA 'n voorstander van 'n Suid-Afrikaanse federasie onder die Britse vlag.⁵¹ Die koerant was egter van oordeel dat dit geleidelik teweeggebring en nie afgedwing moes word nie. "But in no case is there any surer method of bringing about federation than by 'going slow.' If we have to wait longer; still, wait we must; the pace cannot be forced," het die DFA verklaar.⁵²

Die DFA het ook die South African League se beskuldigings van dislojaliteit teen die Afrikanerbond by herhaling veroordeel en as ongegrond verwerp. "We Progressives only strengthen the case for the other side by imputing charges of disloyalty

47. DFA, 25.9.1897, "Editorial"; 16.2.1897, "Editorial."

48. DFA, 12.12.1896, "Editorial."

49. DFA, 13.7.1897, "Editorial."

50. DFA, 19.6.1897, "Editorial."

51. DFA, 27.11.1896, "Editorial."

52. DFA, 4.8.1897, "Editorial"; 22.8.1896, "Editorial"; 6.9.1897, "Editorial."

which, except as to a father-fool or half-imbecile half would-be-martyr here and there, we believe to be utterly baseless."⁵³ Die DFA het die idee van 'n gekombineerde beweging, wat beoog het om Britse oppergesag in Suid-Afrika met 'n onafhanklike Suid-Afrikaanse Republiek te vervang, verwerp. "No political detective has as yet discovered any elements in our Colonial life which can be called disloyal. The scare of Republicanism is only a scare; no serious politician believes that either the Bond or Mr. Hofmeyr would undertake a Republican propaganda."⁵⁴

Die DFA het erken dat die Afrikaner nie dieselfde oor die Britse vlag as die Engelse kolonis gevoel het nie⁵⁵ en hom altyd in gevalle waar Engels- en Afrikaanssprekendes teenoor mekaar te staan sou kom, aan Afrikaner-kant sou skaar. Die DFA het egter bygevoeg: "If Dutchmen are to be loyal to the Empire, it will be because they feel that there is room for Dutchmen in it as well as Englishmen ... If we are to be true Imperialists, we must be a little less aggressively English."⁵⁶

Ten spyte van die DFA se kritiek op die South African League, wat hoofsaaklik teen die optrede en uitsprake van dr Darley-Hartley gemik was, het die koerant geweier om te aanvaar dat laasgenoemde die oorgrote meerderheid van die League se lede verteenwoordig het.⁵⁷ Die DFA het die oortuiging uitgespreek dat "the solid body of the Leaguers are sensible, practical people, who have no wish to see any race flag raised, but are animated by an honest and patriotic desire to keep the car of Progress in the Cape Colony on the move."⁵⁸

Dit is egter uit die voorafgaande duidelik dat die verskil tussen die DFA en die South African League veel dieper gelê

53. DFA, 16.6.1897, "Editorial."

54. Vgl. p. 74 van die teks; DFA, 21.10.1897, "Editorial."

55. DFA, 3.6.1897, "Editorial."

56. DFA, 27.7.1897, "Editorial."

57. DFA, 17.12.1896, "Editorial."

58. DFA, 3.12.1896, "Editorial."

het as die blote "oratorical fireworks" van die organisasie se leiers in ander Suid-Afrikaanse state.⁵⁹ Dit het in werklikheid die hoofbeginsels waarop die League gebou was, geraak. Die DFA het nl. die handhawing van Britse oppergesag, wat die hoofbeginsel van die League was en die regverdiging van die organisasie se hele bestaan, as 'n irrelevante bysaak beskou. Hierteenoor het die koerant 'n progressiewe beleid in die Kaapkolonie as die hoofsaak beklemtoon, terwyl dit in werklikheid slegs bysaak vir die League was.⁶⁰

Ten spyte van die DFA se aanvanklike goedkeuring van die League se konstitusie, het die koerant teen die einde van 1896 selfs so ver gegaan om voor te stel dat die organisasie sy hoofbeginsels moes vervang met 'n eenvoudige deklarasie "to the effect that it would be the constant endeavour of the association to promote the unity of South Africa (a) by commercial union; (b) by legal union; (c) by political union." Die DFA was oortuig daarvan dat die League die voorafgaande oogmerke die beste kon help bevorder deur dit vir die huidige tot die Kaapkolonie te beperk "before interfering in the affairs of our Republican neighbours."⁶¹

Die DFA het verklaar dat lede van die League hulself moes afvra "whether, after all, the solid results they are likely to obtain in the direction of uniting this unhappy South Africa are not likely to be in inverse ratio to the amount of talk about flags in which they indulge. It was Mr. Rhodes who pointedly reminded his admirers on one occasion that there were other flags than the Union Jack in South Africa, and that the sentiment of those flags had to be respected by people who genuinely desired to unite the Colonies and States."⁶²

Die DFA se veroordeling van kol. Brabant, die nuwe president van die League, se bewering dat die Afrikanerbond 'n "unexpressed feeling of dissatisfaction" teen Britse beheer

59. DFA, 17.12.1896, "Editorial."

60. DFA, 25.10.1897, "Editorial"; 21.10.1897, "Editorial"; Vgl. p.107 van die teks.

61. DFA, 3.12.1896, "Editorial."

62. Ibid.

en oppergesag gekoester het, het 'n heftige reaksie van Redmond Orpen, die voorsitter van die Herbert-tak van die League, uitgelok. "I would like to ask, what, in your opinion, brought the League into existence, but the feeling of 'unexpressed dissatisfaction' with British rule, entertained by the Africander Bond and the party it represents?" Orpen het verder verklaar: "When you have once disabused your mind of the opinion that the League has been formed for the sole purpose of discussing 'Cheap-food,' the Liquor and Mining Laws, and for working the parish-pump in the intervals, and have grasped the fact that the sentiments expressed in its first primary principles constitute the chief reason for its existence you may hope to achieve some good."⁶³

Die DFA se redakteur het hierop geantwoord: "If it be true that the League was started for the reason (!) our correspondent gives, and not as a Cape Liberal Party, so much the worse for the League and for the country, which is badly in need for such a Party."⁶⁴ Dié antwoord verrai 'n onwilligheid aan die kant van die DFA-redakteur om die ware feite omtrent die League in oënskou te neem. Die redakteur moes tog daarvan bewus gewees het dat die League as teenvoeter vir die Afrikanerbond gestig is en dat sy hoofoogmerk die behoud van Britse oppergesag was, en nie die vorming van 'n progressiewe party in die Kaapkolonie nie.

Die DFA het ook die League se teenhanger in Brittanje, die South African Association, heftig veroordeel en het die League se verbintenis met die organisasie betreur. Dat die DFA bloedweinig van die Association gedink het, blyk duidelik uit sy bewering dat dit "a society of busybodies" was wat Suid-Afrika gedurende die afgelope paar maande onder sy vlerk geneem het. "It is 'run,' chiefly, by a member of Parliament named Galloway, who comes from Manchester and who makes boilers."⁶⁵

63. DFA, 1.10.1897, "Editorial"; 11.10.1897, "Letter"; 18.5.1896, "Report."

64. DFA, 11.10.1897, "Editor's comment on letter."

65. DFA, 25.7.1896, "Editorial."

Die DFA het Rider Haggard, 'n lid van die Association, se verklaring dat "the worst alleged against Mr Rhodes was his desire to see the British flag float where it had floated before - over the Government Buildings at Pretoria" as "clotted nonsense" veroordeel. "To talk about the British flag floating again at Pretoria, at a time like the present ... is about as wicked an act as any man in a responsible position could well commit," het die DFA verklaar.⁶⁶

Die DFA het die South African Association se inmenging in Suid-Afrikaanse aangeleenthede afgekeur en het verklaar: "We are a self-governing community, and for the South African Association or anybody else in Britain to interfere in our internal affairs would be resented as an act of stupid impertinence."⁶⁷ Volgens die DFA was Chamberlain "quite 'vigorous' enough, without the unsought and unappreciated interference of these meddling nobodies."⁶⁸

Dit is moeilik om te bepaal hoe groot die invloed van die South African Association op die Britse openbare mening was. Dit is egter duidelik dat die organisasie baie aktief was en groot getalle na sy vergaderings getrek het.⁶⁹ Die Association het daarop aanspraak gemaak dat dit in 1897 'n ledetal van 1 600 gehad het, wat ongeveer vyftig Britse parlamentslede ingesluit het.⁷⁰ As die syfers enigszins as betroubaar beskou kan word, was die DFA se bewering dat die Association uit 'n aantal "nobodies" bestaan het, ten minste ongegrond.

Die South African League op die Diamantvelde

Alhoewel die DFA die South African League dikwels heftig gekritiseer het, het die koerant slegs lof vir die takke van die organisasie op die Diamantvelde gehad. Die DFA het veral die Kimberley-tak herhaaldelik vir sy verstandige en gematigde optrede geloof. "If the League is fairly represented

66. Ibid.

67. DFA, 18.1.1898, "Editorial."

68. DFA, 28.9.1897, "Editorial."

69. J.S. Marais, op. cit., p. 170.

70. M.F. Bitensky, op. cit., p. 38.

by its Kimberley branch, which has worked quietly, unceasingly, and not without success in the spirit of a Cape Progressive Party, the organisation is something which in our judgment Colonists of liberal tendencies should support," het die DFA verklaar.⁷¹

Dit is vervolgens nodig om op die optrede en uitsprake van die League op die Diamantvelde te let ten einde vas te stel of daar wel 'n betekenisvolle verskil tussen die Beaconsfield- en Kimberley-takke en die res van die organisasie was.

Tydens die stigtingsvergaderings van die Beaconsfield- en Kimberley-takke van die League is beklemtoon dat die League nie teen die Afrikaner nie, maar wel teen die Afrikanerbond gekant was. Charles Blackbeard, die president van die Beaconsfield-tak, het beweer dat die slagspreuk van die Afrikanerbond "Africa for the Afrikanders" was en dat hulle beoog het om die Imperiale faktor in Suid-Afrika te elimineer. Daar is ook tydens die Kimberley-vergadering verwys na die dislojale faksie in die Kaapkolonie "who were not upholding British supremacy as could be desired" en wat begeer het om die Imperiale faktor uit te skakel.⁷²

Ten spyte van die League op die Diamantvelde se verklaarde teenkanting teen die Afrikanerbond, is daar tog in September 1896 'n gekombineerde vergadering van plaaslike League- en Bond-ondersteuners in Kimberley gehou om die rinderpes-vraagstuk te bespreek. J.J. Michau, die voorsitter van die Kimberley-tak van die Afrikanerbond, het by die geleentheid verklaar dat "there was no one more loyal to the Queen than the Africander Bond."⁷³ Lede van die Bond het ook die opening van die South African League-klub op 21 Desember 1897 bygewoon.⁷⁴

71. DFA, 15.1.1898, "Editorial"; 23.12.1896, "Editorial"; 29.1.1897, "Editorial."

72. DFA, 13.5.1896, "Report"; 21.5.1896, "Report."

73. DFA, 18.9.1896, "Report."

74. DFA, 22.12.1897, "Sub-Editorial."

Tydens 'n vergadering van die Beaconsfield-tak van die League, gehou op 1 Februarie 1897, het die voorsitter van die vergadering, Charles Prior, ontken dat die League vyandiggesind was teenoor die Afrikaner en bygevoeg: "The League was not founded to oppose the Bond but to advance the interests of the country."

Prior het ook beweer dat dr Darley-Hartley nie heeltemal die regte man in die regte plek was nie en dat hy "had gone astray to a certain extent." Ook Blackbeard het erken dat die Beaconsfield-tak nie heeltemal met die dagbestuur van die League oor optrede van die verlede saamgestem het nie, alhoewel hy bygevoeg het dat "the minor difficulties could be waived as long as they agreed on main principles."⁷⁵

Ook ten opsigte van die Transvaalse vraagstuk is daar 'n duidelike aanduiding dat die League op die Diamantvelde aanvanklik 'n gematigde optrede voorgestaan het. Die reaksie van die Beaconsfield-tak op 'n mosie van Vere Stent ten gunste van 'n meer aggressiewe beleid teen Transvaal, is 'n duidelike bewys hiervan. Stent het op 8 Februarie 1897 tydens 'n vergadering van die Beaconsfield-tak voorgestel dat "this meeting instructs its delegates to advocate in Congress the abandonment of the abjectly servile policy of conciliation pursued towards the Transvaal by the Colonial Government during the last 12 months. That this meeting further instructs its delegates to advocate, and, if necessary inaugurate, a new and vigorous progressive policy on the part of the League, which shall have for its end and aim the union of Southern Africa from Cape Point to Zambesia."

Die mosie is met 'n oorweldigende meerderheid afgekeur. John Pooley, die voorsitter van die Kimberley-tak van die League, het tydens die bespreking van die mosie enige poging om die rassegevoel op te sweep, afgekeur en het o.a. verklaar: "The League could not influence President Kruger one way or another. By being unanimous, calm, and cool they would

75. DFA, 2.2.1897, "Report."

obtain their own ends, and in time people would see that moderation was the watchword. Imflammatory speeches should not be encouraged. These matters should be left in the hands of the Imperial Government. Let Mr Chamberlain and President Kruger fight it out between them."⁷⁶

Ook Blackbeard van die Beaconsfield-tak het by geleentheid verklaar dat hulle "had quite enough to do in the Colony without interfering with the other States. At a future date, they would be glad to help elsewhere if help were needed, but for the present it behoved them to look after their own House of Parliament."⁷⁷

Dit is onmoontlik om die presiese invloed van 'n koerant op die openbare mening te bepaal. Tog kan die moontlikheid dat die DFA se gematigde beleid 'n invloed op die League in Kimberley en Beaconsfield uitgeoefen het en ten minste gedeeltelik vir hul gematigdheid verantwoordelik was, nie heeltemal uitgesluit word nie.

Dit is egter duidelik dat die Transvaalse wetgewing en die Kruger-regering se optrede m.b.t. die regbank, wat die krisis van April 1897 voorafgegaan het, die gematigde houding van die League in Kimberley 'n ernstige knou toegedien het. Tydens 'n vergadering van die Kimberley-tak, gehou op 16 Maart 1897, het John Pooley die Pers-, Pas- en Uitsettingswette, asook wet nr. 1 van 1897 heftig veroordeel en verklaar dat "this branch of the League had always been for conciliation, but that must reach a limit." Die invloed van Chamberlain blyk duidelik uit sy verklaring dat Kruger al sy beloftes aan die Uitlanders verbreek het en "instead of ... making things easier he was trying to make things harder for the people of that country."⁷⁸

John Pooley het nogtans in 'n brief aan die DFA verklaar dat oorlog, "with all its attendant horrors, must at almost all

76. DFA, 9.2.1897, "Report."

77. DFA, 2.2.1897, "Report."

78. DFA, 17.3.1897, "Report"; Vgl. p. 96 van die teks.

costs be avoided" en het as enigste oplossing 'n konvensie van Brittanje, Transvaal, die Oranje-Vrystaat, Frankryk, Duitsland, die Verenigde State van Amerika, Portugal, die Kaapkolonie, Natal en Rhodesië voorgestel.⁷⁹

Die DFA het John Pooley se toespraak en brief geloof en het verklaar dat sy "appeal is from those who are drunk either with Boer prejudice or Jingo fury to those who, as sensible practical men, having an interest in the country's welfare, may find some mode, by Convention or otherwise, out of the worse than Serbonian bog into which South African affairs have fallen."⁸⁰

Pooley se arbitrasie-voorstel was egter in direkte stryd met die beleid van die South African League wat internasionale arbitrasie m.b.t. die Transvaalse vraagstuk afgekeur het.⁸¹ Kritiek teen sy voorstel van lede van die League het dan ook nie uitgebly nie.⁸² In antwoord op die kritiek het Pooley verklaar dat daar slegs twee alternatiewe oorgebly het, nl. oorlog of arbitrasie met die raad en bystand van vreemde moondhede. "One hardly knows which is the worse, but 'of two evils choose the lesser', therefore I consider that a convention of the Powers named ... would after all be the lesser evil ..."

Pooley het egter terselfdertyd ontken dat hy sy arbitrasie-voorstel in sy hoedanigheid as lid van die League gemaak het of dat hy "peace at any price" voorgestaan het. Hy het daarop gewys dat hy in sy brief verklaar het dat oorlog "must at almost all cost be avoided." Pooley het ook sy kritici verseker dat hy die eerste beginsel van die League, nl. die handhawing van Britse oppergesag in Suid-Afrika, getrou aangehang het.⁸³

William Schreiner se getuienis voor die Britse Komitee van Onderzoek het 'n heftige reaksie van die South African League uitgelok. In antwoord op vrae van Chamberlain het Schreiner

79. DFA, 18.3.1897, "Letter."

80. DFA, 18.3.1897, "Editorial."

81. M.F. Bitensky, op. cit., p. 142.

82. DFA, 19.3.1897, "Letters."

83. DFA, 22.3.1897, "Letter."

verklaar dat die Uitlander-griewe baie oordryf is en ontken dat die meerderheid van Suid-Afrika se inwoners ontevrede was met die sogenaamde apatie van die Britse regering. Hy het ook beweer dat die South African League dr Darley-Hartley nie tot president herverkies het nie, vanweë sy sterk toesprake.⁸⁴

In 'n kabelgram aan Chamberlain het kol. Brabant o.a. verklaar dat die South African League "emphatically protests against Schreiner's evidence" en bygevoeg dat "(1)oyal colonists resent recent Transvaal legislation as warmly as Uitlanders, as menacing peace and well-being of South Africa, and view with grave misgivings apparent indifference of Imperial Government." Brabant het ook ontken dat die League "objected to utterances of last year's President; on the contrary, resolutions of both Congresses categorically adopted and endorsed them."⁸⁵

Dit is vervolgens nodig om bogenoemde reaksie van die South African League met dié van die Kimberley- en Beaconsfield-takke van die League te vergelyk.

Op 25 Maart 1897 het Charles Blackbeard, die vise-president van die South African League, namens die Beaconsfield-tak aan kol. Brabant getelegrafeer: "Think it highly necessary to cable immediately to the Secretary of State for Colonies, repudiating Schreiner's statements in reference to late President and League's attitude, and to state that League does strongly condemn apparent apathy of English Government."⁸⁶ Dit is moontlik dat kol. Brabant se kabelgram, wat op 26 Maart deur Chamberlain ontvang is,⁸⁷ die direkte gevolg van bogenoemde telegram van Blackbeard was.

Tydens 'n vergadering van die Beaconsfield-tak van die League, wat spesiaal gehou is om Schreiner se getuienis te bespreek,

84. M.F. Bitensky, op. cit., p. 141; Eric Walker, W.P. Schreiner, a South African, p. 92.

85. DFA, 31.3.1897, "Report"; M.F. Bitensky, op. cit., p. 142.

86. DFA, 26.3.1897, "Report."

87. M.F. Bitensky, op. cit., p. 142.

is die volgende besluit eenparig goedgekeur: "That this meeting strongly repudiates that part of the evidence given by Mr Schreiner before the House of Commons wherein he states that the South African League is not in sympathy with the grievances of the Transvaal uitlanders, and that the South African League acquiesces in the apparent indifference shown by the British Government in upholding British supremacy in South Africa; and condemns both statements as false and misleading."⁸⁸

'n Spesiale vergadering is ook in Kimberley gehou om Schreiner se uitlatings te beprek. By die geleentheid is die volgende besluit eenparig goedgekeur: "(T)his meeting of the inhabitants of the Diamond Fields strongly affirms its opinion that the sympathy of the majority of the British subjects in the Cape Colony is with the uitlanders of the Transvaal in their desire for the removal of the present unjust political disabilities under which they suffer, and strongly desires to see their disabilities removed, as they constitute the chief hindrance to the harmonious relationships between the races and states of South Africa."⁸⁹

Dit is opvallend dat daar in die besluit geen melding van die Britse regering se beweerde onverskilligheid t.o.v. die Uitlander-vraagstuk gemaak is nie. Die DFA het dan ook die besluit as "a thoroughly fair and honest one" geloof en het verklaar dat dit 'n jammerte was dat die ander dorpe, wat vergaderings oor die onderwerp gehou het, "did not confine themselves to precisely such an expression of opinion."⁹⁰

Wat die beweerde onverskilligheid van die Britse regering betref, het die DFA verklaar dat die feit nie uit die oog verloor moes word dat die Uitlanders self tot 'n paar maande tevore d.m.v. hul pers en verkose sprekers "expressly discouraged the idea of Imperial intervention." Die koerant het sy spyt uitgespreek dat geen spreker tydens die Kimberley-

88. DFA, 2.4.1897, "Report."

89. DFA, 3.4.1897, "Report."

90. Ibid., "Editorial."

vergadering die publiek op hul plig gewys het om 'n beroep op die Kaapse regering te doen om die inisiatief te neem "in securing a united South African representation to Pretoria."⁹¹

Daar is nie in die berig oor bogenoemde vergadering aangedui dat die South African League dit gereël het nie. Die feit dat Blackbeard en Pooley die besluite wat tydens die vergadering goedgekeur is, ingedien het, is egter 'n duidelike aanduiding dat die League ook die dryfkrag agter die Kimberley-vergadering was.⁹²

Daar was van die begin af 'n sterk Rhodes-faksie in die South African League. Die organisasie het bv. die leiding geneem in die organisering van protesvergaderings en 'n petisie met oor die 13 000 handtekeninge in 1896 teen Rhodes se bedanking as direkteur van die British South African Company.⁹³

'n Vergadering, byeengeroep deur die burgemeester, William Willis, is ook op 19 Augustus in Kimberley gehou. Tydens die vergadering is die volgende besluit met 'n oorweldigende meerderheid goedgekeur: "That this meeting, representing the commercial, mining and general interests of the inhabitants of Kimberley, hereby records its unabated confidence in the Right Hon C J Rhodes, as the friend of South Africa, and respectfully asks the Imperial Government to place no obstacle in the way of the right hon gentleman's usefulness to the people of this country." Nog 'n besluit, waarin die hoop uitgespreek is dat Rhodes se dienste as direkteur van die British South African Company "may be continued by his resumption of the position held by him in the Company," is aanvaar.⁹⁴

Die DFA het die hou van vergaderings ten gunste van die heraanstelling van Rhodes as direkteur van die British South African Company as 'n "foolish way of trying to serve Mr Rhodes"

91. Ibid.

92. Ibid., "Report."

93. M.F. Bitensky, op. cit., pp. 148, 151; J.S. Marais, op. cit., p. 166.

94. DFA, 20.8.1896, "Report."

bestempel. "We deprecate this agitation on the ground that it tends to revive questions which by tacit consent were to be held over till a little later. It breaks in upon that attitude of suspended judgment for which Mr Rhodes's friends have so constantly pleaded," het die DFA verklaar.⁹⁵

Ten spyte van sy verklaarde teenkanting teen die Rhodes-agitasie het die DFA nie die daaropvolgende vergadering in Kimberley veroordeel nie. Die koerant het verklaar dat dit ten minste van die promotors van die vergadering gesê kon word "that they stayed their hand at a time when, had resolutions very much more strongly worded than the present ones been announced, a Kimberley audience would have carried them with acclamation." Volgens die DFA was die besluite wat tydens die vergadering goedgekeur is "a testimonial of which any public man might feel proud."⁹⁶

Die DFA het egter 'n lid van die vergadering se uitgesproke wens dat Rhodes onmiddellik weer aan die hoof van sake in die Kaapkolonie moes staan, veroordeel. "The Mr Rhodes whom we prefer to believe is the real Mr Rhodes ... has told us over and over again in the past that if we wish to promote the welfare of South Africa we must respect the sentiment of the party of which Mr Kruger is the leader; and the least that we owe to that party is to say nothing about Mr Rhodes's return to power for the present," het die DFA verklaar. Die DFA was ten gunste daarvan dat Rhodes hom vir 'n tyd lank aan die ontwikkeling van Rhodesië moes wy. "The longer Mr Rhodes remains in the north the more likely is sound and moderate Africander sentiment to come round to the view that, after all, the attempted invasion was an incident - an act of mental aberration, if you will - and not a part of Mr Rhodes's settled and deliberate policy."⁹⁷

95. DFA, 16.7.1896, "Editorial."

96. DFA, 21.8.1896, "Editorial."

97. Ibid.

Die DFA het ook die Rhodes-petisie as 'n "ill-advised movement" veroordeel en het die berig in die Transvaal Independent dat 38 000 persone in Kimberley die petisie onderteken het met reg verwerp.⁹⁸

Toe Rhodes teen die einde van 1896 onderweg na Engeland vir die Britse ondersoek in die Jameson-inval deur die Kaapkolonie gereis het, is hy soos 'n held ontvang. Die South African League het vir hom groot verwelkomings in Port Elizabeth en Kaapstad op 23 en 27 Desember onderskeidelik gereël.⁹⁹

Toe dit bekend word dat Rhodes moontlik ook by Kimberley sou aandoen, het die Dorpsraad van Kimberley op 16 Desember besluit om 'n verwelkomingskomitee, bestaande uit die hele Raad, aan te stel.¹⁰⁰ Daar was egter geen formele ontvangs vir Rhodes gereël toe hy onverwags op 26 Desember in Kimberley gearriveer het nie. Volgens die DFA is die Kimberley-stasie egter 'n uur voor sy aankoms met vlae versier en het tussen 500 en 600 mense hom ingewag.¹⁰¹

Na sy besoek het die burgemeester van Beaconsfield verklaar dat Rhodes "had the entire sympathy of the people of Beaconsfield" en dat die inwoners van die Diamantvelde "still had every confidence in the right hon gentleman." Hy het die hoop uitgespreek dat Rhodes "in the near future ... would regain what he had lost, and take a leading part in the politics of this country."¹⁰²

Die DFA het die ontvangs van Rhodes in Kaapstad en sy verwelkoming in Kimberley goedgekeur.¹⁰³ Die koerant het egter die gedagte dat die demonstrasies as bewys aan die Britse publiek dat die Kaapkolonie die Jameson-inval goedgekeur het, bedoel was of dat dit 'n poging was om die komende Britse ondersoek in die inval te verhoed, verwerp. "It was to

98. DFA, 6.11.1896, "Editorial"; 29.8.1896, "Sub-Editorial."

99. M.F. Bitensky, op. cit., pp. 151-152; J.G. Lockhart and C.M. Woodhouse, Rhodes, p. 362.

100. DFA, 17.12.1896, "Report."

101. DFA, 28.12.1896, "Report."

102. DFA, 31.12.1896, "Report."

103. DFA, 10.12.1896, "Editorial"; 22.12.1896, "Editorial."

Mr Rhodes as the peacemaker, Mr Rhodes as the one man essential to the future of Rhodesia, that the Cape tendered its welcome," het die DFA verklaar.¹⁰⁴ Die DFA het hom dan ook by herhaling ten gunste van Rhodes se terugkeer na Rhodesië uitgespreek.¹⁰⁵ Soos 'n paar maande tevore was die koerant teen Rhodes se onmiddellike heraanstelling as Eerste Minister van die Kaapkolonie gekant. "For months past we have urged that while the sincerity of certain persons who would have Mr Rhodes Prime Minister of the Cape again to-day, Raid or no Raid, is not open to question, their discretion certainly is; and that Mr Rhodes's first work lies in the North."¹⁰⁶

Dit is opvallend dat die Kimberley- en Beaconsfield-takke van die South African League nie in hul amptelike hoedanigheid aan enige van die bogenoemde demonstrasies ten gunste van Rhodes deelgeneem het nie.

Eers in Augustus 1897 het John Pooley vir die eerste keer na Rhodes tydens 'n vergadering van die Kimberley-tak van die League verwys toe hy Rhodes se verklaring dat hy in volle ooreenstemming met die beginsels van die League was, bespreek het. Pooley het verklaar dat die leuse van die League "was 'Measures not men,' and if Mr Rhodes will support these principles, he would be supported by the League, and no one could blame the League for accepting the support of so strong a man."¹⁰⁷

Die Kaapse politieke situasie na die Jameson-inval

Na Rhodes se bedanking as Eerste Minister van die Kaapkolonie in begin-1896 is sy plek deur sir Gordon Sprigg ingeneem. Die Sprigg-ministerie het die ondersteuning van die Afrikanerbond, wat die sterkste party in die Kaapse parlement was, geniet.¹⁰⁸ In die loop van 1896 het William Schreiner as die nuwe parlementêre leier van die Bond na vore gekom.

104. DFA, 26.1.1897, "Editorial."

105. DFA, 10.12.1896, "Editorial"; 22.12.1896, "Editorial"; 28.12.1896, "Editorial."

106. DFA, 22.12.1896, "Editorial."

107. DFA, 19.8.1897, "Report."

108. J.S. Marais, op. cit., p. 167; M.A.S. Grundlingh, op. cit., p. 254.

Jan Hendrik Hofmeyr, wat in 1895 bedank het, het egter nog 'n groot invloed in die Bond-organisasie uitgeoefen.¹⁰⁹

Die Progressiewe Party, wat soos sy teenhanger in die kiesafdelings, die South African League, Britse oppergesag voorgestaan het, het homself in die loop van 1896 en 1897 in die parlementêre opposisie georganiseer.¹¹⁰ In Mei 1896 is James Rose Innes tot die leier van die amptelike Opposisie verkies.¹¹¹ Innes was die leier van 'n groepie liberales in die Parlement wat die steun van die South African Political Association geniet het. Die Association, wat deur die Cape Times as "all head" i.p.v. "all heart" soos die South African League beskryf is, kon egter nie daarin slaag om die steun van 'n beduidende faksie van die Britse koloniste in die Kaapkolonie te verkry nie. Mettertyd het baie van die Association se lede dan ook by die League aangesluit.¹¹²

Innis het egter die versoek van die South African League om president van die organisasie te word, van die hand gewys, omdat hy vermoed het dat dit verbintenisse met Rhodes gehad het.¹¹³ Hy het geweet dat Edmund Garrett van die Cape Times en ander prominente lede van die League besig was om die weg vir Rhodes se terugkeer na die Kaapse politiek voor te berei.¹¹⁴ Innes se weiering om hom met die South African League te verbind en sy bedanking in 1897 as leier van die Opposisie het die weg vir Rhodes se terugkeer as leier van die Progressiewes oopgelaat.¹¹⁵

Sir Gordon Sprigg kon nie vir lank die druk van die Progressiewes weerstaan nie. Die mosie van wantroue in sy regering, wat die South African League in Augustus 1896 in sy eie kiesafdeling, Oos-Londen, deurgevoer het, het as waarskuwing gedien. Sprigg het gevolglik, in Marais se woorde, sy seile na die wind

109. J.S. Marais, op. cit., p. 169.

110. Ibid., p. 167.

111. M.A.S. Grundlingh, op. cit., p. 254.

112. J.S. Marais, op. cit., p. 165.

113. M.F. Bitensky, op. cit., p. 147.

114. J.S. Marais, op. cit., p. 166.

115. Ibid., p. 168; M.F. Bitensky, op. cit., p. 150.

gespan wat in Rhodes se rigting gewaai het.¹¹⁶ Hy het in die openbaar ontken dat daar 'n breuk tussen hom en Rhodes was en tydens sy besoek aan Engeland in 1897 het hy Rhodes openlik verdedig. Sprigg het met sy optrede die Afrikaners die harnas ingeja en die Afrikanerbond van hom vervreem.¹¹⁷

Rhodes het uiteindelik in Januarie 1898 finaal besluit om sy politieke loopbaan as die leier van die Progressiewe Party te hervat.¹¹⁸ Teen hierdie tyd was die South African League sonder twyfel met Rhodes verbind en het dit, in Rhodes se eie woorde, slegs 'n tak van die Progressiewe Party geword.¹¹⁹ Dit was van weinig belang dat Rhodes nie 'n progressiewe in die ware sin van die woord was nie, aangesien die Kaapse interne politiek heeltemal deur die Transvaalse vraagstuk oorskadu is. Die ware skeidslyn was die geskil tussen Brittanje en Transvaal en die houding wat die Kaapkolonie m.b.t. dié vraagstuk sou inneem.¹²⁰

Die Kaapse verkiesing van 1898 en die oorname van die Diamond Fields Advertiser

Die jaar 1898 is ingelei met die verkiesing van die Kaapse Wetgewende Raad. Die verkiesing is, in Milner se woorde, hoofsaaklik "on the Rhodes-Kruger issue" gevoer en is deur die Progressiewe Party met 'n klein meerderheid gewen.¹²¹

Op 22 Junie is die Sprigg-regering verslaan toe 'n mosie van wantroue, ingedien deur Schreiner, deur die Huis goedgekeur is. Die daaropvolgende verkiesing van die Wetgewende Vergadering was die bitterste wat nog ooit in die geskiedenis van die Kaapkolonie gevoer is.¹²² Plaaslike vraagstukke is heeltemal oorskadu deur die vraag of die Kaapkolonie Britse druk op Transvaal of 'n vredevolle oplossing van die Transvaalse vraagstuk sou ondersteun. Die Progressiewes het

116. J.S. Marais, op. cit., pp. 167-168.

117. Ibid., 168; M.A.S. Grundlingh, op. cit., p. 256.

118. T.R.H. Davenport, op. cit., p. 173.

119. M.F. Bitensky, op. cit., p. 149.

120. Ibid., pp. 139, 153; M.A.S. Grundlingh, op. cit., p. 256.

121. Ibid.; M.F. Bitensky, op. cit., p. 153.

122. J.S. Marais, op. cit., p. 224.

dit egter in 'n slagkreet vir Britse oppergesag teenoor republikeinse oorheersing omskep.¹²³ Rhodes het alreeds in April verklaar dat "one section of the people wants to make a Republic in South Africa, and another section wants to make a united South Africa under our flag ... Those are the politics of South Africa ..."¹²⁴

Hierteenoor het Schreiner se Suid-Afrikaanse Party ontken dat hulle 'n republikeinse of Kruger-party was. Hulle het vriendskaplike betrekkinge met die Kaapkolonie se buurstate, insluitende die Zuid-Afrikaansche Republiek, voorgestaan en was teen Britse inmenging in Suid-Afrikaanse aangeleenthede gekant.¹²⁵

Dit is duidelik dat daar vir 'n koerant soos die DFA, met sy afkeer van die slagspreuk van Britse oppergesag en sy verwerping van die aanklag van dislojaliteit teen die Afrikanerbond en die sogenaamde republikeinse komplot, weinig kans was op oorlewing in die politieke klimaat van 1898.

Die DFA was weliswaar geen ondersteuner van die Afrikanerbond¹²⁶ of 'n bewonderaar van die Sprigg-regering nie.¹²⁷ Die koerant was egter teen die verdeling van die Suid-Afrikaanse bevolking in Rhodes- en Kruger-kampe gekant en het geweier om as 'n volgeling van òf Rhodes, òf Kruger geklassifiseer te word.¹²⁸ Die DFA het hom teen die ekstremistiese elemente in beide Afrikanerbond en South African League uitgespreek en het die vorming van 'n gematigde party voorgestaan. "It is the momentary predominance of such extreme elements, whether in League or Bond, which makes the judicious grieve, and causes sensible and moderate men to cry out with Mercutio: 'A plague o' both your Houses!'"¹²⁹

Suid-Afrika van die jaar 1898 was egter geen geskikte plek vir gematigdes nie. Nog nooit tevore was die Kaapse politiek so

123. M.A.S. Grundlingh, op. cit., p. 259.

124. J.S. Marais, op. cit., p. 224.

125. Ibid.; M.A.S. Grundlingh, op. cit., p. 260.

126. DFA, 26.8.1896, "Editorial"; 22.3.1897, "Editorial."

127. DFA, 3.5.1897, "Editorial"; 29.5.1897, "Editorial."

128. DFA, 13.4.1897, "Editorial."

129. Ibid.; DFA, 21.2.1898, "Editorial."

duidelik afgebaken nie¹³⁰ en met onafhanklikes en gematigdes is daar tydens die verkiesing korte mette gemaak. Rhodes het op 17 September verklaar: "I can respect your Bondsmen, and I can fight your Bondsmen ... But these Independents! I cannot stand them."¹³¹

Die DFA se hardnekkige handhawing van sy standpunt teen Rhodes se terugkeer na die Kaapse politieke arena het moeilikheid voorspel. Die DFA het verklaar dat 'n afdeling van die Britse koloniste (waarby die koerant ongetwyfeld ook homself ingesluit het) "though Imperialists to the core, hesitate to recognise in Mr Rhodes the only apostle and representative of true Imperialism. ... To these, Mr Rhodes is still an uncertain quantity and they are not prepared to give him a blank cheque in political matters. They do not think that a man who has made 'mistakes' of such gravity is quite to be trusted - all at once - with the political destiny of the Cape ... For the present they think his place is in Rhodesia."¹³²

Die DFA het aangevoer dat die voorstanders van Rhodes se terugkeer na 'n leiersposisie in die Kaapse politiek "are unintentionally doing the British flag and the cause it represents a great disservice." Boonop was hulle totaal blind vir die Kaapse belange. Die DFA was oortuig daarvan dat die Afrikaanssprekendes in Suid-Afrika Rhodes se heraanstelling as Eerste Minister van die Kaapkolonie as 'n moedswillige belediging sou beskou en dat dit die Kaapkolonie in 'n gevaarlike posisie van isolasie sou plaas.¹³³ "If he (Rhodes) wishes to help the cause of peace and unity in South Africa, let him give a public pledge that he will not attempt to re-enter Cape politics at the next election ..."¹³⁴

James Rose Innes was die DFA se keuse van 'n leier vir die Progressiewes, nie Rhodes nie. "Mr Innes, as a son of the soil, a true Imperialist, and a politician who has never

130. M.A.S. Grundling, op. cit., p. 128.

131. T.R.H. Davenport, op. cit., p. 173; J.S. Marais, op. cit., pp. 225-226.

132. DFA, 16.8.1897, "Editorial."

133. DFA, 12.10.1897, "Editorial."

134. DFA, 6.10.1897, "Editorial."

flinched from the utterance of his convictions whatever penalty of momentary unpopularity may have befallen him, is the leader to whom attention would be naturally turned," het die DFA verklaar.

Hierteenoor het die DFA beweer dat "Saul among the prophets is not a more incongruous sight than Mr Rhodes as leader of the Progressives." Volgens die DFA kon Rhodes onmoontlik 'n liberale program aanvaar sonder om die standpunte wat hy herhaaldelik by vorige geleenthede uitgespreek het, in te boet.¹³⁵

Teen Desember 1897 het die DFA aangedui dat hy Rhodes as lid van 'n Innes-ministerie sou aanvaar "provided the responsibility for the conduct of the Government rested with the latter." Rhodes moes, volgens die koerant, aankondig dat "he recognises that his great mistake renders it impossible for the present for him to fill the post of Premier in the Cape Colony" en dat hy die volle gewig van sy invloed agter Innes sou ingboi.¹³⁶

Die DFA was egter 'n stem roepende in die woestyn. Rhodes, en nie Innes nie, het as die leier van die Progressiewes na vore getree en hy het hom met hart en siel in die verkiesingstryd gewerp. Hy het alles in sy vermoë gedoen om 'n oorwinning vir die Progressiewe Party te verseker en het self erken dat hy aansienlike geldelike bydraes tot die party se verkiesingsveldtog gelewer het. Terselfdertyd het hy Schreiner en sy party daarvan beskuldig dat hulle geldelike hulp van Transvaal ontvang het.¹³⁷

Rhodes het besluit om in die kiesafdeling van Barkly-Wes, wat hy reeds sedert 1881 in die Kaapse parlement verteenwoordig het, te staan. Sy ondersteuners, wat gevrees het dat die groot aantal Afrikaners in die kiesafdeling teen hom sou stem, het hom egter ook vir Namakwaland genomineer.¹³⁸

135. DFA, 25.10.1897, "Editorial."

136. DFA, 14.12.1897, "Editorial."

137. M.A.S. Grundlingh, op. cit., pp. 257, 260; J.G. Lockhart en C.M. Woodhouse, op. cit., p. 408.

138. Ibid., p. 411; Brian Roberts, Kimberley: Turbulent City, p. 186.

In Kimberley was dr Frederick Rutherford Harris, Rhodes se vriend en regterhand in die Rhodes-sameswering, een van die vier Progressiewe kandidate.¹³⁹ Harris het Kimberley sedert 1894 in die Kaapse parlement verteenwoordig. Hy was egter in 1896 verplig om te bedank nadat die Wetgewende Vergadering aan hom verlof tot afwesigheid van die 1896-sitting geweier het.¹⁴⁰ Richard Solomon is onbestrede in sy plek verkies.¹⁴¹ Solomon het egter geweier om op Rhodes se voorwaardes te staan en soos hy self in Januarie 1898 aan Innes geskryf het: "I suppose my rejection of his conditions means political extinction, as I cannot stand for Kimberley without De Beers support."¹⁴²

Die vier Progressiewe kandidate in Kimberley is deur J.J. Michau van die Afrikanerbond en dr Arnold Watkins, wat as onafhanklikes gestaan het, geopponeer.¹⁴³ Volgens Vere Stent het Watkins 'n goeie kans gestaan om Harris tydens die verkiesing te verslaan, aangesien laasgenoemde baie ongewild was. Veral Beaconsfield "was almost to a man opposed to Harris."¹⁴⁴

Boonop het die DFA onder redaksie van Albert Cartwright geen geheim van sy renons in Harris gemaak nie. Sedert die Jameson-inval is giftige aanvalle van tyd tot tyd in DFA-hoofartikels teen Harris geloods. Volgens die DFA se redakteur het hierdie "penny-plain-and-twopence-coloured Imperialist"¹⁴⁵ hoegenaamd geen aanspraak op die rang van 'n voorste Suid-Afrikaner gehad nie.¹⁴⁶ "There ought to be no room in our politics for men like Dr. Harris. They are the 'Little Englanders' - people who see an enemy in every man with a Dutch name; people incapable of the conception of a world-wide Empire in which the greatest diversity in local

139. DFA, 11.7.1898, "Bibliographical sketches."

140. Harrison M. Wright (ed.), Sir James Rose Innes Selected Correspondence (1884-1902), pp. 100n, 188n; DFA, 30.7.1896, "Editorial"; 7.8.1896, "Editorial."

141. DFA, 24.9.1896, "Report."

142. Harrison M. Wright (ed.), op. cit., pp. 232-233.

143. DFA, 27.7.1898, "Letter from J.J. Michau"; Vere Stent, "Vere Stent Recalls Old Times," DFA Jubilee Supplement, 22.3.1928.

144. Ibid.

145. DFA, 24.7.1897, "Sub-Editorial."

146. DFA, 1.8.1896, "Sub-Editorial."

government goes hand in hand with imperceptible but real and deep-seated devotion to the Imperial Power."¹⁴⁷

Toe dit bekend word dat Harris beplan het om weer as Kimberley se verteenwoordiger tot die Kaapse politiek toe te tree, het die DFA sarkasties opgemerk: "He has been prevented from following out his patriotic ideas in Parliament for some time past, but happily the free and independent electors of Kimberley - especially a certain section of them - will be invited to set that right at the next General Election, and to make it appear to England that a Progressive and thoroughly British constituency approves the Raid! Unless we are greatly mistaken they will respond - with a vengeance."¹⁴⁸

Hierteenoor het die DFA 'n groot bewondering vir dr Arnold Watkins gekoester. Die DFA het bv. die South African League in Kimberley veroordeel weens hul weiering om Watkins tydens 'n moontlike tussenverkiesing in 1897 te ondersteun. Die DFA het die aanklag teen Watkins dat hy die ondersteuning van die Afrikanerbond gesoek het, verwerp en het verklaar dat hy "an earnest and whole-souled supporter" van die Progressiewe Party was.¹⁴⁹ Toe Watkins egter besluit het om nie vir kol. David Harris tydens die tussenverkiesing teen te staan nie, het die DFA sy optrede geloof en sy oortuiging uitgespreek dat die Progressiewes op die Diamantvelde Watkins tydens die algemene verkiesing sou ondersteun.¹⁵⁰

Volgens Vere Stent het Cartwright dit van die begin af duidelik gestel dat hy Harris, kom wat wil, nie tydens die 1898-verkiesing sou ondersteun nie, maar wel vir Watkins. Dit is duidelik dat so 'n houding van die redakteur van die enigste dagblad op die Diamantvelde sake vir Harris tydens die algemene verkiesing baie kon bemoeilik, veral as hy i.e.g. nie baie gewild was nie.¹⁵¹

147. DFA, 21.5.1897, "Editorial."

148. DFA, 8.2.1898, "Editorial"; 21.5.1897, "Editorial."

149. DFA, 19.6.1897, "Editorial"; 7.7.1897, "Editorial."

150. DFA, 1.7.1897, "Editorial."

151. Vere Stent, op. cit.

Rhodes was nietemin vasberade om Harris tot die Kaapse parlement verkies te kry. Volgens Stent het hy self sy verskyning op die Diamantvelde gemaak en "(t)here was a deputation and an interview."¹⁵² Ongelukkig het Stent nie op laasgenoemde bewering uitgebrei nie en moet die leser dus maar sy eie gevolgtrekking oor die aard en uitslag van die afvaardiging en onderhoud maak. Dit kan egter met redelikheid aanvaar word dat Cartwright, wat volgens Stent 'n eerlike man was "who under no consideration would write against his conscience,"¹⁵³ hom nie deur Rhodes sou laat intimideer nie. Die enigste oplossing was die oorname van die DFA en die vervanging van die weerspannige Cartwright met 'n redakteur wat Rhodes en die Progressiewe Party tydens die algemene verkiesing heelhartig sou ondersteun.

Volgens 'n tydgenoot, J.A. Hobson, het die Rhodes-groep reeds by twee vorige geleenthede probeer om op 'n agterbakse wyse beheer oor die DFA te verkry. Eers het hulle aangebied om die helfte van die koerant teen £8 000 te koop en 'n jaarlikse salaris van £2 000 aan die redakteur te betaal op voorwaarde dat hy die verandering van eienaars geheim hou. 'n Paar jaar later het hulle aangebied om die DFA teen £20 000 te koop en 'n vergoeding van £1 000 aan die redakteur, wat deur iemand met "proper" sienswyses vervang sou word, uit te betaal. Volgens Hobson was die voorwaarde vir die aankoop die verskyning van die DFA onder die naam van die vorige eienaar.¹⁵⁴

Cartwright het ook by geleentheid aan Schreiner geskryf dat Rhodes se ondersteuners probeer het om die DFA en die gebruik van die eienaar se naam tot na die verkiesing te koop.¹⁵⁵

In Februarie 1898 het hulle uiteindelik sukses behaal toe die DFA vir £12 500 deur Frederick Luke St Leger, die algemene

152. Ibid.

153. Ibid.

154. J.A. Hobson, The War in South Africa: Its Causes and Effects, p. 207.

155. Eric A. Walker, op. cit., pp. 102-103.

bestuurder van die Cape Times en swaer van dr Rutherford Harris, in belang van die Progressiewe Party gekoop is.¹⁵⁶ Die DFA is kort hierna in 'n maatskappy omskep met kapitaal verskaf deur St Leger, Rhodes, verteenwoordig deur Harris, en 'n plaaslike drukker, Ferdinand Schuler. Die eerste direkteure was St Leger, Schuler, Percy Dreary, Gustav Bonas, William Anderson en Thomas Tyson.¹⁵⁷

Albert Cartwright, wat f1 000 as vergoeding vir die verlies van sy werk ontvang het, is deur George Green opgevolg. Green het voorheen onder Edmund Garrett op die redaksie van die Cape Times gedien en is deur Garrett aangeraai om die redakteurskap van die DFA te aanvaar.¹⁵⁸

Twee dae na die oorname van die DFA is die nuwe beleid van die koerant onder die opskrif "Our Policy - Imperialism" soos volg gedefinieer: "(W)e do not hesitate to say that we recognise Mr Rhodes as the concrete embodiment of that principle of Imperialism and of British dominance which it shall be our duty to encourage and defend from every form of attack."¹⁵⁹

Tydens die daaropvolgende verkiesingstryd het die DFA dan ook aan Rhodes en Harris sy heelhartige ondersteuning gegee.¹⁶⁰ Alhoewel die Progressiewe Party die verkiesing uiteindelik met een setel verloor het,¹⁶¹ is beide Rhodes en Harris met oorweldigende meerderhede herkies.¹⁶²

-
156. J.A. Hobson, op. cit., pp. 207-208; George A.L. Green, An Editor Looks Back (South African and other Memories 1883-1946), p. 64; George Beet, "The Diamond Fields Advertiser - 1878-1928," DFA Jubilee Supplement, 22.3.1928; DFA, 22.2.1898, "Notice."
157. George Beet, op. cit.; Conrad Lighton and Cyril B. Harris, Details Regarding the Diamond Fields Advertiser (1878-1968), pp. 11-12.
158. Vere Stent, op. cit.; George A.L. Green, op. cit., pp. 37, 44, 64; DFA, 22.2.1898, "Notice."
159. DFA, 24.2.1898, "Editorial."
160. DFA, 20.7.1898, "Editorial"; 23.7.1898, "Editorial."
161. J.S. Marais, op. cit., p. 226.
162. DFA, 19.8.1898, "Report"; 2.9.1898, "Report."

HOOFSTUK VI

BESLUIT

Uit die voorafgaande het geblyk hoe die politieke en ekonomiese implikasies van die ontdekking van goud aan die Rand teen 1895 aan Britse staatsmanne rede tot ernstige kommer omtrent Brittanje se posisie as die oppergesag in Suid-Afrika gegee het. Die nuwe rykdom van Transvaal het die Republiek in staat gestel om sy onafhanklikheid te versterk en die vorming van 'n Britse federasie in Suid-Afrika effektief teen te staan. Boonop het die ontdekking van goud aan die Rand die ekonomiese swaartepunt van Suid-Afrika vanaf die Kaapkolonie na Transvaal verskuif. Dit het die vrees by Britse staatsmanne laat ontstaan dat Transvaal mettertyd die ander Suid-Afrikaanse state in 'n onafhanklike Suid-Afrikaanse republiek sou intrek.

In 1896 het lord Selborne, die Britse ondersekretaris van kolonies soos volg aan Joseph Chamberlain geskryf: "In a generation the S.A.R. will by its wealth and population dominate South Africa. South African politics must revolve round the Transvaal, which will be the only possible market for the agricultural produce or the manufactures of Cape Colony and Natal. The commercial attraction of the Transvaal will be so great that a Union of the South African States with it will be absolutely necessary for their prosperous existence. The only question in my opinion is whether that Union will be inside or outside the British Empire."¹

'n Onafhanklike Transvaal sou dus nie alleen die vorming van 'n Britse federasie van Suid-Afrikaanse state kon verhoed nie. Hoe langer die Zuid-Afrikaansche Republiek as onafhanklike staat bly voortbestaan het, hoe groter het die gevaar geword dat Brittanje as die oppergesag in Suid-Afrika heeltemal uitgeskakel kon word deur die totstandkoming

1. J.S. Marais, The Fall of Kruger's Republic, p. 327.

van 'n onafhanklike Verenigde State van Suid-Afrika met Transvaal as die hoeksteen. Die vasberadenheid van Britse staatsmanne om laasgenoemde gebeurlikheid te voorkom, was die hoofmotief agter die Britse beleid t.o.v. Transvaal nadat die rykdom van die Rand onomstootlik bewys is.²

Die Jameson-inval was 'n poging om 'n Suid-Afrikaanse federasie tot stand te bring deur die Kruger-regering, wat die grootste struikelblok op weg na federasie was, uit die weg te probeer ruim. Dié poging van Rhodes het egter geboemerang deurdadig dit Kruger se posisie versterk het, terwyl dit Brittanje se posisie as die oppergesag in Suid-Afrika verder verswak het.

Die Jameson-inval het boonop 'n totale reorganisasie van die Kaapse politieke situasie tot gevolg gehad. Ou politieke bondgenootskappe is vernietig, terwyl nuwes, hoofsaaklik gebaseer op "rasse"-gronde gevorm is. Die Afrikaner in die Kaapkolonie het sy geledere gesluit teen wat hy gesien het as 'n aanslag op sy nasionaliteit. Die Engelse koloniste het hulself in 'n verenigde front rondom die South African League en Rhodes georganiseer. Die South African League het dus in die behoefte van 'n georganiseerde Britse party wat Chamberlain se imperialistiese oogmerke in Suid-Afrika kon help bevorder, voorsien. Met sy slagspreuk van Britse oppergesag het die League die Britse openbare mening in Suid-Afrika agter die Britse regering verenig ten gunste van 'n kragdadige beleid t.o.v. Transvaal, gerugsteun met oorlog indien nodig.

James Rose Innes het in Oktober 1896 aan John X Merriman, omtrent die intense gevoel van vyandigheid tussen Engels- en Afrikaanssprekendes soos volg geskryf: "I have had special opportunities of gauging the intense race feeling which exists not only on the part of the Dutch but also on the part of the English population. ... I hope I am wrong, but I regard civil war among the white people of South Africa as a by no means remote possibility in the near future ...

2. Ibid., p. 329; N.G. Garson, "British Imperialism and the coming of the Anglo-Boer War", South African Journal of Economics, Vol. 30, 1962, p. 149.

There will be a blow up one of these days and the effect will not be confined to Johannesburg."³

Daar was egter Engelse koloniste soos John X Merriman, W.P. Schreiner, Cronwright-Schreiner en J.W. Sauer wat Rhodes weens sy aandeel in die Jameson-inval veroordeel het, alhoewel hulle simpatiek gestaan het jeens die Uitlanders. Hulle het hulle gevolglik na die inval aan die kant van die Afrikanerbond geskaar. Dit is hierdie samewerking tussen die Afrikanerbond en leidende Engelse koloniste wat uiteindelik tot die totstandkoming van die Suid-Afrikaanse Party gelei het.⁴

Daar kan nie van die DFA as kontemporêre bron verwag word om die volle omvang en betekenis van die gebeure wat hy meegemaak het, te begryp nie. Die DFA kon immers nie soos die historikus wat op 'n afstand staan, 'n hele periode in die lig van die voorafgaande sowel as die daaropvolgende gebeure waarneem nie. Net so min kan daar van die DFA as kontemporêre bron wat midde-in die Suid-Afrikaanse politieke krisis van die jare 1896 tot 1898 gestaan het, onpartydigheid verwag word. Die DFA het onlosmaaklik deel van sy tyd gevorm en het dit beleef soos geen historikus dit ooit kan beleef nie. Die vraag wat ten slotte beantwoord moet word, is aan watter kant die DFA hom geskaar het in wat sir Alfred Milner genoem het "the great game between ourselves and the Transvaal for the mastery in South Africa."⁵

Mens sou met redelikheid kon verwag dat die DFA as enigste Engelstalige dagblad in 'n oorwegend Engelstalige gemeenskap, wat noue verbintenisse met Rhodes, Jameson en die Rand gehad het, hom aan die kant van die South African League en die Britse regering ten gunste van die behoud van Britse oppergesag sou skaar. Die DFA se reaksie op die politieke

3. M.A.S. Grundlingh, "The Parliament of the Cape of Good Hope, with Special Reference to Party Politics, 1872 to 1910," Archives Year Book for South African History, 1969, VOL. II, pp. 250-251.

4. Ibid., p. 251.

5. J.S. Marais, op. cit., p. 330.

situasie van sy tyd was egter veel meer gekompliseerd as dit en is gevolglik moeilik definieerbaar. Die DFA het nl. geweier om sy volle gewig onvoorwaardelik agter òf die League, òf die Afrikanerbond in te gooi, en het die vorming van 'n gematigde progressiewe party wat oor die taalgrense heen sou strek, voorgestaan.

Die feit dat die DFA geweier het om hom met die South African League se histeriese slagkrete ten gunste van die behoud van Britse oppergesag te vereenselwig, moet egter nie as 'n teken van dislojaliteit teenoor die Britse Kroon en regering beskou word nie. Die DFA het tot 'n groot mate dieselfde oogmerke as die Britse regering en die Britse bevolking in Suid-Afrika gehad. Die koerant het hom immers by herhaling ten gunste van die behoud van Britse oppergesag in Suid-Afrika uitgespreek. Anders as die Britse regering en die League, het die DFA egter nie geglo dat Brittanje se posisie as die oppergesag in Suid-Afrika enigsins in gevaar verkeer het nie.

Alhoewel die DFA ten gunste van selfbeskikkingsreg vir Britse kolonies was, het die koerant ook nie die verswakking van die bande tussen Brittanje en haar kolonies voorgestaan nie. Die DFA het die ideaal van 'n Britse federasie van Suid-Afrikaanse state, sowel as die groter ideaal van 'n imperiale federasie van Brittanje en haar kolonies met die Britse bevolking en staatsmanne gedeel.

Die DFA was ook geen kampvegter van die Kruger-regering nie. Alhoewel die DFA die Jameson-inval heftig veroordeel het, het die koerant by herhaling verklaar dat die wanbestuur in Transvaal vir die inval verantwoordelik was. Die DFA was simpatiekgesind jeens die Uitlanders en het die Kruger-regering se weiering om aan hulle volle burgerregte toe te ken, veroordeel. Vere Stent se bewering dat Albert Cartwright se simpatie by die Boere-republieke gelê het,⁶ word dus nie deur die DFA se beleid

6. Vere Stent, "Vere Stent Recalls Old Times," DFA Jubilee Supplement, 22.3.1928.

onder sy redaksie gestaaf nie. Die DFA het geen geheim van sy afkeur in die "fatal thirteen" gemaak nie. Die Kruger-regering se beleid t.o.v. die goudmynindustrie en die Transvaalse regbank, sowel as die Pas-, Pers-, Immigrasie- en Uitsettingswette is onomwonde deur die DFA veroordeel.

Hierteenoor het die DFA selde enige kritiek op die Britse regering en Chamberlain se optrede m.b.t. Transvaal gelever. Die DFA het bv. geweier om te glo dat Britse regeringsamptenare by die Jameson-inval betrokke was. Alhoewel Chamberlain onder ernstige verdenking gestaan het, het die DFA sy ontkenning van enige vooraf-kennis van die Jameson-inval onvoorwaardelik aanvaar. Geen woord van kritiek is ooit gerep op die Britse Komitee van Onderzoek in die Jameson-inval, wat met sy ondoeltreffende optrede menige tydgenoot met misnoeë vervul het.

Die DFA het ook Chamberlain se optrede na die Jameson-inval, met die uitsondering van sy "Home Rule"-voorstel vir die Rand, goedgekeur. Terwyl Chamberlain met die gedagte van oorlog gespeel het, het die DFA die oortuiging uitgespreek dat hy hom tot diplomatieke druk op die Kruger-regering sou beperk en nie sy toevlug tot geweld sou neem nie. Eers byna 'n jaar na die gebeure het die DFA laat blyk dat hy Chamberlain se optrede gedurende die maande na die Jameson-inval as oorhaastig beskou het.

Dit is ook opvallend hoe min kommentaar die DFA op die Britse optrede tydens die krisis van April 1897 gelever het. Die DFA het wel die Britse troepeversterkings goedgekeur en het Chamberlain se dépêche met die aanklag teen Transvaal as 'n "dignified warning" bestempel. Geen melding is egter van die Britse vlooteskader by Delagoa-baai gemaak nie. Die rede vir die DFA se swye in bogenoemde geval is moontlik geleë in die koerant se oortuiging dat die Britse regering nie beoog het om die Zuid-Afrikaansche Republiek se onafhanklikheid te beëindig nie. Die DFA het dan ook enige praatjies ten gunste van die hysing van die Britse vlag oor Transvaal veroordeel.

Die DFA het ook ontken dat die toekenning van die stemreg aan die Uitlanders die einde van Transvaal se onafhanklikheid sou

beteken. Die redakteur van die DFA, wat ten tye van die Jameson-inval aan die Rand was, het daarop gewys dat die Reform Committee ten gunste van die behoud van die Transvaalse onafhanklikheid en vlag was.⁷ Dit is egter moeilik om te aanvaar dat Cartwright nie bewus was van die wesenlike verskil tussen die National Union en sy opvolger, die South African League. Die National Union was wel ten gunste van die behoud van die republikeinse staatsvorm en die Vierkleur. Die League in Transvaal was egter 'n voorstander van 'n Britse federasie waarbinne die Republiek onmoontlik as 'n onafhanklike staat kon bly voortbestaan. Dit was immers juis met die verwagting dat die Uitlanders "(would) burst the existing mould" dat Milner hom vir die toekenning van stemreg aan hulle beywer het.⁸

Die DFA se beleid het dus in 'n groot mate met dié van die Britse regering en die South African League, as die spreekbuis van die Britse koloniste in Suid-Afrika ooreengestem. Die DFA was egter hewig gekant teen die gebruik van geweld ten einde hervormings vir die Uitlanders af te dwing of om 'n Britse federasie in Suid-Afrika tot stand te bring. Die koerant was 'n voorstander van geduld en 'n gematigde optrede m.b.t. die Transvaalse vraagstuk. Tyd, en nogmaals tyd, was al wat nodig was om die gewenste resultate te verkry, nie gewapende inmenging deur Brittanje nie.

Die DFA het besef dat ware eenheid tussen die Afrikaans- en Engelssprekende afdelings van die Suid-Afrikaanse bevolking nie met geweld tot stand gebring kon word nie. Gewelddadige optrede sou slegs groter verdeeldheid tot gevolg hê. Dit was juis die begeerte "that we may be ONE PEOPLE"⁹ wat die hoofmotief agter die DFA se beleid was. "(I)f we wish to bring about abiding success, in the best sense of the term, in our common country we must think of ourselves neither as Englishmen nor as Dutchmen, but as South Africans," het die DFA verklaar.¹⁰

7. DFA, 15.2.1898, "Editorial."

8. J.S. Marais, op. cit., p. 331.

9. Vgl. p. 113 van die teks.

10. DFA, 23.11.1897, "Editorial."

Dit was as 'n Suid-Afrikaner wat vrede en eenheid vir Suid-Afrika begeer het, dat die redakteur van die DFA 'n Suid-Afrikaanse oplossing eerder as 'n Britse oplossing van die Transvaalse vraagstuk bepleit het. "Not from Downing Street, with Mr. Chamberlain as the deus ex machina, must our deliverance come, but from the men amongst ourselves in South Africa ..."¹¹

Die DFA het ook die League se beheptheid met die Britse vlag en sy aanvalle op Transvaal en die Afrikanerbond afgekeur, omdat dit die verhoudinge tussen Engels- en Afrikaans-sprekendes slegs verder kon verswak. Om dieselfde rede het die DFA Rhodes se terugkeer na die Kaapse politiek na sy betrokkenheid in die Jameson-inval teengestaan.

Die DFA onder redaksie van Albert Cartwright was dus vasgevang in die dilemma van 'n dubbele lojaliteit wat voor en tydens die Anglo-Boereoorlog totaal onversoenbaar was. As 'n Britse imperialis het Cartwright die behoud van Britse oppergesag en die vorming van 'n Suid-Afrikaanse federasie onder die Britse vlag voorgestaan. As 'n Suid-Afrikaner het hy gewapende inmenging deur Brittanje in Transvaal, wat die grootste gevaar vir Britse oppergesag en die vernaamste struikelblok op weg na 'n Britse federasie was, teengestaan. Dit was hierdie dualisme van die DFA onder redaksie van Cartwright wat uiteindelik tot die oorname van die koerant gelei het. 'n Definitiewe keuse was onvermydelik, aangesien die oorlog wat sou volg 'n botsing tussen Britse imperialisme en die Afrikaner-nasionalisme van die Boere-republieke was. Dit is deur tydgenote van Cartwright terdeë besef, soos duidelik blyk uit die volgende woorde van John Pooley van die Kimberley-tak van die League op die vooraand van die Kaapse verkiesing: "(T)he time was now past for any sitting on the fence, the issue before the country being Imperialism vs Republicanism, and everybody would have to choose between the two."¹²

11. DFA, 13.11.1897, "Editorial."

12. DFA, 14.2.1898, "Report."

Terwyl die DFA onder sy nuwe bewind Britse imperialisme en oorlog gekies het, het Carwright hom na die oornamen van die koerant agter Schreiner se Suid-Afrikaanse Party geskaar en hom vir vrede beywer.

Die DFA van die jare 1896 tot 1898 kan dus slegs gedeeltelik as die meningsweerspieëler van die Britse gemeenskap waarvan hy deel gevorm het, beskou word. Die waarde van die DFA as studieveld lê veral in sy vergestaltung van die Suid-Afrikaanse dilemma van sy tyd wat tot die Anglo-Boereoorlog gelei het.

BRONNELYS

1. PRIMÈRE BRONNE

Diamond Fields Advertiser, 1896-1898.

Cartwright, A. to W. Stead, 29.4.1901 (W.T. Stead Papers, Transvaal Archives).

Lewsen, Phyllis (ed.), Selections from the Correspondence of John X. Merriman 1890-1898. Cape Town, 1963 (The Van Riebeeck Society, No. 44).

Varley, D.H. (ed.), Union List of South African Newspapers (Grey Biographies, November, 1949, No. 3). Cape Town, 1950.

Wright, Harrison M. (ed.), Sir James Rose Innes Selected Correspondence (1884-1902). Cape Town, 1972 (Van Riebeeck Society, Second Series No. 3).

2. SEKONDÈRE BRONNE

2.1 Kontemporêre Werke

Fitzpatrick, J.P., The Transvaal from Within. A Private Record of Public Affairs, 9th edition. London, 1900.

Green, George A.L., An Editor Looks Back. South African and other Memories 1883-1946. Cape Town and Johannesburg, 1947.

Hobson, J.A., The War in South Africa. Its Causes and Effects, 2nd edition. New York, 1969.

Wills, Walter H. and R.J. Barrett (eds.), The Anglo-African Who's Who and Biographical Sketch-Book. London, 1905.

2.2 Algemene Werke

Bitensky, M.F., The South African League. British Imperialist Organisation in South Africa 1896 to 1899 (Unpublished M.A. thesis, University of the Witwatersrand, 1950).

- Butler, Jeffrey, The Liberal Party and the Jameson Raid. Oxford, 1968.
- Chilvers, Hedley A., The Story of De Beers. London, 1939.
- Davenport, T.R.H., The Afrikaner Bond. The History of a South African Political Party, 1880-1911. Cape Town, 1966.
- Davey, Arthur, The British Pro-Boers 1877-1902. Cape Town, 1978.
- Duminy, A.H., The Capitalists and the outbreak of the Anglo-Boer War. Durban, 1977.
- Gross, Felix, Rhodes of Africa. London, 1956.
- Grundlingh, M.A.S., The Parliament of the Cape of Good Hope, with Special Reference to Party Politics, 1872 to 1910 (Archives Year Book for South African History, 1969, II).
- Krüger, D.W., Die Ander Oorlog. Die Stryd om die openbare mening in Engeland gedurende die Tweede Vryheidsoorlog. Kaapstad en Johannesburg, 1974.
- Le May, G.H.L., British Supremacy in South Africa 1899-1907. Oxford, 1965.
- Lighton, Conrad and Cyril B. Harris, Details Regarding the Diamond Fields Advertiser (1878-1968). The State Library, Pretoria, 1968.
- Lighton, Conrad, Cyril B. Harris and Judy Woodburne, with assistance from Muriel Macey, 100 Years of the Diamond Fields Advertiser 1878-1978. Kimberley, 1978.
- Lockhart, J.G. and C.M. Woodhouse, Rhodes. London, 1963.
- Marais, J.S., The Fall of Kruger's Republic. Oxford, 1961.
- Pakenham, Elizabeth, Jameson's Raid. London, 1960.
- Pakenham, Thomas, The Boer War. London, 1979.

- Porter, A.N., The origins of the South African War. Joseph Chamberlain and the Diplomacy of Imperialism 1895-99. Manchester and Cape Town, 1980.
- Roberts, Brian, Kimberley: Turbulent City. Cape Town, 1976.
- Robinson, Ronald and John Gallagher with Alice Denny, Africa and the Victorians. The Official Mind of Imperialism, 8th edition. London and Basingstoke, 1978.
- Van der Poel, Jean, The Jameson Raid. Cape Town, 1951.
- Walker, Eric A. (ed.), The Cambridge History of the British Empire, VIII. Cambridge, 1963.
- Walker, Eric A., W.P. Schreiner. A South African. London, 1937.
- Warwick, Peter (ed.), The South African War. The Anglo-Boer War 1899-1902. Harlow, Essex, Great Britain, 1980.
- Wilde, Richard H., Joseph Chamberlain and the South African Republic 1895-1899 (Archives Year Book for South African History, 1956, I).
- Wilson, Monica and Leonard Thompson (eds.), Oxford History of South Africa, II. Oxford, 1971.
- Zöllner, Christian W., Duitsland en die Tweede Vryheidsoorlog. Die Duitse Openbare Mening soos weerspieël deur die Politieke Tydskrifte en die Duitse Regeringsbeleid gedurende die Tweede Vryheidsoorlog (Ongepubliseerde M.A.-verhandeling, UOVS, 1967).
- 2.3 Artikels (Tydskrif, Koerant, e.a.)
- Anon., "Cartwright, Albert," Standard Encyclopaedia of Southern Africa, Vol. 3. Cape Town, 1971.
- Beet, George, "The Diamond Fields Advertiser - 1878-1928," DFA Jubilee Supplement, 22.3.1928.

- Blainey, G., "Lost Causes of the Jameson Raid," Economic History Review, XVIII, no. 2, 1965.
- Davenport, T.R.H., "Jameson, Sir Leander Starr," Dictionary of South African Biography, III. Pretoria, 1977.
- Drus, E., "The Question of Imperial Complicity in the Jameson Raid," English History Review, LXVIII, October 1953.
- Drus, E., "A Report on the Papers of Joseph Chamberlain relating to the Jameson Raid and the Inquiry," Bulletin of the Institute of Historical Research, XXV, 1952.
- Drus, E., "Select Documents from the Chamberlain Papers concerning Anglo-Transvaal Relations, 1896-1899," Bulletin of the Institute of Historical Research, XXVII, 1954.
- Garson, N.G., "British Imperialism and the coming of the Anglo-Boer War," South African Journal of Economics, Vol. 30, no. 2, 1962.
- Holli, Melvin G., "Joseph Chamberlain and the Jameson Raid: a Bibliographical Survey," Journal of British Studies, Vol. 3, no. 2, May 1964.
- Porter, A.N., "Sir Alfred Milner and the Press, 1897-1899," The Historical Journal, XVI, no. 2, 1973.
- Stent, Vere, "Vere Stent Recalls Old Times," DFA Jubilee Supplement, 22.3.1928.
- Stokes, Eric, "Great Britain and Africa: The Myth of Imperialism," History Today, Vol. 10, 1960.
- Woodhouse, C.M., "The Missing Telegrams and the Jameson Raid," History Today, XII, nos. 1 and 2, 1962.

OPSOMMING

Hierdie studie handel oor die Diamond Fields Advertiser se interpretasie van die Suid-Afrikaanse politieke krisis van die jare 1896 tot 1898 wat die Anglo-Boereoorlog voorafgegaan het. Die stryd tussen Brittanje en Transvaal om die behoud van Britse oppergesag in Suid-Afrika aan die een kant en die Transvaalse onafhanklikheid aan die ander kant het neerslag in die Kaapse politiek gevind.

Die Jameson-inval, wat die omverwerping van die Kruger-regering ten doel gehad het, het die blanke bevolking van Suid-Afrika in twee politieke kampe gedryf. Die Afrikaner in die Kaapkolonie is in hul simpatie met die Kruger-regering verenig. Die Engelse koloniste het hulle agter die South African League en Rhodes geskaar in simpatie met die Uitlanders en ter ondersteuning van Britse oppergesag in Suid-Afrika.

Die Diamond Fields Advertiser onder redaksie van Albert Cartwright het egter geweier om hom onvoorwaardelik met enige van bogenoemde twee groepe te vereenselwig. Die koerant het wel die behoud van Britse oppergesag, 'n Suid-Afrikaanse federasie onder die Britse vlag en die toekenning van volle burgerregte aan die Uitlanders voorgestaan. Die gebruik van geweld ten einde bogenoemde oogmerke te bereik, is egter heftig deur die Diamond Fields Advertiser afgekeur.

Cartwright het die gedagte dat Brittanje se posisie as die oppergesag in Suid-Afrika deur 'n sameswering van die Boere-republieke en die Kaapse Afrikaners bedreig is, verwerp. Insgelyks het hy geweier om te glo dat die Britse regering of die Uitlanders enige vyandige oogmerke teen die Transvaalse onafhanklikheid gekoester het. Chamberlain se optrede t.o.v. Transvaal voor en na die Jameson-inval is in die lig van bogenoemde oortuiging geïnterpreteer. Cartwright het bv. geweier om te glo dat Britse regeringsamptenare by die Rhodes-sameswering betrokke was. Chamberlain se versekering dat hy oor geen vooraf-kennis van die Jameson-inval beskik het nie, is sonder enige bevraagtekening deur die Diamond Fields

Advertiser aanvaar.

Terwyl Chamberlain gedurende die onmiddellike maande na die Jameson-inval met die gedagte van oorlog teen Transvaal gespeel het, het Cartwright nie alleen 'n gematigde optrede bepleit nie, maar volgehou dat Chamberlain nie geweld sou oorweeg nie. Ook gedurende die krisis van April 1897 het die Diamond Fields Advertiser 'n gematigde Britse beleid t.o.v. Transvaal voorgestaan, alhoewel die koerant die Transvaalse wetgewing, wat tot die krisis gelei het, heftig veroordeel het. Cartwright het uit vrees dat die Britse regering met geweld in Transvaal sou ingryp, daarop aangedring dat die ander Suid-Afrikaanse state gesamentlik 'n protes aan die Kruger-regering moes rig.

Cartwright se beleid vir die Diamond Fields Advertiser is gemotiveer deur 'n begeerte na vrede en eenheid vir Suid-Afrika. Dit was die onderliggende rede agter die koerant se teenkanting teen Rhodes se terugkeer na die Kaapse politiek na sy betrokkenheid by die Jameson-inval. Dit was ook die rede waarom die Diamond Fields Advertiser die South African League se slagkrete ten gunste van die behoud van Britse oppergesag en sy beskuldigings van dislojaliteit teen die Afrikanerbond teengestaan het.

Terwyl die gevoel van vyandigheid tussen Engels- en Afrikaanssprekendes in die Kaapkolonie hoog geloop het, het Cartwright as redakteur van die Diamond Fields Advertiser die vorming van 'n gematigde progressiewe party, wat oor die taalgrense heen sou strek, bepleit. Die Kaapse politieke klimaat op die vooraand van die Anglo-Boereoorlog het hom egter nie tot gematigdheid geleen nie. Die verkiesing van die Kaapse wetgewende vergadering in 1898 is deur die Progressiewe Party, onder aanvoering van Rhodes, in 'n stryd om Britse imperialisme teenoor Afrikaner-republikanisme omskep. Die Diamond Fields Advertiser het egter geweier om as 'n volgeling van òf Rhodes, òf Kruger, wat onderskeidelik bogenoemde stryd verpersoonlik het, geklassifiseer te word. Dit was die hoofrede agter die oorname van die Diamond Fields Advertiser deur die Progressiewes in Februarie 1898.

